

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 07029752 2

2

Refere

Reformist

Digitized by Google ZOT

REFORMISTAS ANTIGUOS ESPAÑOLES.

TOMO XIII ✓

OBRAS YA REIMPRESAS.

1. Carrascón. [Fernando Tejada]. . . 1633.
2. Epístola consolatoria. Reimpresa
por B. B. Wiffen. 1560,
3. Imágen.—Carta. 1558.
4. Dos Diálogos. 1528.
5. Artes de la Inquisicion. . . . 1567.
6. Dos Tratados. 1599.
7. Breve Tratado. 1560.
8. Tratado.—Aviso,—Sacharles. 1594. 1600.
1621.
9. CX Consideraciones. , . . . 1550.
10. { Dos Epístolas de San Pablo, decla-
11. { radas por Valdés. . . . 1556. 1557.
12. Dos Informaciones mui útiles, etc.
prezeditas de una Suplicazion. 1559.

INQUISITIONIS HISPANICAE

ARTES ALIQUOT JAM OLIM DETECTÆ

á Reginaldo Gonsalvio Montano hispano.

Reginaldo Gonzales de Montano
ET

QUOD AUCTOR EXEGIT FORIS MONUMENTUM,

nunc primum in Hispania

quidam omnigenæ libertatis christianæ studiosus
accuratissime edit.

*En testem produco Reginaldum
Gonsalvium Montanum, Hispanum,
partem maximam libelli (quem ille
in lucem producimus, non ta-
men sine favore) autorem. Hic
igitur prodeat, et artes Inquisito-
rum secretiores nobis exponat. Quas
qui legerit, mirum, ni in lacrymas
protinus resolvatur! mirum, ni pro-
tinus obstupescat!*

(Joach. Ursino in Præfat.)

*«Obdurescat ergo, humanitatisque
teneritudinem tantisper deponat ne-
cesse est humanum cor, si quæ se-
quuntur siccis oculis audire velit.»*

(Montanus. pág. 63.)

Matriti. In AEdibus Letitiæ
opus mœstissimum excusum.

A. D. MDCCCLVII.

1857

Digitized by Google

954

SANCTAE

INQUISITIO-

NIS HISPANICAE ARTES ALI-
quot detectæ, ac palam tractatæ.

EXEMPLA ALIQUOT, PRAE-
ter ea quæ suo quæque loco in ipso opere spar-
sa sunt, seorsum reposita, in quibus easdem
Inquisitorias artes veluti in tabulis
quibusdam in ipso porrò exer-
citio intueri licet.

ADDIDIMUS APPENDICIS VICE
*piorum quorundam martyrum Christi elogio,
qui cum mortis supplicium ob fidei confesio-
nem Christiana constantia tulerint, Inqui-
sitores eos suis artibus perfidiæ ac de-
fectionis infamarint.*

Exurge Deus, iudica causam tuam Psal. 74.

REGINALDO GONSALVIO

Montano auctore.

★ ★

★

HEIDELBERGAE

M. D. LXVII.

Portada en el ej. que poseyó J. Mendham : i ahora
Benjamin B. Wiffen.

SANCTAE
INQUISITIO-
NIS HISPANICAE ARTES ALI-
quot detectæ , ac palam traductæ.

EXEMPLA ALIQUOT , PRAE-
ter ea quæ suo quæque loco in ipso opere spar-
sa sunt, seorsum reposita, in quibus easdem
Inquisitorias artes veluti in tabulis
quibusdam in ipso porrò exer-
citio intueri licet.

ADDIDIMUS APPENDICIS VICE
*piorum quorundam martyrum Christi elogia,
qui cum mortis supplicium ob fidei confesio-
nem Christiana constantia tulerint, Inqui-
sitores eos suis artibus perfidiæ ac de-
fectionis infamarint.*

REGINALDO GONSALVIO
Montano auctore.

★ ★

★

Exurge Deus, iudica causam tuam Psal. 74.

HEIDELBERGAE
M. D. LXVII.

Rerum capita quæ in prima libelli huius parte continentur: quas eo ordine disposuimus quo ipsi Inquisitores in suis actionibus procedunt.

1 Peculiaris ratio quæ ab Inquisitoribus in accersendis apud eorum tribunal delatis, aut etiam comprehendendis observari solet.

2 Bonorum sequestratio, sequestrum vulgo dictum.

3 Audientiæ multiplices.

4 Publicatio (quam vocant) testium.

5 Testium confutationes.

6 Sententiæ ad torturas, & earum executio.

7 Aliæ inquirendi artes.

8 Aliæ artes secretiores.

9 Quomodo cum captivis agatur quoad victus totius rationem.

10 Visitationes carcerum.

11 Actus fidei, seu sententiarum publicatio.

12 Sententiarum in interpretationes.

Originem verò Inquisitionis cum alijs rebus scitu dignis ex præfatione cognoscat lector.

Præ-

PRAEFATIO.

i
n tanta rerum perturbatione, qua tot populi & gentes in suos contribules ac concives, hoc est in ipsa patriæ viscera, propter Inquisitionem (si verum dicere licet)

arma sumunt, alijs eam ut rem sacrosanctam & reipublicæ in primis salutarem, propugnantibus, alijs contrà, ut liberis hominibus indignam quandam servitutem non tam convellere, quam à se depellere nitentibus, dubitaverit quis merito, utri insaniant? Fieri enim non potest, ut quemadmodum expedita arma iam sunt utrisque, ita etiam in tanta sententiarum quantà & animorum dissentione ius fasque ab utrisque sit: neque si alij iusta arma induerunt, alijs iusta esse possunt. Atqui non videtur verisimile, ut summa orbis capita (ut humiliorum ordinum vulgus ingens omitamus) quæ eam sibi omninò vindicandam censuere, in cuius etiam verba summa cum religione neque cum minore pompa quottannis sacramenta dicunt, à vero iustoque

* i aber-

PRAEFATIO.

aberrant: praesertim cùm neque ipsi nunc primum invenerint, neque ut nuper è terra natam tueantur, sed quæ à maioribus accepta, opinione sanctitatis ac ipsa antiquitate veneranda, authoritate supra humanam velut cœleste quodpiam inter mortales numen hactenus obtinuerit. Hos quoque præclaros titulos haud vulgaria emolumenta comitantur: nempe quòd Iudaeorum & Mahumetanarum hæresum pestes atque alios complures errores, qui aut certis aut incertis porrò ducibus, nominibusque quotidie emergunt, solerti industria compescat, ut & regij fisci, & privatarum quorundam opum augmentum licet ingens, tamen ceu rem levioris momenti missum fecerimus.

Verùm quùm ex ipsius Veritatis sententia atque ex ipsa rerum natura neque certius, neque facilius de arboris sive bonitate, seu malitia, quam per illius fructus, quisquam iudicaverit, in hoc sanè non minus utili quam periculoso iudicio, citrà cuiusquam invidiam, ea ipsa ratio nobis tenenda est, quandò eò iam scilicet ventum est mali, ut ea vocare in dubium pergant homi-

PRAEFATIO.

mines, quæ per summum errorem , ne dicam stuporem , hactenus pro sanctissimis coluere. Iam si Inquisitio bona arbor est, vel , si mavult, sancta , patietur (credo) libenter fructus suos prodire in lucem , ad quorum bonitatem atque etiam sanctitatem sua tùm bonitas tùm sanctitas , citra ullam aut fraudem aut invidiam, exigantur. Amat enim lux lucem , & qui facit veritatem , vel ipsis tenebris obsistentibus , in lucem ultro prodit, ut ipsius opera in Deo facta manifestentur. Qui verò mala agit , odit lucem: & tyrannico silentio , quàm potestas adest, linguis hominum iniecto , facta sua , nè à luce redarguantur , premit. Ergo hosce sanctæ Inquisitionis fructus , quos ex multiplici alioqui sua fœcunditate in specimen arboris decerpere , divina sanè Providentia , datum est , contempletur iam Christianus orbis universus , ac per eos ipsos hand multa cum difficultate de huius sanctæ arboris aut conservatione aut demum extirpatione apud se constituat.

Enimvero in eo uno totius iam deliberationis huius cardo versatur, videlicet, an quæ hic à nobis de sancta Inquisitione refe-

* ij ren-

PRAEFATIO.

rentur, vera sint. Deindè & unde ea habuerimus. Neque enim de arboris iusta funditus excisione quisquam amplius dubitet, si illam eiusmodi pestilentes fructus ferre, allicundè bona fide constet. Periculum verò est maximum, si hæreticis scilicet hominibus ab ipsa Inquisitione ceu à gravissimo eodemque iustissimo flagello abhorrentibus ac iure proinde suspectis eius rei fides tribuatur. Quare operæ pretium quoque ducimus compendiosam eandemque certissimam rationem indicare, qua ejus rei veritas absque multo molimine possit deprehendi. Ea est, si Rex ipse cuia in primis interest iustitiam in sua ditione administrare, sibi primùm persuadeat, & posse & debere se ad rationes cogere tribunal Inquisitorium, neque ullis institutionis ipsius legibus, privilegijs, bullis, indulgentijs, iuramentis denique ab eo se officio prohiberi posse. In animum deindè inducat, inquisitione seria atque incorrupta in ipsam Inquisitionem instituta, per graves atque incorruptos viros de hisce rebus edoceri velle, qui, ascitis iis, qui aliquam earum rerum notitiam habere posse existimantur
(pro

PRAEFATIO.

(pro ut in aliorum iudicum residentiis, quas vocant, probatissima omnium ratione fieri consuevit) ab illis investigent. Accer-
sendi ante omnes essent ad eiusmodi quæ-
stiones vincti ipsi Inquisitoriorum carce-
rum, & qui nunc sunt & qui olim fuerunt:
sed detractis lupatis illis plusquam ferreis,
quibus in ipsorum ora iniectis, tyranni-
dem suam tutam reddidit Inquisitio. Ea
sunt æternum silentium, accepto etiam gra-
vissimo iuramento, illis indictum, nè quid
revelent quoquo modo eorum omnium,
quæ, dum in carcere essent, de Inquisitione,
 deque universa illius ratione agendi, aut
noverunt, aut viderunt, aut porrò ipsi ex-
perti sunt: quin potius ea in parte se dein-
ceps existiment fuisse mortuos quandiu ibi
degerunt. Et nè iuramenti fides parùm tu-
ta sit, adduntur horribiles comminationes.
Ista potissimum arte aliæ omnes inquisito-
riæ artes hactenus latuere, & sub zelo pie-
tatis grassari eis tuto licuit, neque tamen
occultè adeò, quin tyrannicam sævitiam,
licet confusè, & veluti à longè iam dudum
universus orbis subolfecerit. At cohibent
linguam omnes, ne eandem in propria cute

* iij distin-

PRAEFATIO.

distinctius specialiusque cogantur experiri. Hoc lupatum, ab ijs qui interrogandi sint, auferendum omninò est, et facienda primum potestas tutò dicendi, si arcana illa mysteria tanto cum reipublicæ malo, hactenus omnibus tanto studio celata, in lucem prodire quis velit. Itaque si parum, aut nihil fidei nobis fortè, utpote suspectis, in præsentī narratione tribuetur, quòd ad ipsam legitimam seriamque rerum inquisitionem provocamus, nobis ipsis omnem ipsi quoque detrahentes fidem, utique non est quòd ex nostra sive authoritate seu levitate, sed ex se ipsa, quispiam rem tantam metiatur.

Unde verò ea nobis constant, nihilo magis ad causam pertinet, quare, licet ea quoque in parte simus nobis probè conscij, tamen neque ea nos iuvare volumus, neque prætermissa ipsius causæ cognitione id iure nobis quisquam obiecerit.

Cæterum in illis præclaris emolumentis, quæ supra commemorata à nobis sunt, quæ et ab Inquisitionis fautoribus iactari vulgò solent, nihil ipsis esse præsidij, parti autem adversæ multum, faciliè intelliget, qui

qui (omisso equidem regio fisco, et aliorum opibus quavis ratione partis, nè fortunis ipsorum tantum invidere videamus) nobiscum animadvertet, ex tot hominum myriadibus, qui ex Iudæis, ex Mahumetanis, ex Christianis demùm, aut veris, aut hæreticis & à Romana fide resilientibus in Inquisitorum manus inciderunt, ad hunc usque diem ostendi quidem posse Sambenitorum multa millia aliorum, quos igne perdidierint, aliorum quos præter inustam & ipsis & eorum genti ad omnem posteritatem indelebilis ignominie notam, fortunis omnibus exuerint, atque, ut summam dicam, ostendi quidem posse tot miserrorum hominum exuvias, quot, quantulacumque de causa, ipsorum subière censuram: quem verò in errore suo salubrius edocuerint, ad frugem reduxerint meliorem, nè unum quidem.

Iam quod de Inquisitionis origine, antiquitate, & nominis fulgore hominum perstringit oculos (æquis enim ad hæc sacrosancta nomina, Sancta Inquisitio, Patres fidei, Inquisitores hæreticæ pravitatis et apostasie, adorabundus non incurve-

* iij tur?)

tur?) ut ostendamus quo iure ea sibi vendicet, & de his quoque nonnihil præfandum est.

Defuncti eo bello Reges Catholici Ferdinandus & Isabella foelicis memoriæ, quo, Mahumetanis, qui per totos septingentos septuaginta octo annos à postremo ex Gothicis Hispaniarum rege Roderico Hispaniam occuparant, Granatensi regno urbeque ac tota demùm Hispania eiectis, et patriæ tranquillam libertatem, & sibi immortalem gloriam compararunt: ex diuturni belli tumultu ad repurgandam fovendamque religionem animos converterunt. Dederunt ad id occasionem cum ex debellatis Mauris toti populi sub conditionem Christianam fidem amplectendi in fortunis suis à regibus relictis, tum ex Iudæis numerus illo Maurorum non inferior, qui alijs traiecto Herculaeo fræto Hispania excedere iussis, eadem qua Mauri conditione manere permittebantur. Incoluerant Iudæi Hispaniam, ut vetustissimi ipsorum annales referunt, ab ipso Ierosolymitano excidio per Titum Romanorum Imperatorem, qui eos illuc abduci iusserat, dura quidem & propemodum

dum servili conditione, tamen ob id haud omninò miseri, quòd ad mutandam religionem illos nemo unquam antea compulerat. His igitur, utpote nomine tenus novis Christianis, et haud obscurè vi potius quàm sua sponte Christianis sacris initiatis, de meliore institutione prospectum cupiebant Reges : pia certè cogitatio & Christianis regibus in primis digna, nisi optima consilia maleferiati eorum directores, seu potius inversores, malignè corrupissent. Aderant enim Regibus veluti perpetui & actionum omnium et consiliorum directores (ut impudens hominum genus arrogantia sapientiæ et sanctimonix ad ipsa usque secretoria regum cubicula irrumpere consuevit) ex ordine monachorum quidam ex Dominicana præcipuè factione, quibus boni alioqui Reges nihil non deferebant in rebus præsertim religionis et conscientiarum. His piarum Regum cogitationum directoribus, pro piæ institutionis magistris, pastoribus, atque doctoribus, qui invitos illos Christianos, qua par erat & Charitate & diligentia, ab inveteratis suis erroribus ad Christianam veritatem ex ani-

PRAEFATIO.

mo amplectendam revocarent, novum quoddam tribunal Inquisitorum erectum est, quo homines alioqui satis miseri melioris illius institutionis loco, qua praesentem calamitatem abundè satis compensare potuissent, exagitarentur, expilarentur, exigerentur, raperenturque vel ad horrenda mortis supplicia, vel ad flagra perpetuaeque tùm ignominiam, tùm etiam, direptis fortunis omnibus, egestatem. Neque ad ea perferenda oportebat semper ad satietatem usque maledixisse Christo: levicula quæpiam ex Mahumetismo aut Iudaismo repetita ceremonia erat satis: aut certè leviculus quivis in ea fide error, cuius nè prima quidem rudimenta didicissent. Non defuit novo invento constabiliendo sua opera Sixtus Quartus per eos dies Romanus Pontifex: atque ita demum et regia pariter & pontificia authoritate adeò communitum est, ut nisi sua ipsius mole, qua orbi iam intollerabilis evasit, opugnaretur, videri æternum potuisset. Sic videlicet prospectum est de pijs pastorebus novo Christiani gregis augmento, qui gregem pascere, non se, qui neque
ad

PRAEFATIO.

ad sanguinem usque emulctum lac devorarent : neque lana gregis, imò & ipsis pel-
libus crudeliter detractis, operirentur? Qui,
quod pingue appareret, non occiderent:
quin potius infirmum consolidarent, ægro-
tum curarent, colligarent benignè con-
fractum, abactum reducerent, errantem
Pastorali pietate quærerent : neque cum
austeritate & violentia imperarent ijs, qui-
bus, quòd peculium essent Christi, cum sum-
ma animi humilitate deberent potius in-
servire? Inquirebant quidem, inquiruntque
etiamnum errantes oves, abactas, palan-
tes, idque summa cum diligentia: at ad
macellum, non ad salutem: sed pergamus.

Ut patres Dominicani illius consilij fuère
authores, ita etiam, qua valebant au-
thoritate apud Reges, eam tyrannidem fa-
cilè ad se traxerunt prætextu in primis do-
ctrinæ fidei, cuius ipsi iam olim diceban-
tur propugnatores. Sed ij, avaritia, super-
bia, atque ambitione (quibus præcipuè
morbis apud vulgus ipsum iam dudum sunt
infames) sævitia item, ac duritie imperij
in sublimi, ne dicam summo illo magistra-
tu facti intollerabiles etiam ipsis regibus,
qui

PRAEFATIO.

qui eos paulò ante in eo fastigio collocaverant, honestis tamen confictis prætectibus, loco moti, ac ea functio ad clericos translata. Eius dignitatis primùm possessæ, deindè amissæ apud Dominicanos vestigia nunc sunt vetustiora eorum templa Sambenitis, ceu trophæis quibusdam, adornata illorum, quos, dum in illo magistratu essent, male mulctarunt. At «Manet alta mente repostum iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ, Et genus invisum, & rapti Ganimedis honores.»

Retinent verò adhuc mordicus vetus Inquisitorum nomen, aliquando haud dubiè ius suum repetituri. Istis solum & non alijs, ambitiosis perversisque consultoribus, qui pias & Ecclesiæ Dei salutare Regum cogitationes ad propria commoda atque honores malignè converterunt, Inquisitionem hodiè debemus: alioqui quid attinebat, pro Christianæ fidei sedulis ac fidis institutoribus, prudentibusque zelatoribus novum ac toti orbi antea ignotum tribunal erigere, quod ad Religionem ignorantibus edocendam, & refractarijs animis incutiendam non pia eruditione, doctrina,
Cha-

PRAEFATIO.

Charitatéque Ioa. 21. c. in primis , quam in pastore unicè requirit Christus , sit instructum , sed potentia , sævitia , maiestate , imperio , catenis , torturis , restibus , lupatis , Sambenitis , fasciculis ? Non sanctis ac mysteriorum Christianæ religionis peritis in Dei opere coadiutoribus sit constipatum , sed quæstore , fiscali , scribis , apparitoribus , carcerum præfectis , familiarium (quos vocant) numero ac propemodum infinito satellitio ? Quis non dicat ad imponendum populo novæ servitutis iugum , unde novæ quoque opes fisco accederent , quam ad religionis augmentum , hæc omnia potius esse comparata ? Perindè ac si peritissimum quemque venatoriæ artis delegeris , quem arcu & sagittis armatum , laqueis , muscipulis , & retibus instructum , perniciousis canibus constipatum misseris ad prædicandum Evangelium & propagandam Christianam religionem : quis obsecro mentis compos , præsertim si ex crebris prædijs sanguine perpetuò madentes manus fuerit intuitus , hunc venatorem quempiam insignem non iudicet , potius quam cansionatorem Evangelicum ? Erat profecto piorum episcopo-

PRAEFATIO.

coporum, siqui extitissent, munus illud docendi veram pietatem & novis illis & veteribus Christianis: neque ab hominibus, sed à Christo ipso illis commissum: istis vero officium suum aut ignorantibus aut negligentibus, nè unus quidem fuit ex ordine vel episcoporum vel theologorum, qui existimaret auferri sibi bonam functionis suæ partem, ad quam novum illud tribunal creabatur: adeò omnes prorsus aboleverant Christianæ disciplinæ leges.

Neque verò instituta constabilitaque in eum modum Inquisitio, quantumvis summa orbis autoritate, regia videlicet atque pontificia, ad hæc quoque, licet eximia illa specie sanctitatis, omnium calculis videretur approbanda, illico ab omnibus recepta est, Rege namque Ferdinando eam in patrio regno Aragoniæ obtrudere conante, Regni procures modestè quidem primùm intercesserunt: deindè cum vis immineret, vi quoque obstiterunt, cau-santes ad imminuendam potius Regni libertatem id spectare, quàm ad religionis repurgationem. Neque prius recepta est (si tamen recipi dici potest, quod vi obtruditur) quam multo sanguine ex utraque parte

PRAEFATIO.

parte effuso, sedes illi constitisset. Testatur id hodiè, præter invidiam qua sanctam Inquisitionem universi tum proceres, tum populus in eo Regno proseguuntur, Magister AEpila ad id muneris cum summa auctoritate illuc ab Rege missus, & à proceribus occisus apud Cæsaraugustam, in ipso summo urbis templo, quod divinitatem postea illi apud superstitiosum vulgus peperit. Pro indubitato enim fertur cruorem recenter occisi ad ipsum usque altare ebullientem ascendisse, eo prodigio scilicet contestante numine & occisi innocentiam, & causæ, pro qua occubuit, æquitatem. Licet verò apud ipsius sepulchrum crebra miracula illud ipsum etiamnum contestentur (quæ est hominum vanitas, & in eisdem decipiendis qui, iuxta dictum Pauli, 2. Thess. 2. veritatis amorem reiecerunt, diaboli potentia) tamen Sancti titulum, quo Sanctus AEpila vocaretur, nondum est consequutus, eò quod occisus pro sanctissima scilicet causa, armatus subtus vestes inventus sit non solum ferrea interula, quod divinæ, appellationi, ut inquiunt, non obstitisset, verum etiam machæra: id enim

PRAEFATIO.

enim tanto honori unum obstat.

Atqui, ut ad institutum redeamus, dicēs, Non ut per eam in Religionis institutis edoceretur quispiam introducta est Inquisitio, sed ut errores & hæreses punirentur, extirparenturque. Assentimur eundem. Aliud enim pij reges in initio cogitasse, quam quod malignis consultoribus postea exijt, ex ipsorum pietate apparet: quare Inquisitione instituta in eos, quos dicunt fines, atque, ut nonnulli volunt, ante bellum Granatense, id quod instituto nostro nihil incommodat, illa certè cura edocendi scilicet fidem novis Christianis in parrhocos primùm, ab his deindè in suos ædituos & clericos in suo quemque oppido aut vico in totum reiecta est, qui oviculas miserè deceptas, Ave Maria, Pater noster, Credo, Salve regina barbaris potius quam latinis verbis edocèrent, ac per iocum etiam multamque miserorum irrisionem, potius quam seriò: neque id gratis, sed multo pretio: sæpè etiam, præter vulgarem exactionem, uxorum & filiarum pudicitia. At verò quinque illa Ecclesiæ scilicet præcepta ad salutem omninò necesse-

PRAEFATIO.

cessaria, De audienda missa diebus festis ac dominicis, De confitendo, De sumendo pane Missæ, De ieiunando quum sancta mater Ecclesia iubet, De decimis & primitijs persolvendis, verbis plusquam perspicuis ad nauseam usque urgerentur. Eiusmodi in Religione institutione quid obsecro aliud quæri videbatur, quam perpetui miserorum hominum errores, quorum occasione instituta ex altera parte Inquisitio, velut robusti atque armati venatores è specula insidiantes prædæ, ea sine fine potiretur? Sed ad rem.

Ut demus in eos fines institutam Inquisitionem, neque iam ad eandem pertineat in fide edocere cuius intersit errores extirpare, tamen bonis ac circumspectis consultoribus providendum erat, ne episcopi Christiani eo functionis suæ iure fraudarentur, quod habent ex ipsis sacris literis. Item, ne alio ferro, igneve extirpari hæreses crederentur, quam ipso Dei verbo. Docebat utrumque apertè Apostolus in epistola ad Titum ubi inter alias Christiani episcopi dotes, eum tenacem esse vult fidelis sermonis, qui est secundum doctrinam, quo po-

★★ tens

PRAEFATIO.

tens (inquit) sit ad exhortandum et eos qui contra dixerint, convincendum. Ut enim veram ac salvificam fidem (quæ est illius natura) vi aut cruciatibus nunquam elicies, ita hæreses neque ipsa hæreticorum morte extirpaveris: aptissimum verò ad utrumque, ipsum Dei verbum, quo uno fides & gignitur et augescit: & quicquid veræ fidei consentaneum non est, ad ipsius verbi fulgorem expensum, illicò deprehenditur. Erant ergo consulendæ sacræ literæ, æquas pœnas ipsæ constituerent in refractarios & veritati obstinatè resistentes: flagrante, an sævissima omnium ignis supplicia? Nam illis fortunarum proscriptionibus quid avarius? iniquius? absurdus, & à christiana professione alienius? Iam eo mulctæ genere (ignominiam illam nulla postea ratione compensabilem prætereamus) vel erga eos uti, qui ab errore resipuerint, quibus verbis pro merito traducemus? Paulus in eo, quem citavimus, loco, nihil pœnarum constituit. Fieri enim potest, ut quis convictus resipiscat, erga quem, non mulcta ullius generis, sed summa potius lenitate ac benignitate pastori fido sit uten-

PRAEFATIO.

utendum. Atqui alibi in refractarium quid apertè constituat, audiamus. «Hæreticum (inquit) hominem post unam atque alteram commonefactionem devita.» Commonefieri erroris iubet, semel, bis, idque ab episcopo, non in ius trahi, & ad erroris pœnas, easque longè gravissimas, continuo exigi. Quod si commonefactio benè succedat, est undè, de lucrato ad vitam fratre, Christi membro, & episcopus & Ecclesia gratulentur. Sin minus, excommunicari illum iubet, hoc est, à cœtu piorum arceri, excludique, atque id non in erroris aut contumaciæ vindictam, sed in remedium. Consonat hæc Apostoli sententia decreto Magistri, Matth. 18. «Si neque te (inquit) neque hos, hoc est eos qui secundò commonefecerunt, audiverit, dicito Ecclesiæ, quam nisi audiverit, sit tibi sicut æthnicus & publicanus.» Id est, iudicato eum ad piorum cœtum & regnum Christi non magis pertinere, quam qui fidem nunquam receperint. In hoc severitatis gradu, eoque, si benè perpendatur satis severo, sistit gressum Christiana disciplina. Hoc tribunali, his legibus, hac in audientijs methodo proceden-

** ij

PRAEFATIO.

cedendi adversus errantes fratres, et adversus omnis generis hæreses abundè sibi à Christo prospectum existimare debuisset Christiana pietas (si qua erat) quibus, in extirpandis omnibus hæresibus, quæ unquam in ea pullularunt Ecclesia foeliciter usa fuit. Errores verò errantium morte qui vellet extirpare, perinde sanè fecerit ac providus scilicet medicus, qui ægrotus malo quopiam morbo liberare cupiens, dedita opera extinxerit. Adde quod qui ea ratione hæreses extirpare se dicunt, præterquam quòd illud non consequuntur (adhuc enim mendacium manet in opinione veritatis) erranti è medio sublato omnem salutis rationem præcidunt. Fieri enim posset, ut sunt abstractusa atque incomprehensibilia Dei iudicia, ut in vita servatus, ad meliorem frugem aliquando tamen reduceretur. At periculum est, nè alios morbo suo inficiat. Fatemur, atque ob id vitari & ab Ecclesiæ corpore resecari iubet & Magister & Apostolus. Quòd si rationibus fortè probabilioribus, pœnis adhuc severioribus in eiusmodi contumaces animadvertere libebat, án ad id non erat sufficiens satis legitimus ordin-

PRAEFATIO.

dinarius magistratus?

Haud dubiè respondebunt, ad seculares magistratus pertinere non posse hæresum cognitionem, utpote qui & doctrinæ sacræ eruditione, & rerum ecclesiasticarum peritia sint destituti. Id enim plusquam vulgatum est apud istos scilicet sacrorum mysteriorum peritissimos antistites ad secularem (quem contumeliosè vocant) magistratum, neque cognitionem, neque etiam scientiam sacrorum pertinere. At qua obsecro vel sacrarum rerum peritia, vel singulari doctrinæ fidei eruditione ad Inquisitorium munus admoventur ipsi de fide, cuius tamen dicuntur patres, deque hæresibus, quarum dicuntur extirpatores cognituri, ac demum sententiam laturi? Idonei satis ad id muneris iudicantur, si in utroque iure imperiali videlicet & pontificio sint doctores. Theologum qualiscumque illius theologiæ, ab illa de qua dictum fuit, Domini canorum reiectione, in ea functione nulum vidimus. Quid, si etiam ab eo tempore inquisitorijs legibus cautum sit, nè quis theologus tribunal illud conscendat? Atqui, quod ad iuris secularis prudentiam atti-

** iij net,

PRAEFATIO.

net, Inquisitores secularibus magistratibus, haud sunt superiores: iuris verò pontificij vel summam eruditionem inficari non possunt ad iudicandum in causis fidei tantundem præstare auxilij, quantus secularis iuris peritia. Qui ergo fieri poterat ut ad iudicandum de religione admoti, omni prorsus sacrarum literarum cognitione & notitia vacui, uno humani juris præsidio contenti, amarum in dulce non ponerent, & dulce in amarum, lucem tenebras dicerent, & tenebras lucem? Hoc est, dum fidei se patres profitentur, fidem extirpent, errores verò portentosos alant: filios Dei interimant, ac satanæ filios foveant: Christi servos occidant, antichristi tamen membra recreent, conservent, augeant.

Respondebunt hinc nobis, de fidei quidem controversijs licet haud iudicare ipsi melius possint, quam cæci de coloribus, tamen ob id adhibere se in consilium & consultationem eiusmodi causarum, thelogos, ex quorum præscripto decernant: in primis vero Dominicanos, quibus è tota illa summa rerum inquisitoriarum id unum reliquum videtur, nempe ut ad consultationes, et
doctri-

PRAEFATIO.

doctrinae qualificationes (quas vocant) adhibeantur. Atqui, ut hic nunc non expendamus qua isti theologia instructi ad id muneris accedant, tamen ij ipsi, ob eas causas quas supra breviter attigimus, ab officio amoti, & ad illud inepti iudicati, an ad illud ipsum iam evaserint aptiores, iudicare non est difficile: praesertim cum veteris acceptae ignominiae dolor ex illius tribunalis contemplatione è loco infimo quotidie recrudescent, & ex rivalibus in eorum locum suffectis perpetua quaedam honoris amissi Zelotypia veteribus animi morbis iam accedit. Ea de re ad ipsosmet Inquisitores provocamus, quibus nemo melius novit qualia praetumentis intus ulceris argumenta dare soleant, quoties ad eas graves deliberationes accersuntur: atque ea de causa fortassis alicubi cogitatum est de eisdem, Inquisitionis foribus in totum prohibendis. Sed esto saniores iam isti sint: an ordinarius magistratus ad easdem consultationes eosdem theologos adhibere non posset? Iam iudicem quemquam constituere de rebus quas omnino non intelligat, quare & ex aliorum qualibuscumque iudicijs illum

★★ iij pen-

PRAEFATIO.

pendere semper , omninò sit necesse , qualis isthæc est iniquitas? qualis iuris omnis perversio? Quis igitur iure iam miretur, si, quum sanctam Inquisitionem in suo illo divino tribunali sedentem intuemur , dicamus cum Salomone, Vidi in loco iudicij sedere impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatem? Interea quantum sibi permittant Inquisitores in illis eisdem rebus ob quas , pro hæreticissimis , in alios perquam severè animadvertunt, in subiecto exemplo licet intueri. Accidit paucis ab hinc annis Barcinoniæ regni Cathalonix urbe celeberrima , ut quum in festo Corporis Christi ad circumducendum panem Missæ egredieadum esset, rebus omnibus ad solemnem illam pompam apparatis , sacerdote, qui tragicam illam magnam Missam saltaverat, consecratam hostiam in aurea pixide iam iam inclusuro, deprehensum fortè est hostiam amplioris esse orbis quàm quæ in pixide illa posset recipi. Hærebant omnes , apparatus omnis consistebat, nemo erat in tam celebri conventu, cui in eiusmodi inopinato casu veniret in mentem , quid facto esset opus. Ridiculum profectò, atque ludibrium tanto cœtu di-

PRAEFATIO.

dignum. Una fortassis prudentioribus apparebat ratio sese ex ea difficultate extricandi, videlicet melioribus auspicijs Missam aliam moliri in alio panis orbiculo ad mensuram pixidis prius circumciso. Atqui ad tam longam pompeï iter serò nimis iam erat, neque citra gravem molestiam diutius distineri ea poterat. Fortassis & ex sacrificis nemo erat qui ad imminentem tantæ pompeï laborem tollerandum largiusculè non esset ientatus. Nam is qui magnam Missam cantaverat, (utcumque ad alteram in casu necessitatis è vestigio recitandam theologorum suffragarentur placita) tamen ablutiones in prima hauserat (qui enim aliter posset?) inopinati eventus improvidus. Aderat Inquisitor quidam magni nominis Molonius Aragonius. Is moræ impatiens & inquisitoria autoritate in primis fretus, arreptis forpiculis, & consecratæ hostiæ ad pixidem comparatæ superfluitatem, & universo populo illam hæsitacionem præcidit. Laudabunt alij miram hominis in præsentī difficultate industriam. Execrabuntur alij impiè temerariam audaciam. Ingemiscunt alij dolebunt-

** v que

PRAEFATIO.

que per execrabiles Inquisitoris manus circumcisi ac circumscripti Dei sui calamitatem. Atqui, bone Deus, si quispiam non Inquisitor, & præcipuè ex Iudaica stirpe aliundè oriundus eò audaciæ pervenisset, quales dedisset pœnas? Amotus ob illud facinus ab officio Molonius. Sed ne strenuus alioqui Inquisitionis miles deperiret, post paucos dies rursus Inquisitor Hispalim fuit missus. Papæ verò auctoritatem quemadmodum nunc extollant, nunc deprimant: nunc adorent, nunc contemnant: nunc morte in eam peccantium vindicent, nunc illi ipsi, prout sancti officij commoda vel incommoda exposcere videntur, elevent, lædant, violent, quid attinet dicere?

Ista verò nunc longius persequi, non est consilium: tantum utcunque ea attingere præfationis loco visum, est, ut ostenderemus quibus initijs, quave occasione orta fuerit Inquisitio, quæ ipsius antiquitas, qualis sanctitas, qualia porrò illa fuerint emolumenta, quæ hactenus ex repurgata scilicet religione orbi attulit. Hæc quùm ita se habeant quemadmodum à nobis recitata sunt, (neque enim quisquam probus

PRAEFATIO.

bus ea aut inficietur, aut iusta quapiam ratione unquam excuset) mirum videri non debet, si populi, alioqui suis magistratibus hactenus pro officio obsequentissimi, pro eiusmodi dira peste è suis finibus arcenda, quando æquioribus rationibus non possunt, ad arma tandem concurrant, protestantur se Religionis repurgationem minimè subterfugere, quippe quam votis omnibus exoptent: at eam cupiunt, quæ eius nominis sit digna, nempe, quæ ex verbi Dei præscripto, quæ unica Religionis norma omnibus veræ religionis zelatoribus esse debet, sit petita, ab Inquisitione ea in parte, præter id quod hactenus præstitit, quid sperent? Protestantur legitimo sui magistratui debere se, & quidem ex ipso Dei verbo, obedientiam, honorem, & tributum, atque ad id consueta sua alacritate præstandum esse paratissimos: at citra Dei contumeliam, et miserrimam conscientiarum captivitatem, quæ res viris probis ac pijs quam commendatissimæ ac vita ipsa longè chariores esse debent, accipi illud obsecrantur. Protestantur se legitimæ magistratus sui obedientiæ iugum excutere nullo modo velle:

at

PRAEFATIO.

at leni ac perhumano iugo illi, quod debita animorum æquitate tulère hactenus, longa ferrea Inquisitionis nunc adhiberi, quæ non nisi ad cædes innocentum civium, & bonorum proscriptiones animum adjiciat, meritò conqueruntur. Culpari fortassis poterant olim Aragonij, quòd Inquisitionem pulchra illa ac recenti adhuc sanctitatis larva personatam, neque in omnes promiscuè, sed in unos Iudæos ac Mauros, idque titulis utique plausibilibus, sævientem non receperint absque tumultu et cædibus, ut supra dictum est, at quum per totos septuaginta quinque annos eiusmodi fructus quales isthic à nobis recitantur, proferre non cesset; omnino insanire utique non videntur, qui illam è suis finibus abigere conantur, ut possunt. Imò insanire potius iudicarentur, si pro fidei patribus, pastoribus, ac Religionis propagatoribus, fidei & Religionis veros hostes, extirpatoresque sævissimos, scientes volentes domi ultro admitterent. Qui verò tales eos esse ignorant, detectas hic aliqua ex parte ipsorum artes rationesque procedendi (qui enim omnes possemus?) attentè legant, expendantque, ac postea demum iudicent.

INQUISITIO-

NIS HISPANICAE ARTES

ALIQUOT DETECTAE, AC

palam traductæ,

PECULIARIS RATIO QUAE
AB INQUISITORIBUS IN AC-

tersendis aut etiam comprehen-
dendis delatis obser-
vari solet.

i

nquisitores accep-
ta de aliquo (quam
vocant) denuntia-
tione, seu potius de-
latione, in rebus ut
plurimum, leviori-
bus, (& si nihil pro-
pmodum apud hoc

tribunal tam leve sit, quod iacturam actis
reis impensè gravem non conficiat) hoc
stratagemate uti solent. Submittunt aliquem
ex compluribus quos in hoc officium edoc-
tos habent (familiares vocant) qui ipsi de-
dita opera factus obvius huiusmodi com-
positis verbis eum alloquatur. «Hæc casu

A fui

fui apud dominos Inquisitores, qui quùm de te quærerent, aiebant, nonnihil sibi esse negotii, quod tibi vellent communicare, in-iunxeruntque mihi ut ex ipsis tibi renun-tiarem, ut eras tali hora eos accedas.» Neque est quod accessum vel tergiversetur vel dife-rat vocatus, nisi maximo suo malo velit factum. Igitur insequenti die denuntiatus accedit, dicitque ianitori ut dominis patri-bus significet se adesse. Quùm primum ipsi resciscunt, conveniunt omnes tres, si adsint: sin minus, duo (est enim ut plurimum triumviratus) in conclavi in quo solent eæ causæ agitari, ut Hispali in arce triannia, similibusque in locis in aliis civitatibus atque eo postea ingredi iusso, quærunť ab ipso quid rei velit? Vocatus respondet se hester-no die accepisse ex ijs mandatum ut eos con-veniret. Tum quærunť, qui vocetur & accep-to nomine rursus interrogant, quidnam velit? nam quod ad nos attinet (inquiunt) an is sis quem nos adesse iussimus, nesci-mus. Vide an quicquam habeas, quod in-dices in hoc sancto officio, quovè tuam conscientiam exoneret, vel de te ipso vel de alio quopiam ec. Vocatus ad hæc, aut res-pondet se nihil eiusmodi habere (atque ita
res-

respondere & ad finem usque in eo responso esse constantem apud eos, qui præter se indicantis, & eorum quos indicet, ruinam, nihil quærunt, magis salutare ac magis pium consilium semper fuerit) aut ignorans quibus laqueis sese implicet, de se aut de alio temerè effutit quicquam. Hic domini Inquisitores læti de captura quam inveniunt, ut eum, qui se ipsis in prædam ultrò imprudens dedit, faciliùs exterreant, menteque alienent, contuentur sese invicem, gesticulantur veluti qui rem deprehenderint, defigunt oculos in indicis faciem, susurrant sibi ad aures nonnihil, aut re vera nihil, tandem decernunt aut ut vocatus maneat in carcere, si res de qua se ipsum detulit, videtur gravis: aut si nihil forte detulit, abire iubent, causantes ignorare se quousque melius edoceantur, an ipse sit quem iusserint accersiri. Dum hæc examinatio habetur, iam ipsi curarunt, ut qui hunc vocatum detulit, intus sit absconditus sub aulæo quopiam, unde possit vocatum ex facie recognoscere ab illo non visus, si Inquisitoribus minus fuerit notus.

Denuntiatus (sic enim vocant eum cuius nomen delatum est in hoc consilio
Inqui-

Inquisitorum) in hunc quem proposuimus modum abire iubent, certi iam ipsum esse qui futuræ tragediæ materiam erit præbiturus, atque evenit nonnunquam, ut nisi aliquot prius elapsis mensibus eum rursus non vocent, præcipuè si sit indigena, namque advenæ haud tantum concedunt induciarum. Ergo quum lubet, accersitum rursus hortantur, ut si quid novit, aut audivit, quod ad sanctum illud tribunal pertineat, illud indicet: esse enim ipsis notum aliqua eum ad fidem spectantia cum nonnullis de fide suspectis tractasse: quæ si spontè ipse fateatur habeat pro certo nihil se inde habiturum incommodi: prospiciat proinde bene rebus suis: existimare se, ut bonum Christianum decet, in memoriam, quæ eiusmodi sibi contigerint, ipsum revocaturum, fieri enim posse, (ut memoria hominum est labilis,) oblitum esse, indicaturumque quod noverit, si reminisci contingat. Iis atque eiusmodi compluribus illecebris seducunt plerosque imprudentes: sin minus, remittunt eos, ita tamen ne existiment se omninò absolutos, quin potius ut in perpetua animi solitudine ac metu sint, posse fieri ut rursus accersantur. Evenit etiam ut cum quopiam ad complures

plures dies, nonnunquam etiam annos dissimulant, antequam ipsum comprehendi iubeant, sed submisso semper uno aut altero ex sibi addictis, qui imprudenti ac nihil insidiarum suspicanti astutè ac circumspectè sit perpetuus ac individuus comes, & ut plurimum, in ipsius amicitiam ac familiaritatem callidè sese insinuet, ut eò liberius possit ipsum quotidie invisere, subnotare quibuscum agat, quo eat, quid agat, atque etiam quid animo volvat: adeò ut citra speciale quoddam dei auxilium ac Providentiam fieri non possit, ut quis eiusmodi tendiculas evadere queat. Si quando accidit, ut ex Inquisitoribus quispiam in eiusmodi remissum alicubi incidat, salutat eum benigne, aperit ei animum, & per humanum vultum ostendit ac offert se amicum, quæ omnia humanitatis scilicet officia eò tendunt, ut hominem quòusque ruina sua eum repentè opprimat, securiorem reddant. Quid ex ista synceris probisque hominibus detestanda vafritie utilitatis capiant, præter eam voluptatem quam ex ludo cum suo aucupio auceps capit, cum quo vivo ludit ac sese oblectat, aut piscator cum eo pisce quem iam hamo fixit cui longius fi-

A iij lum

lum concedit, ut vana ac mox desitura voluptate sub unda sese oblectet: aut certè catus cum eo more cui iam ne possit elabi perfregit lumbos, cum quo & suavissimè sese reficit subinde relinquens liberum, ac mox truculentius quam antea dentibus premens, provideri non potest. Atqui fieri potest, ut nobis licet inscijs ars aliqua hic quoque lateat Sancto officio minimè inutilis. Hunc vero morem ludendi cum præda, eo quo dicimus modo, nequaquam cum omnibus observant: delectum maximum personarum ac negotiorum ea in re habent, cuius delectus argumentum esse potest, quòd nèque cum advenis eam rationem tenent, neque cum eis indigenis quos credunt tanta licentia posse sibi elabi: neque certè cum eis qui de rebus gravioribus sunt delati festinatum remedium ipsorum iudicio requirentibus, & præcipuè quum ex eorum confessione alios sibi innotescere sperant.

Quum iam de comprehendendo delato constitutum habent, accersunt eum qui Episcopi diocesis supremi scilicet pastoris, vices gerit (Provisorem aut Vicarium aut ordinarium porrò vocant) cui ostensa informatione (sic vocant depositionem testium) quam

quam adversus delatum habent, ac re cum ipso deliberata, omnes simul subscribunt libello quo iubent ipsum comprehendi. Ratio videtur imprimis speciosa: nolunt videri iniecisse manus oviculæ alienæ sine sui pastoris approbatione & consensu, qui quùm ita sit imperitus officij pastoralis (ut omnes, ut plurimum, eius nominis in papatu sunt) facile in eam sententiam descendit, assentiturque, ut ovicula suæ curæ commissa convulso prius vellere immaniter deinde excarnificetur. Lites hactenus visæ sunt nullæ inter Inquisitores & Provisorem, alijs ad supplicium quemquam postulanti-bus, altero commissum suæ fidei pie defendente, & si haud pauci visi sunt videnturque quotidie, quibus post longam ex diuturno carcere macerationem, post membra atque artus omneis in præduris & plusquam inhumanis illis quæstionibus è suis compagibus avulsos, nonnulli etiam qui in ipsis tormentis inter tortorum manus expirarint (quemadmodum suo in loco non tacebimus) innocentie testimonium præbeant ipsi Inquisitores tanquam iniuria captis affectisque. Hinc liquido apparet accersitum ad deliberationem de capienda ove sua Proviso-

A iiij rem

rem frivolum potius ab utraque parte ceremoniam extitisse, quam rem seriò atque ex æquitate factam: nèque si dixerimus, invitari enim ad convivium ex sanguine suæ oviculæ apparatus ut lupum lupis concordem portionem suam accepturum, haud aliter dixerimus, quam res habet. Adveniat iam Princeps ille pastorum & rependat cuique iuxta opera sua. Evenit etiam multoties ut hæc ceremonia accersiti ad deliberationem Provisoris, ante captum denuntiatio non fiat. Quum enim compertum sit, nihil ipsum dicturum contra, satis iudicant si denunciatio iam in vinculis coniecto processum causæ pastori ostendant, quo coram lecto liberaliter ille approbet factum atque efficiendum.

Si forte evenit, ut quisquam denunciatus comprehensionem fuga prævertat, aut ex ipsis vinculis elabatur, hic adhibent argutias imò versutias ad eum inveniendum reducendumque mirabiles. Neque enim ijs, quid ad ipsum investigandum mittuntur, communia signa dicto dare, veluti vestes, habitum corporis, oris lineamenta, ætatem &c. quibus fugitivus agnosci possit, satis habent, verum etiam effigiem absentis
quam

quam fieri potest accuratissimè ad vivumque elaboratum in compluribus linteolis depingi curant, atque eas effigies inter investigatores distribuunt, quibus inventum facile agnoscant, quem fortassis viderunt nunquam. Illustrabit eiusmodi solertiam exemplum sequens.

Comprehenderunt non multis ab hinc diebus Italum quemdam Hispali, qui Romæ inflixerat vulnus cuidam Inquisitionis apparitori (alguazilium Inquisitorium vulgo vocant.) Familiares, qui ad eum perquirendum fuerant missi, etsi illius effigiem, pro more, habebant secum, tamem quàm in ipsum Hispali incidissent, non satis certi an ipse esset, præsertim cum iam ipse & vestitum & nomen studiosè commutasset, eum ipsum quem ex effigie esse suspicabantur, diu incerti persequabantur. Igitur eum in summo Hispalis templo cum alijs colloquentem & deambulantem novo & familiarum spirituum digno astu aggrediuntur. Accedunt ad eum duo aut tres; illoquè verso ad eos tergo deambulationem repetente, alter ex ipsis inclamat subito vetere eum nomine à tergo compellans. Ille ut in colloquio instituto erat totus, neque quicquam tale suspi-

A v caba-

cabatur, ex improvise vertit faciem, respondetque ad vetus nomen; continuò est ab ipsis insidiantibus comprehensus, quibus nullum iam reliquerat locum amplius dubitandi. Exegit in vinculis Inquisitorijs complures dies, ac demum post diuturnos carceres verberatus publicè & ad transtra in perpetuam servitutem relegatus, non tam vulnerati alguazilij Inquisitorij, quam incuriæ ac imprudentiæ suæ pœnas dedit.

Quamvis hæc stratagemata peracuta sint, & quæ nulla humana prudentia præcaveri posse videantur, non erit extra rem si alio singulari exemplo ostenderimus quo pacto istos sæpè Deus infatuet, communiens subinde suos sancta quadam versutia qua eos eludant. Altero ab hinc anno evasit è carcere Inquisitoria Valleoletana Belga quidam, qui ob Evangelij professionem captus, multos dies in vinculis illis exegerat. Egressi sunt ad eum inquirendum pro more, venatores illi familiares. Paucis indè leucis assequuntur hominem ac comprehendunt media in via. Belga affirmat constanter se non esse eum quem illi quærent, neque propterea familiares desistunt, quin vi & vinculis adhibitis eum ceperunt redu-

reducere contrà affirmantes eum esse neque dubij sed asseveranter nonne tu es (inquiunt) qui octo abhinc diebus elapsus es è carcere Inquisitionis Valleoletanæ? Ille sereno vultu Animadvertite (inquit) melius, nam is ego non sum, quin è Legione nunc primum venio, ubi per complures dies opificio meo dedi operam, & ut certò sciatis ita esse, legitote hoc testimonium quod ea de re mecum adfero. Et statim producto scripto quodam, illis offert legendum: quo lecto continuò adhibent fidem homini, eumque liberum dimittunt non sinè pudore, quod in eo pro altero comprehendendo ut sibi quidem videbatur, pueriliter erravissent. Atqui de testimonio quo opportunè liberatus est, ita res habet. Post eius è carcere egressum, dum haud segniter itineri se dediderat, in ipso itinere fortè incidit in quendam conterraneum suum sibi antea notum, qui veniebat è Legione urbe Hispaniæ. Is rebus suis ita exigentibus testimonium illud sibi dari curarat. Quod cùm utròque nesciente, ut huic è tanto periculo eripiendo inserviret, arcano providentiæ suæ decreto Deus constituisset, commisso ad assertandum illi suo testimonio, alter biduo ante

te abcesserat, quo sycophantas illos opportunè neque minus lepidè delusit, ac tandem servatus est.

Solent spiritus isti familiares in investigandis fugitivis alia quaque diligentia uti. Etenim ex illis alij insequentur aut quæ iam invenerunt vestigia abeuntis, aut illud porro iter quod sagacissimo ipsorum iudicio videtur tenere abeuntem posse. Alij (siquidem vel ad muscam unam quæ ex Inquisitione aufugiat conquiendam complures solent deputari) in ipsis itineribus excubant noctu insidiantes, quin pro comperto habent noctu potius quam die fugientem iter facturum. Adversus hanc diligentiam instruet Deus eum quem volent eripere. Atque hæc de comprehensione: nunc ad ea quæ secundum comprehensionem & incarcerationem fieri consueverunt.

BONORUM SEQUESTRATIO, sequestrum vulgo dictum.

Com-

c

omprehenso per alguazilium aut per familiares delato, statim petunt atque auferunt ei arcarum aut scriniorum, siqua habet, claves omnes: mit-

tuntque notarium aliquem cum aliquibus ex familiaribus & ipso alguazilio, qui bona omnia quæ domi habet, qualiacumque illa fuerint, in rationes redigat: quo diligenter peracto, ea omnia quæ invenerunt, deponunt apud aliquem ex vicinia divitem asservanda, qui rationem eorum omnium, quum à se expetant, reddere bona fide pollicetur. In hoc, quod vocant, sequestro, in primis est opus ut ij quorum res agitur, ab illorum manibus qui sequestro intersunt & per quos fit, oculos non avertant, ac tum præcipuè ubi pecunia, aurea, argenteave monilia, aut res denique alicuius pretii quæ faciliè occultari possunt, in eiusmodi rationes erunt redigendæ: nam adhærescit istis nonnihil sæpe eiusmodi rerum, ubi ea deest observandi diligentia. Constat enim ut plurimum hîc ordo familiarium ex lenonibus, furibus, rapaci-

paci demum ac nequam hominum genere, qui ex rapto vivere asueti manibus temperare neque possunt neque volunt. Accedit ad hoc, quod in aliena omninò iam bona & ad quæ ius aliquid ipsi non habeant, haud se submissuros manus arbitrantur.

Superest ut paucis indicemus in quem finem hoc sequestrum bonorum fiat. Is est ut si fortè contigerit captum damnari amissione bonorum, aut aliqua ipsorum portione in fiscum, nihil, ne scutella quidem sancto officio pereat. Neque enim obscurum est prædam atque exuvias miserorum ab ipsis in toto negotio quæri: *Alioqui quid patribus fidei, pietatis unius zelatoribus cum eorum opibus quos in viam se velle reducere profitentur? aut quis ita insaniat, ut error in fide mulctatione fortunarum corrigi posse credat?* Neque interea Christianis hominibus indecorum quoque est, propter confessionem Christi, fortunis omnibus atque ipsis demum vestibus exui ab hostibus, quando cum ipsorum Domino, cuius membra sunt, & cuius veritatem profitentur, sic actum est, ut post abreptam crudeliter vitam, in vestes, easque haud magni pretij, fortè etiam usu attritas decreverint sortiendum.

Sacri-

Sacrilegium istud communi theologorum, monachorum videlicet ac clericorum voto, iam est adeò sanctificatum, ut omni pudore deterso prædicent ac doceant, eum qui Papæ doctrinæ quoquo modo non consentiat, aut aliquando ab ea dissentierit, eo ipso facto teneri in conscientia (ut ipsi loquuntur) fortunas suas omnes in fiscum regium deferre, cui eas omnes debeat, ac si illas antea furto inde abstulisset. Ratio est (inquiunt) quoniam eo ipso quod ab Ecclesiæ Romanæ doctrina recessit, illegitimum se suarum fortunarum possessorem, regem verò legitimum, cui Papa eas adiudicavit, constituit. Quare & illas ex integro ei restituere tenetur, etsi de ipsius negotio Inquisitio nihil unquam sciverit. Ad hunc modum hac una astutissimorum aucupum tendicula, et regibus in primis fiunt quam gratissimi, & conscientias & crumenas miseri ac stupidi populi pro lucerna eos habentis, eadem opera irretiunt.

Ut verò ad institutum redeamus, quam primum ingressus est captivus primam carceris ianuam, carceris custos cum notario petit ab eo an habeat secum cultrum
ali-

aliquem, aut pecuniam, anulumve, aut monile aliquod pretiosum. Quod si est mulier, habeatque pensilem à zona capsulam parvorum cultrorum, anulos, murænu-las, armillas, aut quicquam huiusmodi muliebrium ornamentorum, eam ijs omnibus exuunt, ac ut plurimum, cædunt in prædam auferentibus. Hoc fit ne quicquam captivus in sua captivitate habeat, quo ullo modo sublevari possit. Scrutantur etiam, si fortè secum inferat occultè scriptum aut libellum aliquem, aut quidquam eiusmodi. Ubi verò carcerem est ingressus ocluditur in cellula aliqua ex multis, perangustata, nidore & tenebris sepulchro non ab-simili, nonnulli incarcerationi soli ad octo aut quindecim dies, alij per aliquot menses, alij perpetuò: nonnullis ex primo capti-vitatis die dant socios, prout domi-nis inquisitoribus ex ipso-rum artibus videtur magis expe-dire.

AUDIENTIAE MULTIPLICES.

Exacta

e xacta á capti-
tate una aut alte-
ra septimana, In-
quisitores submit-
tunt ex composito
custodem carceris,
qui veluti ex se sua-
deat vincto ut au-

diëntiam petat, quod suo quodam misterio
carere, vinctum scilicet actionem primum
incipere, minimè credendum est. Igitur
custos carceris hora prandij aut alio tem-
pore commodiore ad id expediendum, vin-
ctum adit, commixtisque aliunde sermoni-
bus, eò rem deducit, ut ab eo quærat, qui
fiat quòd ut maturè expediatur ipsius ne-
gotium, non petat sibi audientiam dari?
Itaque consulit ut quam primum petat, mo-
netque fore ut causam suam hoc pacto non
mediocriter subleuet, ac demum negotium
suum in non malum finem citius perdu-
catur: se amicitia cum ipso iam concili-
ata, cogi ad eum salubriter commonefaci-
endum sui commodi, pollicerique in poste-
rum fidelem & amicam operam. Piè credi
potest si vinctus recuset audientiam petere,
expectetque quousque ab ipsis Inquisitoribus

B voce-

vocetur, fore aliquanto causæ suæ utilius, si tamen misero iam feris belluis in prædam dato aliquid superest utilitatis. Hoc certè, si aliud nihil, ex hac expectatione obveniet, ut ipsi actionem incipientes victo nulla alia cura sit quam ipsorum oppositionibus respondendi. Atqui quum arcanum mysterium est, iudicium penes prudentius coniectantes esto.

Vinctus earum artium imperitus ut plurimum ea in re consilium custodis sequitur, quem salutaria sibi monuisse credit, oratque eum, ut in petenda audientia vices ipsius gerat. Cuius statim petitioni Inquisitor assentitur. Vinctum igitur ad tribunal ingressum Inquisitor ea incuria ac si nihil omninò sciret, alloquitur ferè in hunc modum: Custos carceris huc venit, dicitque te audientiam petere: quid igitur vis? Vinctus respondet, se cupere ut de negotio ipsius cognoscatur. Et si parum cautus esse contigerit, incipit fateri nonnulla de quibus existimat se fuisse delatum tædio carceris, & metu eius quod in posterum ominatur, ad id adactus. Id patribus est mirum in modum gratum, quando hac vice & alijs postea compluribus in hunc finem solent ipsi vinctis

ctis audientiam concedere, ac subinde eos ad tribunal accersire, antequam integræ ipsorum accusationis ac testimoniorum testium ipsis fiat copia (*quæ legitimo iuris ordine prima actio esse debuerat*) ut scilicet reus ex se aliquid effutiat quod ipsis nondum est notum. Admonent, ut fateatur ex se, pollicenturque, si errata sua sponte agnoscat, continuò remissum iri domum suam, brevique de suo negotio constitutum iri, seque usuros erga ipsum multa misericordia. Verùm si (quod salubrius est) ad omnes has inanes & fraude plenas pollicitationes obstinatè tacet, commonefaciunt eum seriò ut conscientiam suam exoneret, & tum demum audientiam petat, quòd fateri ultrò constituerit eos interea ipsius negotium dispecturos: ac sic eum in carcerem remittunt.

Post sex aut octo deinde dies aut plures, ut ipsis videtur, adesse iubent eum rursus, ac quærunt, an aliquid fateri statuerit. Vincetus aut se nihil habere, insontemque esse respondet, aut fatetur fortè aliquid. Quicquid ipse respondeat, illi veterem commonefactionem repetunt, ut suam conscientiam velit exonerare ipsos enim nihil præ-

B ij ter

ter ipsius commodum & salutem quærere, misericordia videlicet in ipsum admodum propensos quam lenitatem si ipse contemnat, futurum ut ius acrius experiatur accusante Fiscale, ac sic rursus in carcerem mittunt. Fiscalem vocant eum qui acceptis à delatoribus accusationibus, in totius causæ tractatione ex officio actorem agit, haud dubiè sic dictus, quod fisco imprimis consulat, operamque illi suam locatam habeat.

Tertia porrò audientia (sic enim vocamus ex notis ac usitatis iam nominibus iuridicas actiones) accersito reo, quærunt ab ipso ecquid secum constituerit ac iterata sæpius vetere cautione efflagitant, ut rei veritatem ultrò exponat: sin minus, acturos se quod è iure fuerit (intelligunt hoc loco iuris nomine, torquere truculenter & excarnificare homines vel iuxta eorum ipsorum leges nihil eiusmodi commeritos) pro certo sibi statuatur sanctum illud tribunal nemini facere iniuriam, neque quemquam unquam comprehendere nisi sufficienter edoctum etc. Si vinctus aperit quicquam, adhuc fingunt sibi non esse satisfactum, seque existimare multa eum consulto celare, sicque illum ad suum carcerem remittunt,
di-

diducto eò amplius vulnere, audientiisque postea multiplicatis, quò eum paulatim plura exponere animadvertunt. Verum si delatus constanti animo respondeat, nihil sibi esse negotij quod eo in loco declaret, mutata arte cum nova adoriuntur strophæ, iuramentum ab eo expetentes, ad quod obtendunt idolum quoddam, crucifixum referens atro velo ad incutiendam religionem coopertum, atque alia nescio quæ idola, librum item missaticum seu Missale: nonnunquam simplicem aliquam crucis imaginem, nam has strophas nugamentaue mera aut multiplicant aut mittunt, prout intelligunt expedire, habita hominis quo cum ipsis negotium est, ratione. Hic est veluti coactus quidam viæ passus homini Christiano, in quo fidei suæ perspicua atque absoluta confessio illi necessario edenda est. Namque si accusatus verè fidelis fuerit, abominatusque fuerit ex animo idololatriam, illius unius Fortis, Zelotis obtentu, qui in sacrosancta sua lege hanc gloriam per se iurandi sibi uni reservavit, cavebit utique, ne vilissimis idolis ligneis aut ferreis eam impertiat, quæ quo sublimiorum rerum imagine vestiuntur, eò coram Dei atque Ecclesiæ ipsius

B iij oculis

oculis sunt abominabiliora. Itaque cavebit pius ab eiusmodi nefario atque impio iuramento, etsi alioqui per membra illic fuerit dissecandus, quando idola sunt revera, non Deus, cui in solidum hic debetur honos neque inficiari illud poterunt ipsi Inquisitores. Accepto à vincto iuramento, ejusmodi quæstionibus eum examinare incipiunt. Cuias sit: è quo regno, è quo archiepiscopatu aut episcopatu: è qua urbe, oppido aut vico: ex quibus avis, proavisque prægnatus: qui vocabantur: equos habeat fratres aut sorores: quos demum habuerit parentes, & quæ eorum nomina, quæ officia, vitæque rationes? An ipse aut è suo gentilitio quisquam, Inquisitionis censuram aliquando, & quibus de causis subierit. Quotennis sit; quos dixerit ætatis annos se habere, ubi gentium, quibusque exercitijs, quibus porro personis convivens exegerit? cogiturque hinc vitæ suæ totius per annos æ loca singula in quibus commoratus est, exactam rationem reddere: ex ijs enim singulis argumenta desumunt haud levia, quibus miseri hominis causam postea impense gravant. Accepto ad hæc parerga responso, repetunt veterem commonefactionem nunc blanditijs,

nunc comminationibus adhibitis suadentes ut veritatem scilicet ultrò dicat, pro certo sibi persuadens, eos neminem unquam comprehendi iubere absque iusta causa, testimoniisque sufficientibus, atque ita aut confesum aut secùs ad carcerem remittunt.

In tribus istis prioribus audientijs multi aut spe allecti promissionum, quibus eos studiosè onerant, eos in domos suas remittendi quàm primùm quod ab ipsis quæritur, fateantur: aut ingenti porrò correpti metu, quem ex sævis comminationibus conceperunt, pleraque indicantur, quæ inquisitores omninò latebant, eos nemine de rebus illis antea deferente, se ab eis delatos existimantes, quibuscum de eisdem rebus egerunt aliquando. Eo modo, dum sua imprudentes propalant, alios quoque, qui eiusmodi nihil fortasse metuebant, de quibus antea nihil patres acceperant, calamitate sua involvunt: quum præsertim intelligere iam cœperint, sanctissimis patribus novis subinde prædis inhiantibus quàm gratissimum id fore, quorum gratiam, quacumque demum ratione, modo ipsi ex ea calamitate liberentur, promereri student. Ita fit, ut ipsi sæpe vincti levissimis de causis primum

B iiij capti

capti & se & complures alios perdant falsis Inquisitorum promissis & blanditijs habentes fidem, ignorantesque tùm quam rationem in rebus suis tenere debeant, tùm maximè quo loco ab eis patres illi habendi sint, id est, non patrum, (ut ad totius humanitatis & pietatis ludibrium ipsi se appellari volunt) sed hostium immanissimorum, qui vafritie, dolis, mendaciis atque omnis generis fraudibus, & vitæ & fortunis & nocentum pariter & innocentum insidientur. Adversus has omnes pedicas unicum superest remedium, videlicet, ut is qui Fato suo hoc est Dei Providentia, in ipsorum manus inciderit, *Primum ne eis quantumvis ingentia pollicentibus quicquam credat, timeatvè vel extrema quæque comminantes, illius et timorem et amorem ab oculis semper habens, qui postquam occiderit corpus, et mittendi animam in gehennam potestatem habet. Is et capillorum nostrorum omnium numerum exactè tenens, eorum nullum citra ipsius optimam certè erga suos voluntatem in terram decidere patietur. Alterum erit, ut linguam constantissimè cohibeat, neque quicquam respondeat, quòvisque et accusationis suæ et depositionis testium, quibus recto iuris ordine tenetur respondere, sibi fiat copia.*

In quarta porro audientia rursus expectitur

titur à reo iuramentum pergravibus contestationibus adhibitis, ut ultrò exponat quæ noverit, sin minus, fore ut ex iure secum fiat, fiscale adversus eum accusationem intendente &c. Si constanter adhuc affirmat, se habere nihil ultrà quod exponat, tum demùm proponunt illi ex scripto accusationem, eam verò compluribus atque confictis gravaminibus plenam, quæ neque reo ipsi unquam venerunt in mentem, neque illum quisquam de eis rebus apud Inquisitores unquam detulit: siquidem est vera & germana ars Inquisitoria sanctorum patrum fidei scilicet, ex suo penu hæc gravamina, seu flagitia potius, confingere in hos præcipuè fines: primum ut multitudine ac gravitate criminum confictorum obruentes miserum hominem, attonitum reddant, ac sui ipsius impos, nesciat ubi sit, aut quo se vertat, quidve respondeat: Dein, ut tentent, si fortè accusatus, ex intentatis criminibus quodpiam admittat, aut saltem si de illorum quopiam possint cum eo verba conserere, unde in nassam trahi possit. An hoc est imitari iudicium Dei, cuius causam Patres fidei agere apud miserè imperitum vulgus iactant, in ipso præsertim spectaculi ac

B v tri-

triumphi vestibulo, in quo innocentes supplicijs mox afficiendos exhibent, impudentissimè ac planè irrisoriè canentes, Exurge Deus, iudica causam tuam? An istæ artes ex fide, cuius patres appellari volunt, progignuntur? An veri fidei patres eas aliquando docuerunt, eisve usi fuerunt? An rationes germanæ hæ sunt reducendi in viam eum qui à fide & Dei verbo imprudens aberraverit, edocendi ignorantem, corrigendi eum qui pro humana conditione deliquerit? An vero sint potius Satanæ laquei, qui in frequenti usu calumniatoribus ac diabolicis hominibus semper fuerint, in occulto tensi ad supplantandum pauperem, offendicula captiosa & maligna arte ex professo composita, ad quæ impingat, ac demùm sese exercebret, qui incautus & communi simplicitate minus vitæ suæ prospiciens illac pertransierit? Quis enim existimet sanctos patres eiusmodi struendis muscipulis operam dare? Atque quot miseri in hosce laqueos inciderint, ibique & corporum & animarum forte iacturam fecerint, detestando actu ac opera istorum artificum iniquitatis & violentiæ illius Inquisitoris verè Catholici tribunal, Christi, aliquando manifestabit.

Prio-

Priora ex illis gravaminibus solent esse communia omnibus ferè, qui in hoc sancto tribunali in id discriminis veniunt. Sic habent. Quòd baptizatus quùm esset, filiusque subiectionis Romanæ Ecclesiæ, ipsius professione deserta, ad lutheranam sectam transierit, eius hæresis errores admittendo, ac recipiendo: neque contentus se hæreticum esse, alios quoque effecerit hæreticos docendo ac dogmatizando &c. In hunc ferè sensum addunt turgida complurima atque ampullosa verba, quibus terrorem incutiant simplicibus. Hoc primum gravamen alia pleræque sequuntur aliquando maioris, aliquando minoris ponderis, quibus ex composito illud interserunt, de quo delatus fuit accusatus, aut eam suspensionem, quæ de ipso fuerit à quoquam concepta, eamque non suspensionis nomine, sed affirmati & contestati facti, in hoc enim sanctissimo tribunali omnia quæ expediunt, licent.

Accusatus tùm respondet ad obiecta sibi gravamina sigillatim, aut fatendo aut diffiendo, ut commodius potest, quo verba præeunte, scribe illa scripto excipit. Accepta

cepta ex eo hac extemporanea ac tumultuaria minusque accurata confessione, offerunt illi papyrum & atramentum, ut si velit, scripto sibi liceat respondere. Consilium eorum hic est, ut ostendant se nihil prætermittere quo commodius ampliusque possit reus innocentiam suam declarare ac tueri: atqui sub hoc æquitatis specioso prætextu latet ars Inquisitoria, ea est ut accepta iam ab ipsis ex rei ore, vocali & præsentī confessione, alteram addat accuratiori diligentia compositam, in qua facile sit discrimen aliquod à priore invenire, quam utique coram se neque habet, neque verborum omnium, quæ in ea aut dixit, aut exciderunt, metu præsertim consternato, reminisci potest. Si hoc non, saltem aut multa aut aliqua priori addat. Expedit porro ipsis habere, unde eas quas desiderant contradictiones sua peculiari dialectica invenire possint, novo atque accurato rei scripto, ampliorem novis calumnijs materiam suppeditante. Huic technæ prudenter ac salubriter qui velit occurrere, extempore ac impræmeditato ibi respondebit nihil: sed ad omnia alia pisce multior præcisis ac numeratis verbis petet, dari sibi acusationis exemplar, atramentumque
& pa-

& papirum, tempus etiam, quo per olum atque maturam deliberationem ad obiecta sibi possit respondere. Et quoniam ipsi haud dubiè eo responso satisfactum sibi non putabunt, conabunturque utrumque responsum adipisci in eos quos exposuimus fines, oportebit respondentem seriò apud se esse, ut hoc laconico responso conatus eorum infringat: neque quantumvis quærant ab ipso, & requirant, vigèantque Inquisitoria sua, tum gravitate tum improbitate, ab illo brevissimo concisòque responso se avelli sinat. Et si responsum illud, quod diximus, extemporaneum vehementer percipiant isti patres captatores, scriptum tamen faciunt maximi, ab hominibus præcipuè literatis, quos perpetua propemodum experientia norunt eius esse genij, ut dum errorem, eorum iudicio, unum aut alterum, sæpe etiam haud magni momenti, defendere aut interpretari contendunt, complures alios annectere soleant, aut saltem, dum ex ipsorum literario penu multa depromant, multam etiam materiam captiosis hominibus suppedient calumniandi. Itaque accidit sæpènumero ut eiusmodi viri docti vel levissimis de causis in illud barathrum primum incidentes,
com-

compluribus eisdemque gravissimis postea titulis onerati indè exierint vel ad incendium, vel ad paulò tolerabiliorem triumphi pompam, ex qua, quod supererat vitæ, in perpetuis pudoris tenebris fuerit traducendum, id quod exemplis compluribus possemus comprobare, nisi ex commentarijs de artibus Inquisitorijs iustam contexere historiam vereremur. Igitur eo in loco opportunè sapiet, qui ex matura deliberatione succinctè ac resolutoriè responderit, Christiana prudentia consultrice, quæ neque lymphata aut evirata veritate conscientiam lædat, nèque longa nimis responsione ansam præbeat adversarijs novos laqueos sibi induendi, id quod ipsi ex responso scripto haud dubiè captant. Operæ pretium etiam erit, si quando ex ipsorum canonibus aut sententiarijs theologis (quos vocant) respondens sua poterit confirmare. Tum enim nèque veritas omittet quicquam de suo, & responsum haud tam faciliè patebit calumnijs, adversarijs quoque armis propugnatum. Quùm quis scripto aut voce fatetur eis quippiam ipsis apertè hæreticum, hanc orationem solent observare. Ex ea sententia deducunt illi alias bona deduc-

ductione aut secus : eumque ex singulis speciatim ita gravant, ac si eas etiam speciatim asseruisset, docuissétve, & si illas auctus nèque protulerit unquam, nèque concedat, nèque etiam intelligat. Ut vero res exemplo fiat clarior, unum adducemus quod paucis ab hinc annis Hispali accidit : neque enim conflictis exemplis opus est in re singulis propemodum diebus in sancto illo tribunali magno cum dispendio simplicium pressertim ac rudium usitata. Vocatus venit ad Inquisitionem Hispalensem quidam, quòd in consessu familiarum amicorum dixisset, præter Christi sanguinem, qui suos quotidie ab ipsorum peccatis eo abluit purgatque, nullum se aliud purgatorium agnoscere. Erat hic homo simplex, ruri perpetuò addictus, absque ulla denique cultiore institutione. Illud à quibusdam suis fortassè coniuratis semel audiérat, neque displicuerat. Quùm coram patribus fidei sisteretur, fatetur, se quidem eius fuisse sententiæ : sed quando suis reverentijs non probetur, eam se libenter revocare. Verùm quid tibi miselle profuit hæc tam preceps & repentina palinodia ? Dum rem es fassus, illos incendiisti : si tacuisses, instigas- ses : si te purgasses denique, laterem lavisses.

Hoc

Hoc non satis fuit dominis Inquisitoribus, erat adhuc nodus in scirpo inquirendus, ne videlicet Inquisitoria organa situ ex diuturno otio contracto, computrescerent. Ex illa præmissa deducunt misero aratori: ergo Ecclesia Romana, quæ contrarium suis legibus decrevit olim, errat. Item, errat concilium. Item iustificationem sola fide constare, in qua & noxa & pœna homo sit absolutus: & ut tandem finiamus, ex istis deducunt totam illorum dogmatum concatenationem, quas ipsi hæreses vocant, onerantque singulis bis miserum hominem, ac si omnia disertis verbis asseruisset, vel ipso obstinatè reclamante, asserenteque, se neque scire quidem quid ea sibi velint, abesse tantum ut ea aliquando venissent in mentem. Quis non videt, quam hæc agendi ratio plena sit fraude doloque ac diabolica planè calumnia quantum est ex sancto illo officio? Verum spectanda adorandaque hic maximè est divina Providentia erga eos, quos elegit, qui cum commodioribus ad ipsorum vocationem atque institutionem medijs privati sint, hoc eodem adeò adverso ut non magis aqua igni adversetur, eos vocat, erudit, collustrat. Ipsi enim Inquisitores qui
fidei

fidei ac veritatis ipsius extirpatores sese profitentur, illi ipsi (inquam) sunt eo, quem diximus, modo eiusdem veritatis concionatores, doctores, propagatores. Id clarissimis multorum exemplis est compertum, qui in ipsorum manus inciderunt, complurium rerum ad ipsorum salutem pertinentium ignari tantum videlicet quòd temerè potius quàm certo consilio garrierint, non esse Purgatorium, vel quid simile, ipsorum verò Inquisitorum quæstionibus, consequentiis, inductionibus congruè minusvè deductis, egressi sunt insigniter instituti, cuius rei vel is ipse rusticus de quo iam diximus luculentum exemplum esse possit.

Solent hinc etiam (hoc est quàm à reo aliquid ipsis est concessum) novum laqueum tendere periculosum satis. Petunt ab eo, à quo nam illud, quicquid est didicit, audivit, aut si forte legerit, in quo libro? Item, an cum aliis ea de re contulerit, doqueritve alios aut quovis alio modo alijs præsentibus ea de re verba fecerit? In quo loco. *Quibus præsentibus: illos enim omnes, qui vel inriti audierunt, quòd authorem continuo ad Inquisitores non detulerint, etiam si parentes sint, vel arctiore naturæ vinculo devincti, ingens periculum manet, veniuntque Inqui-*

G sito-

sitoribus in non dubiam prædam. Hæc omnia scire expedit, ut quid ad eiusmodi quæstiones respondere quisque debeat, nè & se & alios insontes sua imprudentia perdat, si fortè in hos laqueos, Deo ita disponente, incidere contigerit, ex ipsius lege & voluntate antea sit præventus atque edoctus.

Accusatione demum proposita, si reus adhuc sit pupillus (quem ætate minorem vocant) in hac eadem audientia prospiciunt illi de patrono (procurator aut curator ipsis dici solet) Pium certè studium, si is ad id officij diligeretur, qui partes suas strenuè & pro officio esset obiturus. Atqui is haud est, quem pupillus petit, aut quo maximè ipsi erat opus, ut ipsius causæ melius esset prospectum: sed quem diligunt ipsi, qui aut sit lupo adversus oviculam cæteris de novo additus, aut saltem qui nihil aliud agat, quam ut præferat frigida ceremonia Patroni nomen, qua una iuri fiat satis. Ut plurimum hoc officij cedit Ianitori Inquisitoriæ domus: ex ipsius autem defectu cuivis alteri eius officinæ famulo: namque præterquam quod personam ac nomen curatoris sustinet, cum habeat in officio quod agat nihil, sanè curator mulæ domini Inquisitoris nulla molestia

lestia potest vel victorum simul omnium qui sunt in carcere, curatorem agere: Ianitor quoque, neque ob id omnibus fores pulsantibus in tempore respondere desinet. Videlicet sic observant humana atque divina iura sancti isti patres vel erga pupillos, tantopere ex lege Dei & humanitate ipsa omnibus hominibus, sed precipuè iudicibus, commendatos.

Neque consistunt in eo irrisionis iuris gradu. Eòdem quippe ratione alteri iuris atque æquitatis parti haud levioris momenti, prospiciendi scilicet de avvocato iurisperito reis omnibus, qui eorum causam atque ius ad legum et æquitatis ipsius normam prudenter dirigat, eorum innocentiam, si qua est tueatur: si non est, iura saltem mitiget, nè in summam evadant iniuriam: huic inquam iuris parti tanti momenti, et quod unum inter homines confugium miserè afflictis superesse videbatur, eadem, qua superius de pupillorum curatore, frigida tantum ceremonia satisfaciunt: nisi quòd ut res est gravissima, ita quòque contegere huc impietatem atque contemptum legum, ac videri paulo humaniores student specioso aliquo prætextu. Nominant reo tres aut quatuor ex celebrioribus, iuris peritos ut ex his eligat sibi quem voluerit, qui causæ suæ patrocinetur. Neque ea humanitate contenti, consulunt (ex animo videlicet paterno) ut talem, quem pro doctiore ipsi habent,
deli-

deligat. Eoquid hîc desideremus? Atqui cavebit sibi delectus advocatus quicumque aut qualiscunque ille sit, nè reum, cuius suscepit curam, alicuius puncti iuris commonefaciat, quo ipsius causa sublevari quoquo modo possit. Novit enim quod si id Inquisitores quacumque ratione resciverint, haud habiturum sibi impune: quando re vera hîc non prospicitur reo de avvocato, ut causa ipsius defensorem habeat, (unde nèque licet avvocato aut reo ipsi clam simul communicare aut colloqui ulla de re, nisi præsentibus dominis Inquisitoribus & scriba) sed ut vulgus potius existimet, cùm adversus omne ius tam divinum quàm humanum res suas agant, iuridicè agere ipsos, atque qua decet tantos patres, æquitatè uti. Quid igitur advocatus? Accipit (ut mox dicamus) à reo rudem ac minimè cultam responsionem ad accusationem, atque illam in iuridicas dicendi formas transfusam (plærumque etiam deformatam) in ordinem iuridicum cogit. Interea etiam sustinet advocati nomen, quò ius eludant domini Inquisitores. Pergamus.

Igitur tertio die postquam accusationis suæ exemplar accepit reus, vocatur ad tri-

tribunal, ibi iam præstò adest eius advocatus veluti tela omnia iniquitatis ab eo quem mox in suam tutelam accipiet, strenuè depulsurus. Iam Inquisitor veluti beneficio summo afficiens reum, & ab ea iuris parte sese insolidum absolvens, prætenso digito, ostendit reo suum advocatum: deinde sua solita improbitate usitatam cantilenam illi occinit, scilicet ut verum dicat, consulat ac prospiciat seriò suæ conscientiæ, exponatque si quid amplius habet exponendum. Interea noster advocatus sedet aut stat sedulus proinde ac si esset ligneus. Quod si dicturus forte quicquam, id prodire in lucem non potest nisi consulto prius Inquisitore, seque invicem, dum sermo fit, attentè aspicientibus. Veretur enim Inquisitor, nè advocatus sua vel garrulitate, vel imprudentia aliquid effutiat, quo, commonefactus sui iuris reo, fila sua ad capturam astutè abscondita disturbentur. Advocatus contra periculum sanè perhorrescens tremore corripitur, nè verbum aliquod per imprudentiam sibi excidat, quo dominus Inquisitor offendatur. Advocatus à reo admissus, ea tantum in solatium pupilli sui tutò dicit, videlicet, ut bono animo sit, veritatemque

C iij impri-

imprimis indicet, id enim in eo sancto tribunali solum obtinere. Ad se verò quod attinet, omissurum nihil quod in se sit &c. Succinit deinde Inquisitor eandem cantilenam, ac sic demum remittitur reus in suum sepulchrum.

Post hanc audientiam reus meliore utcunque animo esse incipit, persuasus negotium suum prope finem iam esse. Atqui multò aliter res habet: Nonnulli enim in carcere tanquam in coriariorum calce atque dolio ad macerandum atque evellendum per annum, aut sexquiannum, aut etiam per triennium aut quadriennium integrum pro arbitrio patrum fidei longæ oblivioni traditi relinqui solent, quo toto tempore neque amplius vocantur neque sermo serius de ipsorum negotio expediendo habetur. Si quando diuturni carceris ac squaloris intollerabilis tædio enecati rei audientiam postulent, nonnullis conceditur, alijs surdas aures præbent, sed pari demum fortuna. Eis enim quibus vel post multam efflagitationem concessum est, in conclavi introduci iussis, eo oris ac sermonis habitu, quo facilè ostendunt, se eorum nulla omninò cura tactos ab eis quærent quod ab omni parte beatissimè

quaerere congruum foret, Ecquid scilicet sibi velint? Reus ad hæc, Ut de negotio suo agatur, ac constituatur tandem. Excipiunt ipsi, eos omni cura ac diligentia in illud incumbere, neque ipsius se esse oblitos credat. Si seriò cupiat negotij sui finem, de propalanda veritate porrò cogitet, cur adeò negligat suam conscientiam? &c. Itaque tantæ moræ in miserum, qui vel ad incendium ipsum libenter exiret, relata culpa, ad suum ergastulum eum remittunt. Cui & si sæpius postea audientiam concedunt, in qua eadem postulet, eadem quoque ipsi respondent, quod usque tandem ipsis videtur maturus, cui dicta testium adversum se iam communicentur: publicationem testium vocant.

PUBLICATIO TESTIUM.

i gitor cum ex diuturno & squalido supra humanas vires ergastulo, patrum iudicio miser vinctus iam fuerit adeò æger animi, ut exitum vel supplicio ipso emptus
C iij turus

turus libenter, ac proinde amplius quam ab ipso quærant, indicaturus videatur, in audientiam vocatum, sermone inter obiurgationem & lenem commonefactionem composito, interrogant, qui fiat ut negotij sui iam sit oblitus? depromatque iam veritatem: atque ea de re multæ habentur adhortationes, secundum quas in hac eadem aut insequenti audientia fiscalis actionem suam inchoans petit fieri publicationem testium: quo ab ipsis è vestigio concesso, exhibentur reo testium depositiones, nominibus tamen ipsorum testium suppressis. Ordo ac stilus harum depositionum ostendit satis quantopere cupiat sanctum tribunal, ut veritas demùm patefiat. Namque eo pacto recitantur omnia hoc est, tot salebris, & anfractibus distorta ac contorta, verbisque adeò ambiguis & ancipitibus, ut quidvis potius quam hominum ratione utentium dicta videri possint. Hoc ex artificio sancti tribunalis consultò fit, primum, ut reus semper incertus ac dubius sit vel in ijs ipsis quæ iam novit contra se deposita. Deinde ut nulla ratione, quo ad fieri possit, sibi innotescant ij quorum adversum se testimonia recitantur, nè contra ipsorum personas excipiendo, se

se tueatur. Tertiò denique, ut si de eisdem rebus de quibus se delatum audit, cum alijs, quàm cum illis, qui detulerunt, colloquutus fuerit incertus omninò, quis eum detulerit deferentem deprehendere conatur omnes fortasse indicet: atque ita demum fiat, ut eo plures pisces in piscatoriam illam sancti tribunalis nassam trahat.

Libenter hñc quæssiverimus à patribus fidei, dicant nobis (quando ut plurimum iuris sunt peritissimi) qui fiat, ut quum testium publicatio integra scilicet & bona fide facta ex communi iure sit, in sancto suo tribunali nullum habeat locum, neque demum ex iure sit, nisi dimidiata ac meliore parte sui hoc est suppressis testium nominibus, circuncisa, neque altera, quæ reliqua est, integra ac bona fide, imò mala, imo pessima fide, ut mox dicemus, recitata? Item si exceptio contra personas testium non solum ex iure sit, verùm etiam per quam necessaria, ne proborum innocentia pessimorum hominum calumnijs quaquam versum pateat (etenim inimici, mendaces, infames, fatui aut insani, ebriosi, infideles, servi, & id genus hominum à dicendis testimonijs vel in politicis haud magni momenti rebus,

C v iure

iure foro arcentur) cur in sanctissimo isto foro nullus est ei relictus locus? Ecquis totum hoc nihili genus hominum aptum fecit ut in causis fidei, omnium sanè gravissimis, testimonium dicant, recipiaturque eorum testimonium, ac vim obtineat vel ad damnandum morte reum, quàm omni iure sint inepti ut ex eorum tantùm testimonio vel de re minima, quæ in controversiam vocetur, in rebus alijs quis damnetur? Dicent fortassis: Pernegamus hic non esse locum exceptioni contra personas testium, modò reus ulla ratione vel coniectura possit deprehendere quis adversus ipsum, testimonium tulit. Ergò si quando contingat eiusmodi testem à reo coniectura sua deprehensum, nullius valoris ab ipsis pronuntiarì, ac foro pròinde excludi, ingenti iniuria aut utrumque, aut saltem eorum alterum effecerunt. Testem quidem foro reum ejiciendo, si illius antea nomen, nè à reo deprehendetur, iure suppresserunt: aut certè reum ipsum, eiusmodi testis nomen tanto studio illi occultando, si exceptiones illius demum admittunt, modò solerti coniectura aut alia quopiam ratione illi innotescat, habeatque undè sufficienter adversum eum possit

possit excipere. Hæc certè iudicijs omnibus, in quibus semina aliqua æquitatis sint reliqua, inexpressibilis atque atrox est iniuria. Sed ad artes.

Testium itaque depositiones suo ordine, phrasi, methodo, satis indicant, transierint ne per sanctitatis officinam, an nequitiae, fraudis, & calumniæ. Id enim certo certius est, eas ut plurimum, non solum non recitari coram reo, quemadmodum à testibus fuerant depositæ, verum etiamsi testis aliquid fortè dixerit, quod in favorem rei aut sit, aut converti possit, illud totum rejiciunt veluti instituto suo supervacuum, eo tantum admissio quod in illius sit perniciem atque eo rursus ad ipsorum cotes diligenter applicato. Ut vero perspicuè istud appareat, operæ pretium erit formam in disponendis eiusmodi depositionibus ipsis usitatam, hinc referre. Sic habet: Testis. N. (suppresso scilicet nomine) iuratus & ratificatus &c. dicit se audivisse in tali loco, tali anno tali mense & tali die (si diei quoque meminerit), coram talibus personis quas nominavit, à quadam persona, quam nominavit, quod dictus. N. (is est accusatus) dixit hoc & hoc &c. In suo originali exemplari
(quem

(quem processum originale[m] vocant) ipsi habent has omnes circumstantias expressas, qua utique expetunt à testibus ad maiorem rei fidem: at in eo exemplari quod tradunt reo ipsi omnibus istis & tempus & personarum circumstantijs, ex quarum observatione potuisset reus deprehendere delatorem aut testem, fraudulenter suppressis his vocabulis quidam, & alter quidam & tertius quidam, satis faciunt. In hac depositionis forma sacræ argutiæ sunt imprimis observandæ, videlicet, quàm dicunt (quod audivit à quadam persona quam nominavit) intelligi debet reum ipsum esse ex quo testis illud audiverit, arte verò Inquisitoria fieri, ut in dolo illo exemplari quod ipsi reo tradunt, veluti ex alio auditum, scriptum sit, nè conjectura sua testem reus deprehendat: atque (quemadmodum supra diximus) ut si illa ipsa cum alijs quàm cum isto teste fortè contulerit, eos nominet, dùm quis se percussisset divinare incertus cogitur. Iam si eos nominet, ex quibus nihil antea acceperit sanctum tribunal, continuo illi proscribuntur, ac inter hæreticorum fautores annumerantur, quòd hæreticum scilicet hominem apud eos errores suos pestilentes evomen-

mentem illicò non detulerint. Si verò in testis depositione legitur, (Se audisse à quadam ALIA persona quam nominavit &c. intelligat tum delatus hunc testem auritum re vera esse, ut ipsius habet testimonium quare nèque ad contestandum cum alio vim ullam habet, etsi ad augendum conceptam de eo suspicionem valeat plus satis. Discrimen inter has duas depositionum formulas in eo modò consistit, quod in altera additur hæc vox ALIA, quæ in priore non est, tantùm habet, audivisse se à quadam persona &c. Hæc ex libro illo arcanorum mysteriorum Eleusinæ matris. Hac captiosa & fraudulenta sophistice decipiunt domini Inquisitores miseros, qui illorum artes ignorant, tranquilli ac tuti scilicet in conscientia quòd mentiti nequaquam fuerint. Dolendum certè est miseros homines ac plerumque innocentes eiusmodi, ob Inquisitoriarum artium ignorantiam nunquam ab astutis istis aucupibus observatis, adeò inhumaniter irretiri. Iuvare tamen utcumque poterunt hoc nostro consilio. Itaque ad has artes melius deprehendendas atque si fieri potest eludendas primum studiòse cavebit accusatus, nè in hac audientia

ver-

verbum ullum proferat ad refutanda dicta testium, siquidem falsa aut calumniosa fuerint) etsi ad id vel ex tempore agendum instructissimus sibi ipsi videatur: Inquisitores ve sua solita improbitate extemporaneam confutationem ab eo conentur extorquere: sed petat solum ut sibi testimoniorum fiat copia, quibus per otium & ex matura deliberatione in insequenti audientia, aut quum primum potuerit, scripto respondeat: in qua utique responsione observabit ea de quibus supra in accusatione Fiscalis eum commonefecimus. Secundo, accepto testimoniorum exemplari animadvertet diligenter (neque enim vel in hoc à suo ceremoniali advocatione, multo minus ab ipsis dominis iudicibus ullam seriam sperare spem debet) quinam testium sint contestes, qui secus: si quidem de re eadem contestes, ad eum de ea re damnandum de qua sunt contestes, sufficiunt. Imo duo auriti testes in hoc tribunali nulli iuri alligato, unius oculati vim habent: unde fit ut duobus auritis si oculatus unus accesserit, damnari reus potest. Observatu est etiam dignum unum Custodem carceris Inquisitoriae (Alcaidum vulgo vocant) pro duobus testibus

bus occulatis haberi: Itaque de eis rebus quas in carcere viderit, ipsius unum testimonium satis est ad damnandum eum quem ipse detulerit. Accidit subinde, ut alicuius depositionis aut accusationis unus sit, tantum testis, is si auritus sit, torturæ periculum reo conficit, modò adversus eum ab ipso reo accipi non possit. Ad vitandum illum eius formulæ depositionis laqueum quem supra ostendimus (si legitimo iuri, in hoc tribunali ad omnem iniuriam inferendam libero, respectus aut honos ullus esset reliquus) satis reo ad ipsum vel liberandum vel saltem omnium piorum iudicio, purgandum sufficeret si quod illi pro aurito testimonium retulerunt (esset vel non esset particula illa ALIA, qua se à mendacio & captiosa calumnia purgant domini Inquisitores) simpliciter & syncere rejiceret. Tum enim fieret ut si auritum re vera foret, pro reiecto & minimi valoris haberetur: si vero occulatum, legitima illius reiectione laqueus ibi absconditus præcideretur, cogerenturque sancti Patres omisso sanè artificio, declarare testimonium illud occulati testis esse, ac accuratiore proinde refutatione indigere.

Sed

Sed quò hic te veritas? Ipsi enim, ut omni iuri dominantur, aut potius immanes in illud tyrannos agunt, scientes testimonium illud oculati esse testis, simulabunt se accipere exceptionem rei pro aurito illud habentis, ac pro ut è re ipsorum videbitur, postea constituent, reo interea existimante sufficienter à se dilatum illud testimonium, ac nihil sibi ex eo amplius timente. Divinet igitur solerter aut potius precetur Deum, ut sibi quod facto opus sit, in ea perplexitate revelet.

Patent præterea sua sponte fores in hoc sancto tribunali omnis generis ac conditionis delatoribus, etiam si insani sint aut mente capti, servi aut ex iure ipso quoquo modo inepti ad dicenda testimonia. Percupido enim venatori vel ignavissimus àc ingenerosus quisque canis capturam modò ostendens, gratissimus est. Quòd si delatorem ordo in deferendo quenquam aut verba deficiant, aut memoria porrò ea verba exciderunt, quæ ab eo quem defert, audivit, teneat modò rem ipsam, domini Inquisitores ex officio edocent, reducunt illi in memoriam, adeò, ut non semel delator apud eos deponat, non quæ audivit, aut ip-

ipse indicare conabatur, sed quæ dictaverint ipsi. Ea in meliorem partem non semper esse, piè creditur. Dementavit tamen eos Deus, ut ad suas hasce artes minus intenderent, quum Hispali anno 55 supra millessimum quingentesimum furens quædam fœmina è catenis, in quibus ob furorem tenebatur apud pium quendam virum, custodibus absentibus elapsa, ad ipsos Inquisitores in arcem Trianae penetraret, Ecclesiam totam, quæ per latebras in amplissima civitate delitescibat, indicatura. Præda ingens ac opima, nisi Deus mirabiliter à Coetu suo tum nimis tenero, & supplicijs, quæ tamen postea subiit pro Christi confessione, immaturo, eam tempestatem avertisset. Fuerat hæc mulier ante furorem ex præcipuis illius Ecclesiæ membris, si non sexum, sed pietatis specimen, & in rebus sacris eruditionem supra muliebre consideremus, atque hac præcipua de causa omnes qui tanto cum periculo Christo nomen dederant, familiariter noverat. In ipso autem furore, priore pietate ac charitate erga Ecclesiam in peracerbum & furiosum planè odium conversa, adeò excandescibat in Ecclesiam piorum, ut perpetuum illius

D insa-

insaniæ nullum aliud thema foret, quam Inquisitores, ignes, incendia, agitante nimirum diabolo, & ex insania miserrimæ mulieris, destruendæ funditus illius piissimæ Ecclesiæ occasionem aucupante. Soluta igitur vinculis mulier, ad arcem Inquisitoriam festinato ac rectà intendit iter: pulsat fores, quæ delaturæ innocentem turbam continuo ex more patuerunt. Ingressa petit festinatum concessum patrum. Illi veluti ad rem magni alicuius momenti statim conveniunt, consedent in suo conclavi, mulier introducit, auditur. Illa continuo dicit adferre se catalogum ingentem Lutheranorum, quibus plena sit civitas, ipsis interea, qui in eiusmodi malos eventus sedulò excubare debuissent, sedentibus & longo otio ac somno torpentibus. Incipit deinde catalogum suum ex memoria recitare, in quo ultrà 300. Evangelium summa pietate profitentes detulisset, nisi Inquisitores ipsi attoniti in principio ad rem prodigio similem, (nullus enim aut per paucus de Lutheranis ante id tempus fuerat sermo) observatis aliquot delicijs, quæ inter res alioqui veras mulier per insaniam immiscebat, illam opportunè compescuissent.

Ne

Ne verò vel in re parum seria officium minus præstare viderentur, foemina ibi retenta, accersiri iubent eum, apud quem illa asservabatur, quem ex verberum dolore, quibus ab eo ob furorem reprimendum affecta fuerat, primum in delatis esse voluerat. Francisco à Cafra illi erat nomen in templo D. Vincentij beneficiario, cuius ob religionem postea capti atque è carcere Inquisitionis mirabiliter elapsi effigies, in primo de Lutheranis triumpho cremata est. Accersito eo, quem utique pro viro bono ipsi tum habebant, quærunť ab eo quid rei illud esset, quod illa mulier indicarat de tot Lutheranis &c. ille continuo expresso per vim, ac simulato risu, eos veluti irridere cœpit, quòd mulieris insaniam non percepissent: vehementer enim ab aliquot iam mensibus eam furere, adeò ut & verberibus & catenis indiguerit, prout libentes ipsius scapulae, & poplites etiam catenarum vestigia retinentes testari possent. Quòmque apud se ex charitatis officio in vinculis asservaretur, è vinculis elapsam à se & suis per totam urbem iam quæri se vero lætari plurimum quod incolumis reperta esset. Quod vero de Lutheranis dicat, eam esse perpetuam

D ij illius

illius insanientis cantionem, ut solent insania correpti aliquo speciali themate perpetuò debachari. Invisant modò vincula apud ipsum, percontentur etiam vicinos, inventuros se ita rem habere: precatique eos ut mulierem ab ipsorum famulis comprehensam ad se ad vincula reduci iubeant. Mulierem ergo reclainantem, imò insanis clamoribus arcem impleantem, asserentemque se nequaquam insanire, illum vero pessimum esse Lutheranum, Lutheranicorum omnium, qui in urbe essent, longe pestilentissimum, qui eam ferro onustam tot flagris quotidie cæderet. Illi, abortu affatim risu, per famulos comprehendi, vinciri & ad sua vincula reduci iubent, hominis pietatem colaudantes, qui tam molestam curam, circurandi furentem fœminam, subiret, exhortantesque ut deinceps eam melius custodiret, nè vinculis soluta easdem rursus turbaret. Igitur artibus ac legibus suis ita neglectis, hac vice amiserunt domini Inquisitores eo tempore haud omnino malè, eam ingentem capturam qua duobus aut tribus postea annis, matura iam scilicet Ecclesiæ illius vindemia, potiti sunt. Iam ad rem.

Ob-

Observandum præterea est in hoc sancto
tribunali actorem non esse eum, qui quen-
quam detulit aut accusavit, sed Fiscalem. Is
recipit in se accusationes & actorem agen-
ti is qui accusarat, loco testis inservit, sæpe
etiam solus. Eius rei sicut aliarum omnium,
non est quod ullum præter eorum ipsorum
testimonium adseramus: superest ut
quavis iudicet qua lege aut
iure id fiat.

CONFUTATIONES TESTIUM.

ertio aut quarto
post hæc die, iube-
tur sisti reus ad di-
cta testium respon-
surus. Adest etiam
suus advocatus:
Haud est hic præ-
termittendum, quòd

cùm in rectis iudicijs advocati officium sit,
unà cum suo reo, quem defendit, dicta tes-
tium animadvertere diligenter, ex eisque de
præcipuis responsionis suæ capitibus ipsum
seriò commonere, ac in primis responsionem
ipsa industria sua conficere, eoque ordine dis-
ponere quo illius causa commodius adiu-

D iij vari

vari possit, (ecquod erit advocati officium nisi hoc sit?) relinquunt miserum vinctum, ut ipse prout possit, responsionem solus molitur, nullius præterquam solius Dei ope adiutus. Si quæras qui pervertat hac etiam in parte sanctum tribunal eum morem, qui haud dubiè ex ipso naturæ iure fluit? Habent quod respondeant aliud nihil, nisi sanctum hoc tribunal non esse ut alia tribunalia: & re vera ita est: neque enim ipsius artes alicuius forent momenti, si reis qui in eo sistuntur, libera ac integra maneret ea defensionis suæ ratio, quam illis iura omnia permittunt. Atqui posteaquam vinctus pro ut potuit, respondit, tum demùm, oportunè scilicet, adest illi suus advocatus. Is coram ipsis Inquisitoribus, tam circumspectè atque ipse novit rem magni periculi aggressuro esse opus, ne ipse quoque in Inquisitorios laqueos minus cautus fortè incidat, indicat suo vincto quibus testimonijs prematur vehementius, quæ gravamina adversus eum comprobentur, qui testium sint contestes, qui secùs? unumque remedium superesse, videlicet ut ipse solerter divinet, à quonam sit percussus, ut, si fieri possit, adversus eum exceptiones meditetur. Nèque
hic

hic oportet advocatum, ultra id quod iam victo ipsi ex eisdem depositionibus à se per otium inspectis innotuit, multa garrire, quibus fortasse victus, veluti per transennam, alicuius rei commonefiat: tantum eum monet, ut per dies aliquot (ut is cui otium abundè suppetat) conetur in memoriam revocare, quibuscùm fortè habuerit inimicitias, fieri posse, ut ex suis inimicis quispiam sit, qui eum detulerit. Nàmque si de inimicitia constare possit per legitimam quæstionem, hæc una exceptio à dicendis testimonijs quodcumque genus hominum in eo tribunali arceat. Monet etiam inficiari se posse testimonia, cum inter se non fuerint satis constantia, aut fuerint (ut dictum est) inimicorum, si compluribus testibus probet contrarium eius, quod illi obiectum est, infrequenti usu ac exercitio sibi potius fuisse, ac sæpe obstitisse ei negotio de quo est accusatus. Videlicet hoc est summum auxilium quod ab advocatione suo expectare victus potest, atque sic iubetur in suum carcerem remitti, obtestante prius ex more suo Inquisitore, ut verum exponat: adhibitis etiam minis paulò inverecundius, nisi maturè obtemperet, ex iure fore ab eo expri-

D iiij men-

mendum: quibus verbis haud obscurum examinis sæverioris omen reus accipit.

Elapsis igitur tribus aut quatuor diebus ad revocandum in memoriam, aut ad divinandum potius reo concessis, vocatum in audientiam interrogant, an meminerit rei alicuius, quam exponat? Indicante eo de novo quidpiam vel non indicante, advocatus ab eo quærit, an de testibus aut delatoribus quippiam divinavit? Hic vinctus, si alicuius rei hac in parte meminit, eam exponit, petens ut videant, an forte delatores sui fuerint illi aut illi, quibuscum sibi olim inimicitiae intercesserunt, interceduntve eo tempore. Si non exactè divinavit, perit tùm responsio tùm trium aut quatuor dierum labor divinandi, ipsiusque accusatio manet inconvulsa. At si rectè illum divinare contigerit, advocatus ab ipso petens quibus exceptionibus adversus eos quos nominavit, possit agere, haud apertè satis ei significat, se recte divinasse, quando neque apertius ei licet. Exceptionibus itaque expositis, ac nominatis à reo testibus, quibus eas comprobet, advocatus veluti in liberiore iam arena versans, suscipit earum quæstionum habendarum eura. Solet etiam
pe -

petere à reo advocatus, an ad se exactè purgandum probare possit, amicum ac familiarem fuisse monachis, præcepta ac ceremonias Ecclesiæ Romanæ diligenter observasse: Confessione auriculari ac communione, hoc est participatione panis Missatici frequenter esse usum, Item imagines & cruces, quoties datæ sint obviam, prosequutum fuisse ea veneratione, quæ Lutheranæ hæresis suspicionem remove ab eo possit. Breviter, an in universum probare possit contrarium de se eius, de quo est accusatus. Quod si ad hæc omnia probanda sese offert, Inquisitor solemnī iuris actione pronuntiat se eum admittere ad hæc intra novem dierum spatium comprobanda, cuius rei cura, nominatis ab ipso reo testibus (ut paulo ante diximus) advocato in totum cedit. Beneficium hoc sese purgandi haud conceditur omnibus, sed ijs tantum, de quorum criminationibus conformia ac sibi undique constantia testimonia non fuerint. Iis enim de quorum delationibus testimonia sunt conformia, nullum in his purgationibus præsidium patet, tantùm admittuntur ad eas in teste exceptiones de quibus supra.

D v Quùm

Quòd ad hunc rerum suarum statum reus devenerit, persuadeat sibi oportet, Deum ad explorationem puti puri, fideique suæ illum perduxisse. Etenim si ad præsens periculum corporis effugiendum in animum induxerit in eius generis purgationibus præsidium quærere, fieri fortassis poterit, ut quod ad Romanæ Ecclesiæ subiectionem, eiusque idololatrias attinet, apud sanctum hoc tribunal perpurgatus maneat: verùm pro comperto habeat, apud illud Dei tribunal creaturis omnibus reverendum, atque in veræ suæ Ecclesiæ iudicio, sæcus fore. Itaque operæ pretium erit ut eiusmodi vinculus etiam atque etiam videat quod agat, & animum suum atque suæ captivitatis causas hoc in loco perquam diligenter exploret perpendatque. Si enim Dei gloria & veritatis ipsius ingenua confessio captivitatis suæ causæ sunt, dùm abiurato Christo & sanguine testamenti conculcato atque abnegata ea veritatis luce, ad cuius communicationem Deus ex ignorantiae & peccati tenebris eum transtulerat, maledictis ac damnatis istis rationibus sævitiam hominum vitare velit, effugiet fortassis (ut diximus) impendens tormentum, recuperata etiam hominum

minum gratia: at vero pro certo sciat nequam evasurum se acerrimum Dei iudicium, cuius veritati renuntiavit, quique occiso corpore potestatem deinde habet animum in perpetuas & omni solatio vacuas tenebras detrudendi. Verùm si aliquis pro gloria Dei proque salute sua zelus in eo est reliquus, ac Redemptoris sui autoritas apud eum aliquis est momenti, dicentis, «Qui me abnegaverit coram hominibus abnegabo & ego ipsum coram Patre meo cœlesti: eum verò qui me fassus fuerit coram hominibus, fatebor & ego ipsum coram Patre meo cœlesti & ipsius angelis &c.» ab ea una authoritate veluti à sacra ac firma anchora in ea hora totus pendebit & temporariæ salutis medijs omnibus à suo advocato ipsisque iudicibus hñc sibi oblatis ex animo atque ex ore, abdicatis (ut pote quibus citrà iniuriam creatoris sui & animæ suæ certum exitium assentiri non possit) exhibebit perspicuam ac dilucidam fidei suæ confessionem, millies se beatum arbitrans, quem in eum temporis articulum Deus deduxerit, quo pro nomine Servatoris sui Iesu nonnihil afflictionum pati possit, terreno suo domicilio, id est corpore infirmo ac caduco, pro adeò fœlici ac illustri causa in gloriam conditoris sui & Ecclesiæ suæ ædificationem disrupto disiectoque.

Ista

Ista enim maledicta salutis media quæ à Sancto illo totius iniquitatis tribunali in hac audientia reis, ex misericordia scilicet crocodillea offerri solent, nequaquam eo consilio hîc à nobis referuntur, ut per ea salutis suæ pij consulant, quin potius ut ea noverint, atque execrentur? & universo orbi innotescat, quomodo Sacrosanctæ Inquisitionis studia, molimina, institutæque omnia in eum modò scopum collimentur, ad dejiciendum videlicet in æternum & corporis & animæ interitum, eum quem inter sævas & sanguine filiorum Dei perpetuò mardentes manus acceperint, si quidem divinæ luci renuntiaverit: sin secus, corporis tantum, in quod solum, in ijs qui seriò Deum timeant, sæviendi potestas illis est concessa. Vincto post hæc in suo ergastulo per menses aliquot pro arbitrio patrum quiescere permissio, eum ad agonem rursus vocant, cui Inquisitor primum dicit, testes quos in suam purgationem nominaverit, iam esse auditos, videat proindè habeat nè adhuc quicquam quod pro se dicat, an velit porrò iam concludere. Adhibet deinde importunam illam suam adhortationem, ut verum dicat, eis enim nunquam fuerit satis dictum.

Vin-

Vinctus ad hæc respondet, prout rerum suarum status consulit. Multi adhuc solent iterum atque iterum interrogari, responsionum iam ab ipsis exhibitarum verbis singulis, argutissimis cavillatoribus argumenta sine fine suppeditantibus. Reo porrò concludente, Fiscalis quoque concludit: atque ipsi postea Inquisitores cum suis consultoribus atque assessoribus quùm libet, & quomodo libet, sententiam ferunt, theologis, monachis, & clericis, quicquid ad doctrinam & fidem spectans reus dixerit, prius expendentibus, ac ad suam ipsorum censuram revocantibus. Qualificationem doctrinæ id vocant. Ibi, si abundè probavit reus sua illa purgatione, nihil sibi comerciij unquam fuisse cum Christi Evangelio, (quas commutatis prorsus genuinis rerum nomenclaturis Lutheranas hæreses vocant) aut eum ex integro absolvunt, aut quod frequentius accidit, iudicium aut mitigant, aut aggravant pro ratione eius suspicionis, quam reus in eorum animis reliquit, eo tamen semper observato, ne ex ipsorum manibus quisquam evadat, & si pari cum eis impietate certaverit, qui immortalibus ac in perpetuum indelebilibus in cute residentibus

bus vibicibus non testetur, in sanctæ Inquisitionis unguibus plusquam leoninis se fuisse aliquando. Vestigia unguium sunt bonorum proscriptiones in fiscum, perpetui aut temporanei carceres, vestis lutea rubra cruce insignita, Sambonitus vulgo dictus, perpetua demùm ad omnem posteritatem infamia, quam nulla ætas tempusvè abolere possit: de quibus infra suo loco. Si vero reus in constanti fidei confessione permanserit, aut constanter inficiatus fuerit dicta testium constantia adversùs se, in quo tamen non exceperit, torturis adiudicatur, de quibus iam dicemus.

SENTENTIA AD TORTU-

RAM ET EIUS EXEQUUTIO.

ura quidem et penemiserima ab initio semper fuit (lector humanissime) piorum (modo cum impiorum, in hac vita prosperitate comparetur), conditio, deoque rem gratam (iuxta Christi a-

pud Iohannem verba) se præstare arbitrantur, qui eos quavis fere de causa interfecerint
no-

novosque quotidie illos irretiendi laqueos machinantur, quod aliqua ex parte prius satis comprobavimus. Et quamquam quæ hactenus narraverimus, eiusmodi sint tum iniquitatis tum fraudis, ut ingenuis atque iure, ratione et æquitate regi cupientibus populis intollerabilia merito videantur, tamen eorum quæ deinceps narraturi sumus comparatione, non modo utcunque ferri posse, verum etiam humanitatis et æquitatis plena apparebunt. Excedunt, enim omnem barbariem imò et omnem belluinam feritatem neque ad aliud quantumvis truculentum ingenium ea iam quisquam rectè referat, quàm ad illud ipsum quod ad rivum referunt et ex quo re vera profiscuntur Diaboli scilicet nihil in humanis rebus nèque in omnibus porro quæ videri datur, monstrosum hoc ac diabolicum planè truculentiae exemplum exæquante. Obdurescat ergò, humanitatisque teneritudinem tantisper deponat necesse est humanum cor, si quæ sequuntur siccis oculis audire velit, dum accedentes propius ad hanc truculentiae officinam ubi miseri homines levissimis sæpe de causis, quam sæpissimè etiam innocentes excarnificantur, detracto sanctitatis velo, quod adeò perniciosè orbi hactenus imposuit, eam, qualis est, spectandam omnibus proponemus.

Igitur lata sententia, si reus torquendus non est, non accersitur amplius, quòdque in die theatricæ illius pompæ (quo in publicum spectaculum audituri sententias, ac

ac è vestigio supplicia quisque subituri, vincti omnes educuntur, de quo infra suo loco) cum alijs exit, nisi omni noxa absolutus fortè sit, ac innocens declaratus, tum enim observatur adhuc in ipso carcere usque ad biduum triduúmve post illam pompam, ut inter reos alios is quoque exísse vulgo videatur. Hoc ex sacro etiam artificio fit, ne ipsi temerè ac citra sufficientem accusationem quenquam comprehendere existimentur, quemadmodum & ipsi vinctis sæpius inculcare solent, dum eos, ut ea indicent quæ ipsi cupiant, hortantur. Sancto tribunali nullæ in vinctos suos iniuriæ sunt iniuriæ. Ex istis nonnullos, quos certis ac occultis de causis favore prosequi statuerunt, biduò aut triduò ante illam pompam liberos domum remittunt, sparso in eundem finem ab eis rumore in vulgus, falsis eos testibus fuisse accusatos: sed facile deprehendet artificium, qui nullum ob id negotij testem *falsum* (*in quos alias severissime animadverti solet*) *supplicio affci videt*. Quem vero torqueri decreverunt, quùm ipse minus cogitat, adduci in audientiam iubent, ibi Inquisitores omnes, aut eorum maior pars, sedent pro tribunali: adest etiam oviculæ mox excoriandæ

andæ pastor, Provisor scilicet aut Vicarius, qui ex officio pastorali (ut supra diximus) & sententiæ & torturis ipsis interesse debet.

In hac audientia dicunt reo, causam ipsius universam inspectam ab illis dominis & eorum consultoribus, atque examinatam esse, qui pro compertoprehenderint, ipsum, veritatem ex integro manifestare noluisse: atque idcirco eos decrevisse, ut torturæ quæstionibus cum ipso agatur, quibus veritatem ab invito exprimant: ob idque etiam atque etiam hortari ipsum, ut ultrò eam exponat, si velit torturæ non exponi. Hanc denunciationem committantur horrendæ comminationes, verba tragica, vultus denique ad multam severitatem compositio. Referunt illi torturæ genera, quoad possunt, atrocissimè, ut summum illi terrorem incutiant. Fatente reo quicquam, vel diffitente, ad torturam porrò est eundum. Itaque accersito arcis custode, iubent, ut in conclave torturæ, reum ducat. Illud ut plurimum solet esse antrum quoddam subterraneum, ac perobscurum, ad quod multis ostijs prætergressis, (nè eorum, qui ibi torquentur, gemitus, ac mugitus exaudiri alicundè possint) pervenitur. In eo est erectum tribunal, ubi

E In-

Inquisitor, & Provisor, & scriba sedent ad spectaculum anatomiae, eius qui illuc introducitur. Accensis luminibus & ingressis tragœdiæ personis, carnifex qui alios omnes intus iam expectat, inter omnes alios est spectaculo & contemplatione dignus. Is totus est coopertus nigra veste ex lino ad pedes longa astricta, undique adhærente corpori in earum morem, quibus uti solent ij qui ob superstitionem die Iovis magni seu sancti, sese flagris cœdunt in compluribus, aut ferè omnibus, papatus locis. Caput habet velatum ob longo nigroque caperone quo faciem totam contegit relictis duobus modò parvulis ad visum fenestellis. Hæc omnia eò tendunt ut maiore terrore concutiatur animo ac corpore misellus, hac imprimis diaboli alicuius imagine, cuius manibus torqueri debet. O sanctas artes! Dominis igitur pro tribunali sedentibus, novis adhortationibus vinctus moneri incipit, veritatem ultrò ut exponat, sin minus, si in tortura (id quod multis evenire solet (brachio, aut membro quopiam fuerit fractus, vel etiam obierit, (neque enim mitius agere decreverunt) sibi fore impunitandum. Hac una commonefactione liberi
iam

iam sunt ac tuti in conscientia coram Deo & hominibus, suo iudicio sancti patres, insontesque ab omni damno, quod patienti in tortura obtigerit, etsi in ea moriatur, vel innocens & ab omni culpa immunis. Inter acres tum conminationes tum obiurgationes, exui eum suis vestibus iubent, etiam si mulier sit, vel virgo quæpiam honestissima ac pudicissima, cuiusmodi, complures habere solent in ea carnificina, quibus conspici nudas coram ipsis, vel illis ipsis tormentis durius præ pudore tormentum fuit. Si quidem impij isti nullo vel humanitatis habito respectu, vel etiam ullius honestatis (etsi ob aliud nihil foret quam obtentu barbarum suarum & ob longarum vestium, ac nominis sanctimonie quod præ se ferunt, quando neque Deo neque piarum matronarum & virginum honestati quicquam ex summa sua illa barbarie deferendum putant) expoliari eas faciunt ad ipsas usque interulas, quibus postea sublatis (sit verbo venia) ad pudenda usque, stricta linea femoralia illis induunt, denudant deinde brachia usque ad humeros, ac si quibus excarnificaturi eas sunt, torture, non possent camisiâ penetrare, vel femoralibus quàm camisia ipsa, melius quæ nudari dispudet, forent occultanda. Hic ostendunt illam inanem voluptatem, quam

E ij ex

ex illo fœdo spectaculo percipiunt immundi ac impuri cœlibes, scilicet amittere se nolle, & si tanto & dolore & pudore piarum fœminarum, quæ ibi torquentur, illis constet. Neque hîc deerat cur audita cognitaque istac immani impudentia dominorum istorum patrum fidei ab universo populo, tam papistarum quam non papistarum, ut commune quoddam pestiferum malum toto orbe exterminarentur, quorum aut uxores aut filiæ, quarum honestas atque pudicitia esse illis debet magnopere commendata, in illorum, undique impuras manus aut devenerunt, aut iam sunt, aut devenient fortasse aliquando probrosam eiusmodi contumeliam accepturæ. Atqui ut ad institutum redeamus, exuto vestibis suis vincto, viro aut fœmina, unisque perparvis femoralibus pudenda contecto, innuunt carnifici, quo genere torturæ in miserum, uti debeat: nanque vel in istud quoque est illis certa ars, certorum cùm signorum tùm verborum, & sermonis peculiari genere, quibus & iudices & carnifices cæterique eius maledictæ officinæ ministri se invicem intelligunt. Torturæ genera quibus patres fidei edocere fidem suam consueverunt, sunt complures, neque om -

omnia vinctus unus nosse potest. Usitatoria verò sunt, Garruchæ seu trochelæ, nervorum & aquæ, ignisque, de quibus singulis suo loco. Hic rursus novis commonefactionibus ac obtestationibus vinctum admonent, ut & de se & de alijs sibi notis indicet, quod noverit: atque has inter obtestationes, quem garruchæ tormento destinarunt, eius manus à tergo revinciunt certo orbium numero, ad octo videlicet aut decem, ex iussu ipsius Inquisitoris singulis vicibus carnifice cordam circum manus fortiter obducente, nè nihil non videatur iubente iure ipso ac servata omni æquitate fieri. Hanc primam ad torturam vinctionem novæ obtestationes excipiunt, secundum quas, ultra prædictum colligationem manuum, obligantur illi simul pollices alia corda tenuiore, idque acriter. Deinde duas hasce cordas manuum scilicet & pollicum ad camelum quendam ibi ex Garrucha aut trochlea pendentem alligant. Immituntur deinde pedibus prægraves compedes, si vinctus eas non adfert, ijsque addunt ferri massam quandam 25. pondo prima vice, quæ à compedibus inter ipsos pendeat pedes. Vincto in hunc modum adornato adhortationes ac obtesta-

E iij tio-

tiones repetuntur, atque inter has cantiones carnificis opera incipit in altum sustolli, scribæ & Inquisitoris obtestationibus carnificis operam comitantibus. Capite ipsam trochleam contingente vinoto, eum rursus monent, ut indicet &c. illico inde deponendus; si obtemperet: sin minus, tantisper ibi futurum donec exponat quod ab eo petitur. Postquam verò diutius sic pependit nihil fassus, iubent eum infernè deponi, addique ad pedes priori ponderi libras totidem, sicque rursus in sublime attolli comminantes ibidem moriturum, nisi aperiatur quod ipsi scire ab eo cupiunt, præcipientesque carnifici, ut eum diu in aerem detineat pensilem, ut gravitate ponderis à pedibus pendentis membra omnia atque artus ultrà modum distendantur. Inter eos clamores ac gemitus, quos ex vehementi omnium membrorum cruciatu vinctus edit, ipsi quoque vicissim vociferantur, ut veritatem prodat, alioqui fore ut inde præceps detur. Neque deest comminationi factum, ipso enim constanter perseverante, præcipiunt carnifici ut remisso fune eum indè præcipitet, atque in medio aere repente rursus retento fune prohibeat casum, quo fac-

facto iuncturæ omnes patientis, cum brachiorum tum crurum, ingentibus cum doloribus, avulsis à se invicem membris, dissolvuntur, pedum pondere ex repentina casus prohibitione, vehementius atque acrius totum corpus distendente.

Neque hinc cessatur. Novis enim & adhortationibus & comminationibus, nisi pareat, pondus à pedibus tertio augetur, ac semimortuo in sublime ferri iusso, doloribus addunt contumelias, vocitantes canem, hæreticum, qui veritatem tanta pertinacia occultet, atque demum ibi moriturum. Quùm verò vinctus in mediis doloribus Christum inclamat, qui opem tam immaniter pro se torto ac planè moribundo ferat (ut omnes, qui pro ipsius veritate torquentur, sanè agunt) sannis ac scomatibus eum deridentes, Iesu Christe Iesu Christe, (inquiunt) sine nunc Iesum Christum, et veritatem patefac. Qualem inclinationem Christi edis? fateare quod petimus. Enimvero apparet, quam sint eiusmodi blasphemie illarum affines: Eliam iste inclamat: Deo fidit, eripiat eum nunc, si velit, dicit enim se gnatum Dei esse.

E iij

Hic

Hic sanè haud desinunt patres fidei perspicuum testimonium edere, Christum ipsum esse, cui in hac controversia bellum inferant, cuius nomen ab ijs qui propter ipsum patiuntur, inelamatum, adeò odiosum, molestum, denique auditu intollerabile illis sit.

Si quando patiens se indè petit depóni indicaturus quicquam, indicetque nonnihil, eo facto torturam ipse sibi adauget, tum enim incipere depromere existimatur: quare eo dicendi finem faciente adhortationum, comminationum, et torturæ demum ipsius initia & ipsi repetunt, in sublime rursus ferri præcipientes ac secundo indè dari præcipitem, modo superius dicto. Tortura hæc ut plurimum protrahitur ab hora diei nona ante meridiem, ad duodecimam, aut à meridie primam. Quùm verò finem facere libet patribus, carnificem ipsum simulatè interrogant, habeat nè ibi parata aliarum torturarum instrumenta? ut ex præteritis tormentis semimortuo novum terrorem addant. Carnifice se ea non attulisse respondente, iubent ei ut in sequentem diem ea paret, curetque ne nihil desit. Videamus (inquiunt) an ab isto poterimus veritatem extorquere. Vincitum vero

vero ipsum toto corpore confractum, sic discessuri consolantur, scilicet his verbis: «Satis nunc. Ab hac tamen hora ad lucem crastinam videto ut in memoriam revoces quod indicaturus es, alioqui in ipsa tortura moriere. Neque quod ferendum tibi superest, ei quod hactenus tulisti, simile esse existimaveris.» Itaque egressis illis, carnifex brachiorum & crurum iuncturas (quoad potest) misero compingit, indutumque suis vestibus in ergastulum suum reducunt, aut portant potius pedibus nullo modo consistere valentem, sæpe etiam ex cruribus aut brachijs trahunt inhumaniter satis. Hic etiam custos carceris ut humanitatis legibus sola ceremonia rei aut facti vacua satisfaciat, vincto dicit, accersendum fore medicum, si sit opus.

Quem torquere amplius nolunt, bi-duò aut triduò post ad audientiam vocant, eumque è suo ergastulo ad audientiam iturum, ante ostium conclavis ubi torturæ fiunt, transire faciunt, ubi carnifex se videndum in illa, quam diximus, diaboli persona consulto exhibet, ut vel in ipso transitu præterita tormenta ex illius visu cogatur vinctus delibare. Audientiam ingressus inquisi-

E v torem

torem & Provisorem & scribam in eorum tribunali iam sedentes videt, qui veteribus adhortationibus & obtestationibus suo more ei suadent, ut verum dicat, quod si neque hac vice quicquam extorserint, iubent eum in suum carcerem remitti. Si vero aliquid tum indicat, urgetur pressius, atque eiusmodi esse potest quod indicaverit, ut ad torturam inde deduci iubeat, ab eo amplius extorqueri posse existimantes.

Quem verò torquere amplius constituerunt, tertio die quum iuncturarum dolor est vehementissimus, ad audientiam vocant, ibique & obtestationes & atroces minæ renovantur, ut scilicet hæreses revelet, eos etiam quibuscum eis de rebus aliquando egit, eos item, quos novit eius esse sententiæ: sin minus, ad torturas se accingat in quibus si quid incommodi in corpore acceperit, moriaturvè, sua culpa id futurum. Quod si constanter adhuc in sententia perseverat, per carceris custodem ad torturam reduci iubent, ubi sedentes, ut supra dictum est, pro tribunali, vinctum suis vestibus exutum, eadem nonnunquam torturæ ratione, qua prius, illum exercent, aucta nihilominus hoc modo. Pendente ex manibus à tergo

tergo revinctis, è trochlea reo, ut supra diximus, tenuibus, sed fortibus cordis, utrumque femur simul circumligant, deinde pari ratione crura ad medias tibias, tum ligno quodam singulis inserto cordis inter ipsa crura eas pro arbitrio adstringunt adeò acriter, ut cordis in ipsa patientis carne abditis, novus isque vehementissimus cruciatus misero addatur. Exigit in hac tortura vinctus tres aut quatuor horas pro Inquisitorum arbitratu, quæstionibus, obtestationibus, probris & sannis interea non cessantibus.

Quùm videtur, alios hac vice aliud torture genus experiri cogunt, quod, etsi alijs tribunalibus in scelestos homines sit quoque usitatum, tamen, singulari addita sævitia, sanctum tribunal meritò sibi proprium fecit. Illud Burri seu aselli vulgò vocant, nos aquæ et nervorum supra appellavimus. Apparatur verò in hunc modum. Est scamnum ex solido ligno, superiori tamen parte excavatum in canalis formam, adeò ut iacentis in dorsum hominis sit capax. Ea pars quæ dorsum excipit, baculum quendam teretem transversum habet, qui iacentis dorsum recipiens canalem ipsum contingere non sinit,
nè

nè qui ibi est torquendus ullam vel in Burro requiem habere possit. Scamnum verò ipsum sic est loco suo adaptatum, ut ei, qui in illo torquendus imponitur, capite sint pedes altiores. Imposito in eo loculo in hunc modum torquendo, fœmorum, crurum ac brachiorum mediæ fistulæ seu can-næ duris sed tenuioribus obligantur nervis, quos postea palis intersertis paulatim constringunt, quousque nervi ipsi in patientis carne abditæ, & ossa ipsa fere attingant, & aspicientis conspectum omninò effugiant. Additur præterea tenuissimum quoddam ex lino velum, quod super iacentis os extensum nares quoque obturat, ut ore aquam excipiente, respirationem per nares cohibeat. Deinde instillatur in os per velum aqua ad certam mensuram, pro iudicium arbitrio, quæ non guttatim sed ad fli modum in iacentis os ex sublimi decidens, tenuissimum velum facilè in imum guttur secum trahit. Dicas htc miserum hominem moribundum in eo esse agone in quo extremos spiritus mox exhalaturi, esse solent, nisi quod huic respirationis præsidium nemo prohibet, illi nullus est respirandi locus, os aqua, nares velo impediante. Quùm verò ex inò guttu-

gutturè velum extrahitur (id verò sæpè fit ut ad quæstiones respondeat tortus) aqua & cruorè madidum, viscera misero convelli dixeris: atque hoc modo exigit in tortura patiens quantum temporis ipsi volunt, atrociora semper illi comminantes quàm sit perpessus, ac demum in ergastulum reducitur.

Si in tormentis adhuc progredi patribus libet (fieri enim omnia ex libito necesse est, ubi iuri & æquitati nullus est reliquus locus) mense uno aut altero tardius aut citius, pro ut videtur, torturæ acrius remissiusvè iterantur, alijs semel tantum, alijs bis, ter, quater, quinquies, sexies, ad torturam revocatis. Torqueri alij solent alio, & huic tribunali peculiari, torturæ genere, quod ignis vocant, breviorè quidem descriptione, at cruciatibus & doloribus non item. Adferri iubent prægrande quoddam prunarium ferreum ignitis plenum carbonibus, ad quod admoveri faciunt torquendi hominis pedum plantas larido perunctas, ut ignis calor penitus possit penetrare.

Quando omnia iam crudelitatis instrumenta sancti tribunalis & acuerunt & hebeta-

betarunt, nèque à vineto quicquam amplius extorquendi est ulla spes, sinunt eum ad modicum temporis conquiescere. Postea in audientiam vocatum interrogant, inquirunt, & requirunt novo interrogandi ordine ac modo, verbis singulis eorum quæ antea dixerit, materiam cavillandi suppeditantibus. Quæstiones istæ eo artificio solent esse compositæ (*quoniam in hisce unis residuum videtur esse Inquisitoriae spei, ac proinde summo sunt conflatae artificio*) ut concessa altera, & alteram concedere inficiarique oppositam necesse sit. Patres enim fidei sunt dialectici mirabiles & argutissimi sophistæ in sua arte ac facultate, nèque ingenio in ea palæstra exercitatissimo studium deest, quo indefesso & pertinaci labore eas quæstiones cudunt, quas non conceptas modò mente, verùm etiam, ne quid excidat, interrogaturi per eas vinctum, scripto adferunt, habentque præ oculis. Itaque si interrogatus attentissimè cavendi studium nonnihil remisit, impossibile est in eorum laqueos non incidere. Præsidium hîc fuerit unicum, eorum quæ apud eos antea deposuerit exacta ac recens memoria: frustra enim petet sibi ea legi, quoniam aut non legent,
aut

aut si legent, summa perfidia. Quod si memoriæ non satis fudit, ad ea quæ antea dixerit, referre se obturatis oculis respondeat, neque in disputationem cum eis se trahi sinat. Quod si ex illis ipsis quæ antea fassus est, alia, quæ aut ignoravit prorsus, aut certe non dixit, sua illa dialectica illi deduxerint, etiam atque etiam videat, quo pacto sibi fuerit respondendum, ut neque novum sibi induat laqueum, neque prodatur impiè Dei veritatem. Tutius demum erit rotundo hoc responso fila omnia illis præcidere, se videlicet nèque disputandi artes didicisse, nèque in disputationibus argutioribus fuisse exercitatum. Adeo sunt in iis disputationibus & quæstionibus mirabiles artifices, captiosi, ac simul molesti atque improbi, ut haud semel accidat hac una ratione extorquere eos, quod nullis torturis aut cruciatibus potuerunt.

Comprehenderant Hispali, ob religionem, piam quandam matronam, quam, combusto marito viro pijssimo, paulo antè viduam fecerant. Verùm quia quod illa fassa fuerat vel in ipsis torturis, quas acerbissimas ab eis tulit, non erat satis, ut ob id,
iuxta

iuxta illorum placita, aut combureretur, aut porrò spoliaretur bonis: si vero fateretur, se non ignorasse, Ecclesiam Romanam contrarium illius, quod asseruerat ipsa, decrevisse, id unum satis foret ad illam eis bonis exuendam quæ ad viduitatem suam, nèque citra paupertatem transigendam, sibi erant reliqua, in hac porrò audientia cavillarum eiusmodi improbitate potius expugnata quam circumventam, ad illud fatendum deinùm adegerunt. Quum enim videret, tantæ oportunitatis nullum alioqui finem fore, Sciebam (inquit) Romanam Ecclesiam ita statuisset, sic ergo scribite & me demum missam facite, deque me & rebus meis prout libuerit iam constituite. Illi ad lætum hoc responsum muti, eodem modo scribunt, neque enim aliud inquirebant. Quod vero res ita habeat aut non habeat, quid ad ipsos, modò vinctus illud fateatur, & ipsis cedant spolia undecunque & qualiacunque ea fuerint?

ALIAE

ALIAE ARTES INQUIRENDI

ET OPPUGNANDI VINCTOS,

UT EA FATEANTUR, QUAE IN-

QUISTORES SCIRE EXPEDIT.

orturarum violen-
tia & sophisticis at-
que argutis artibus
modo dictis, vincto-
rum pertinacia &
calliditate frustra-
tis, ut ipsi putant,
ad alias potiores

t artes ac fila Patres convertuntur, in quibus qui præcellit, dexteriusque versatur strenuissimus, ac proinde supremo loco dignus in sancto officio haberi solet. Cùm eo, quem circumvenire statuerunt spe violentiæ (ut modò diximus) frustrata, ostendunt se lenes, misericordes, charitate plenos, qui eius calamitate & afflictione quàm tenerrimè tangantur. Plorant cùm eo, obsecrantur, consolantur, consulunt, finguntque arcanum quoddam consilium, quo ex ea calamitate emergat, sibi dare, quod nisi parenti, fratrive aut denique coniunctissimo amico daturi essent minimè, & id genus alia

F com-

complura. Hac arte frequentius uti solent cum eis quos simpliciores minùsque callidos animadvertunt, sed cum fœminis imprimis quæ, ut plurimum, tanta haud polent astutia, quanta ad deprehendendum crocodili lachrimas esset opus. Igitur vincit quùm tanta humanitate se prosequi Inquisitorem viderit, pro indubitato habeat maiore tum visus acie, perspicacioreque iudicio sibi esse opus, ut quò tendant istæ fictæ blanditiæ, tempestivè possit deprehendere, certus meras esse nugas atque assentationes, sub quibus lateant captiosi laquei, cibus', muscipulæ. Id exemplis (quando tot suppetunt) melius ostendemus.

In illo primo incendio, quod ob religionem Hispali octo aut novem ab hinc annis fuit excitatum, inter complures alios capta fuit pia quædam matrona cum duabus filiabus virginibus & nupta iam ex sorore nepte. His torturas omnis generis constantia planè virili superantibus, quibus, ut confratres in Christo perfidiosè indicarent, ab eis quærebatur, & in primis ut alia aliam deferret, dominus Inquisitor nugatoria illa sua pietate vehementer commotus erga miseras illas fœminas, accersiri sibi alteram è
filia-

filiabus ad audientiam iubet. ibi solus cùm sola orationem consolatoriam opportunam sanè neque brevem nimis instituit. Ea finita puellam in suum carcerem remissit. Hoc ipsum iteravit postea per dies aliquot, singulis videlicet diebus advesperascente iam die eam ipsam ad se adduci faciens, ibique detinens, edocens modò quantopere de ipsius afflictionibus doleret, modò alios iucundos & urbanos sermones intermiscens familiariter plus satis. Hæc omnia (ut eventus ipse docuit) eò tendebant, ut posteaquam puella ovina simplicitate sibi persuaderet eum calamitate sua verè atque ex paterno animo affectum, consulturumque ut parentem quæ è re & salute sua, matris, & sororum, foret, in illius fidem se totam conjiceret. Itaque exactis in ea familiari confabulatione diebus aliquot, in quibus iam ipse cum ea ploraverat illius calamitatem, eique ediderat omnia commiserationis argumenta, quibus de earum ærumnis se affectum testaretur, atque item omnia bonæ voluntatis indicia ad eas quoad posset, depellendas: quùm (inquam) agnovit lupus sagax puellam iam deceptam, suadere ei incipit ut & de se, & de matre & sororibus & amitis, quæ

F ij non

nondum erant captæ, indicaret, iureiurando ei pollicens ut si bona fide aperiret ipsi quicquid ea de re nosset, initurum se rationem qua omnibus illis malis occurreretur, & ad suas domos eas demùm remissurum. Puella, ut erat simplicissimo ingenio, Patris fidei promissionibus & suasionibus allecta, incipit sanctum dare cani, & porco exponere margaritas, nonnulla ad piam doctrinam pertinentia, quæ inter se conferre erant solitæ, illi declarans. Accepto filii capite, Inquisitor egressum ipsum è labyrintho dextre prosequi cœpit, puellam ad audientiam sæpe vocans ut iuris ordine ea quæ deponeret, exciperentur, *illi usque persuadens eam demùm iustam rationem fore*, qua malis omnibus medendum esset. In postrema audientia renovat illi promissiones omnes, quibus antea ei fuerat pollicitus libertatem &c. At quo tempore puella expectabat præstanda promissa, Dominus Inquisitor cum suis asseclis animadversa artis virtute, qua, quod tormentis antea non potuissent à puella extorquere, iam ex parte essent assequeuti, ad ea exprimenda quæ putabant superesse, tormentis cum ea rursus agere decernunt, quæ & tulit omnium sævissima ad trochleam scili-

scilicet & ad Burrum, quousque veluti in torculari ab ea expresserunt quas venabantur, tùm hæreses scilicet, tum personarum delationes: detulit enim præ ingenti cruciatu puella & matrem & sorores & complures alios, quibus captis & postea tortis, cum puella porrò ipsa igni fuerunt traditi.

Hæc eadem puella edidit postea illustrissimum quendam actum in fidei suæ testimonium. Is fuit, quod in theatro illo solemnî, in quo in publicum spectaculum cum alijs eiusdem fortunæ educta fuerat, audita sua sententia, in qua damnabatur ad rogum, cum ad locum suum, è loco ubi sisti solet damnatorum quisque sententiam suam auditurus, reverteretur, ad amitam suam veniens, à qua institutionem in fide acceperat, pro cuius confessione mox illi erat eundum ad incendium constantissima tum voce tum facie, demissòque modestè capite, ingentem se illi habere gratiam dicit pro institutionis suæ beneficio, veniàmque, si qua in re eam offenderet, petit, mortem è vestigio appetitura. Nèque minore constantia amita eam consolatur, hortata ut præsentî ac tranquillo animo sit, siquidem ante perpaucas horas in cœlis cum Christo versaretur, atque id spe-

F iij ctante

etante universo populo, audientibus com-
 pluribus, *in primis vero ipso sancto tribunali*
cum suis. Amica hæc illa erat fœmina quæ fu-
rore percita Ecclesiam universam biennio ante
apud Inquisitores detulerat, qua de re supra.
Ea beneficio Dei adepta aliquantò sanio-
mentem et ad meliorem frugem conversa, qua-
tenus per insanix reliquias licebat, Christum
fassa post diuturna et squalida vincula, tortu-
ras, flagra publicè accepta, perpetuos de-
munum Christiano illo paludamento pro
ipso carceres tulit. Iam ad artes.

ALIAE ARTES SECRETIO-

RES.

nsequentium artium
 præcellentia postu-
 lat, nè veluti crassæ
 i atque ignobiles in a-
 liarum acervo repo-
 nantur, si quidem
 præcedentes omnes
 tanto intervallo su-
 perant, quanto trivialia alia tribunalia san-
 ctum tribunal. Huius ergo classis prior ea-
 demque secretior, neque non sancto officio
 plerisque alijs utilior est, confessionis sacra-
 mentalis, quam putant, abusus, quod ex
 suis

suis ipsorum canonibus haud leve peccatum est: verum, ut antea sæpe diximus, sancto tribunali omnia licent. Incidente in adversam valetudinem ex vinctis quopiam, & si non graviter, petunt ab eo an sacra confessione uti velit: id verò in duos fines: alterum, ut, probet improbè sacram confessionem, explorent, alterum, an in ea ipsa confessione persuaderi possit, ut vel de se, vel de alijs nonnihil indicet, quo sancto tribunali sit quod agat. Aegroto annuente, mox adest sacrificulus cum scriba, eoque, scriba scilicet, pro ergastuli, ubi ægrotus decumbit, foribus clàm relicto, sacrificulus confessionem auspicatur, in qua progressus paululum ægrotum interrogat, tum in genere, tum in specie, lutheranis aliquibus opinionibus sitne imbutus? præcipuè verò circa eum vel eum articulum: contuleritve cum alijs de eisdem ipsis rebus à quo demum, vel quo pacto acceperit, &c. fateatur ingenuè neque vereatur ullam de se perfidiam, facultatem se adferre à dominis Inquisitoribus ab omnibus eum expiandi: exonerat modò suam conscientiam, & cætera quæ in eum finem afferri solent. Si ægrotus assentiatur atque exequi incipiat eiusmodi

F iiij con-

consilium, in nassam haud dubiè incidit. Postea enim quàm sacrificuli pravo consilio acquiescens, quæ eiusmodi novit, temerè effudit, secundo loco sacrificulus de injiciendo conscientiae ipsius laqueo opportunè agit, ut ea omnia apud Scribam deponat: nullus alioqui futurus expiationis suæ locus. Quod si persuadet, accersitur scriba, qui haud longè abest, & res exequutioni mandatur. Si verò ægrotus ei aut non credens, aut fortè partim fidens, ea apud scribam deponere renuerit, haud ob id laqueos evaserit magis, quàm si deposuisset, quæ acta sunt adeò alta voce exprimente atque etiam repetente fraudulentò confessore, ut facilè eò hominem adduxerit, ut eo prope-modum vocis tono illi responderit, Scribæ tendiculis pro foribus attentè omnia auscultantis atque scripto excipientis, neque cautius observatis, neque sane veritis. Eis postea rebus eo modo exceptis, hominem aut gravant, aut ex eis certè ediscunt quid ab eo quæstionibus gravioribus sit inquirendum. Manet hîc bonus confessor citra omnem conscientiae scrupulum, & absque delicti, aut excommunicationis metu ullo revelatae confessionis, tùm quod nihil se revelasse

lasse arbitretur, etsi altius fuerit loquutus, quàm confessionis misteria requirant, tum quòd id quod actum est, quaecunque illud sit, in sancti tribunalis gratiam atque obsequium sit factum.

Iulianus apostata, ut summæ fidei historiæ referunt, bona atque opes omnes adimebat Christianis, prætextum obducens sacrilegio, quod Christus præceperit suis paupertatem diligere, neque terrenis opibus acquirendis esse deditos. Insectabatur eos, quanta poterat sævitia, moxque ad tolerantiam hortabatur, quoniam sic Christus præcepisset. Hoc magistro aliam è suis artibus didicerunt Patres fidei: ea est, cùm aliquem vident Christiana constantia fidem ac pietatem in confratres, quos novit, defendentem, eum hoc argumento circumveniunt. Tu es, inquiunt, malus Christianus, siquidem vos asseveratis doctrinam Apostolorum, primitivæque Ecclesiæ vos insequi: Apostoli verò & martyres illorum temporum, cùm coram iudicibus ethnicis sistebantur, interrogabanturque essentne Christiani, respondebant, Sumus. De socijs verò eiusdem religionis cùm interrogabantur, eos candidè nominabant. Si ergo vos eorum exempla

F v inse-

insequi profitemini, indicare vos ipsos, sociosque deberetis. Atque eiusmodi est eorum argumentum. Atqui Iulianus Apostata verum dicit, Christianos terrenis divitiis congerendis deditos, & in afflictionibus inconstantes esse non debere: domini item Inquisitores Christianum hominem ad mundi tribunalia de fide sua interrogatum rationem apertam & perspicuam reddere debere, iure eodem asserunt: verba tamen dant utrique cum dicunt illius temporis Christianos eodem pietatis zelo, quo fidei suæ perspicuam edebant confessionem, confratres indicasse Aethnicis iudicibus, illud nunquam permittente charitate. Cæterùm in reliquis, Iuliani atque istorum dominorum impietas eadem esse convincitur, quando in eundem finem eisdemque, rationibus, id est ad devastandam Christi Ecclesiam ac eius filios trucidandos per Christianæ religionis legum irrisionem tendere conantur.

Quidam ex præcipuis Inquisitor, dicere erat solitus, à quo & alij ex suis socijs complures hoc ipsum didicerunt (atque ut illa ipsa verba sua, si forte hæc legerit, agnoscere isthic possit, eum notare ex nomine operæ pretium erit. Ei Ioanni Gonsalvo episcopo
Tarra-

Tarraconensi Hispalensi Inquisitori erat nomen.) de fidelibus qui ipsius tribunali ob Christi confessionem sistebantur, verba faciens, prodigio esse similem ut hæretici illi sculptum in ipsis cordis penetralibus habeant mandatum illud, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, qui nisi torturis prius excarnificati ac in frusta pene concisi, socios indicent nunquam, ac neque sic quidem illud semper à compluribus ex ipsis assequaris. Adeò illustria testimonia vel à suis hostibus vera habet Religio. Lex enim Dei quoad utramque eius tabulam est in verorum Christianorum cordibus exarata, atque adeò ob-signata quemadmodum reverentia sua dixit. Extra ipsos hæc legis Dei ob-signationis firmitudo nusquam reperitur omnis carnis legibus hoc sigillo ob-signatis, Primum mihi, Secundum tibi. Ac pudere maximè debebat Christianum videlicet episcopum, eius rei habere tam supinam ignorantiam, neque integrum foret, nisi etiam foret cum pari blasphemia coniunctum.

Is ipse dominus Episcopus (quando in eius mentionem incidimus) à regia curia Hispalim ad exequendum Inquisitoris munus missus fuerat, quàm præteritis annis in ea urbe repen-

repente erupit illa fidelium multitudo, ex qua etiam ad hunc usque diem ingentes pyrae statis diebus extruuntur. Qui enim antea ibi fuerant Inquisitores, haud adeò strenui ac solertes atque iste unus in Inquisitorijs artibus habebantur, qui posse occurrere tanto grassanti malo, & Romanæ Ecclesiæ ruinæ impendenti existimarentur. Quæ in ipso suspiciebantur dotes ad eiusmodi exequendum munus, testetur ille ipse, testentur qui eum ad id muneris deligerunt, testentur porro quicumque ipsum norunt, fueritne vel eminens in ipso doctrina, atque in sacris literis eruditio, solersve atque exacta notitia tum historiarum Ecclesiasticarum, tum lucubrationum veterum & recentiorum doctorum, quorum auctoritatem meritò Ecclesia veneratur, peritiave insignis rerum ac doctrinae fidei, cuius Inquisitores appellari patres volunt, & cuius aut errorum aut veritatum se iudices tam ambitiosè profitentur, aut denique fuerit spectata quædam pietas ac sanctimonia (de qua certè adeò sibi blandiuntur, ut illustrem inde ac plausibilem desumant titulum) quibus dotibus inter suos commilitones esset maximè conspicuus: quin potius quòd eos omneis crudelitate, inhumani-

tate

tate atque adeo Inquisitorijs artibus omnibus præcelleret, pro quibus, & militiæ illius vacationem, *et pinguem episcopatum in exacti laboris præmium veteranus miles adeptus esset: atque ex eo pingui otio fatale illud Romanæ Ecclesiæ malum ad pristinam militiam revocaverat.* In ea autem legatione Hispalensi, quo tempore victorum pro Evangelio habebat plenas privatas domos, publicis carceribus ad tantum capturæ proventum minimè sufficientibus, haud deerat Reverendæ suæ dominationi tempus ac otium ad deambulandum animi gratia per flumen in cimbris purpura & serico adornatis atque eo demum apparatu qui discipulum quempiam Sardanapali deceret potius, quam modestum virum, nè dicam Episcopum Christianum, mûsis quibusdam, sed illiteratis, comitantibus & multo famulitio in non prope distantes hortos, bona interim populi parte ad spectaculum concurrente. Et sanè triumphi illi ac lætitiæ haud erant intempestive sibi & suis in illo rerum statu, qui Ecclesiæ Dei, cuius ipse truculentus hostis erat, luctu, mœrore, ac lachrimis, atque afflictione adeò foret plenus.

Igitur ad artes revertentes, quum probe isti domini cupiunt de aliquibus ex vinctis

etis indicium certum capere, quos in uno eodemque carcere degentes doctrinae salutaris quippiam ad se invicem adhorandos, consolandos, in tanta demum calamitate constitutos fide erigendos conferre simul suspicantur, submittunt inter eos Muscam aliquam, (sic enim appellare vincti eum solent,) qui eiusmodi fungitur officio. Is inter eos ab Inquisitoribus fraudulententer coniectus, vincti nomine callidissime observat quaecunque loquuntur. Exactis verò inter eos diebus aliquot, per quos in eorum familiaritatem sese dolose insinuavit, incipit nonnullos doctrinae locos leviter ac veluti extremis digitis attingere, simulans se aut discendi ab alijs cupidum, aut eos demum edocendi, atque ea ratione, simpliciores quosque & ab eiusmodi fraudulentis insidijs minus sibi caventes, facile decipit. Ergo qui harum artium admoniti iam erunt, neque citò neque facile illis fiderint, qui in ipsorum consortium ignoti sibi antea conjiciuntur. Ac Muscam sanè hoc uno facile agnoscent, deprehendentque quod ut plurimum ipse ad eiusmodi colloquia sese ingerit haud à quoquam provocatus, incipitque, vel intempestive eiusmodi sermones de doctrina

na excitare : ac tùm quidem prudenter fecerint, si concionari eum siverint vel ad lassitudinem, nullo ab eis responso excipiente contionem. Is cùm quidpiam eius quod concupierat é concaptivis fortè collegerit, custodem carceris vinctos, pro more invisentem, orat, ut audientiam sibi dari petat, ut moris quoque est vinctos agere, atque ea demum ratione sibi egressum aperit neque multò post societatis ipsius fructus, qui in carcere manserunt, coguntur experiri. Res est profectò admiratione digna, esse homines adeò Satanico ingenio præditos, qui eiusmodi officijs operam suam ultrò locent, vel tanto cum suo ipsorum dispendio, qui ut fiant porrò votis compotes, duorum vel trium etiam mensium arotissimum carcerem non morentur vincti cum vinctis, atque molestias illas omnes carceris, tum famis, tum sordium, & pedoris, quas vincti inviti ferre solent, libenter ferentes: &, quod magis miremur, è uno carcere egressi è vestigio alium ingrediantur atque inde tertium, bis, ter, quater, easdem usque molestias repetituri, ac in eo demum deliciarum orbe transacturi vitam. Itaque is cùm è carcere egreditur muneris sui rationem redditurus, haud indicat modò quod inter vinctos audivit. Verum quo vultu vincti exceperint quæ

quæ eis de doctrina proposuerit hilari nè an subiracundo &c. etsi nullum ab eis tulerit responsum, quidve de ipsis sentiat: atque istius demum delationes probatissimi testimonij, ac nullam exceptionem ferentis vim habent, etsi homo alioqui sit nihili nullius fidei vel existimationis, homo denique ex infima publicarum sentinarum fece, ad id muneris pecuniâ conductus haud multa: cæterum eo in loco sancti officij dignum sane tali corpore, membrum censetur. Usu venit etiam sæpenumero, ut ij, qui religionis ergo capiuntur, in aliorum victorum consortium indicant, qui re vera aliquibus de causis victi sint, ex quibus nonnulli, ut gratiam Inquisitorum ineant, ipsisque probentur, convictos, quos inter se de pia doctrina conferentes audiverunt, per summam deferunt perfidiam: atque eiusmodi hominum testimonium summæ fidei magnique valoris in sancto tribunali haberi solet: ad dicti enim qualificationem (quàm vocant) habetur in primis ratio circumstantiæ carceris, tùm delati, tùm etiam deferentis.

Sunt & aliæ Muscæ atque insidiatores, qui ad illud ipsum munus exequendum extra carcerem sancto officio inserviunt, insidiant-

diantes ac prædictis artibus circumvenientes quos in populo hæresis Lutheranæ, hoc est piæ doctrinæ suspectos habent, pleræque etiam ex Muscis istis adeò sublimè volant, ut traiecto mari in externa ac remota regna penetrantes eis insidiantur qui Hispania excedentes ac ultrò exules, tutiores alibi sedes delegerunt, adeo scilicet vehementi, tum gloriæ Dei, tum salutis hominum zelo flagrant Patres Inquisitores. Verùm ut de his tantùm agamus, quæ intra ipsas Hispaniæ urbes, in quibus Inquisitoria tribunalia erecta sunt, circumvolitare consueverunt, complures ex eis qui à sacris confessionibus sunt, tum clerici, tum monachi, in hoc Muscarum ordine haud infimum tenent locum. Quos si accedat simplicior quisquam, quem Deus sua luce collustrare cæperit, atque is in confessionis suæ progressu sententiam suam exponat dubius, certusve, edoceri aut confirmari cupiens, non solum extinguere suis tenebris conantur divinam lucem, quæ in mente illa irradiari cæperat, verum ex ijs alii hominem hortantur, obtestantur, diris etiam comminationibus ei nituntur persuadere ut sanctum tribunal ipsi adeant se ipsos

G dela-

delaturi, omnem illis benignitatem dominos Inquisitores præstituros pollicentes. Fit demum non semel ut ea ipsa ovis in luporum ora hac ratione sese obtrudat nonnunquam sævitia plane lupina dilanianda. Alij alia arte inhumaniore & sanè ex Inquisitoria officina mutuata, uti solent: percepta incauti hominis, ac eiusmodi perfidiam in sacrosancta confessione & à Sacro inprimis viro minimè verentis, opinionis suæ sententia, dissimulant in præsens, neque refragantur: monent tum ut in crastinum redeat, futurum enim sibi tum plus otij ad eum peraudiendum, deque ea re agendum liberalius, quam tunc sit, atque ita dimidiata; aut malè demum finita confessione, eum mittunt, consilium ipsorum est ut reverso sequenti die misello, & de negotio eodem extra confessionem cum ipsis fusius agente, liberum eis sit citra revelatæ confessionis noxam ad Inquisitores illum deferre, neque consilio deest executio, evoementibus culicem religiosis scilicet viris, camelum verò deglutientibus.

Ex eo fraudulentorum hominum ordine nonnulli adeò utilem ac frugi operam navarunt Inquisitoribus, ut & si errere aut incu-

incuria (ut sæpe accidit) aliqua effutierint quæ alijs apud sanctum tribunal ignis supplicium confecissent, eaque haud multo labore irrefragabiliter adversus eiusmodi homines comprobari possint, tamen patres Inquisitores ea faciliè dissimulare, prudenterque ferre solent, iacturam multo gravio-rem ex proventuum amissione, quos istorum opera recipiunt, se facturos arbitran-tes, quàm lucrum fuerit, quod combustis illis ex ipsorum spolijs essent percepturi. Ex istis, aliquot suis nominibus notare possemus, & sanè impietatum suarum causa, in hoc genere officij digni fuerint, qui ex nominibus agnoscerentur, ut præsentì atque futuræ ætati innotescerent: cæterùm parcendum nominibus censemus, summam Dei tum potentiam, tum bonitatem considerantes, quo fortassis illorum olim miserto, ac pœnitentiam salutarem eis concedente (id quod aliquibus iam contigisse scimus,) sera atque inutili pœnitentia tangere-mur, quòd nostra opera, culpa sua licet, infamis atque in posterum execranda eorum memoria Ecclesiæ traderetur.

Enimverò istorum non pauci habue-
runt in initio veritatis cognitionem, quin

G ij etiam

etiam nonnulli ex ipsis alios eam docuerunt: verùm cùm primùm exortam tempestatem conspexerunt uniuscuiusque ædificium exploraturam, sabulosòne an firmiore, saxèdque niteretur fundamento, referre pedem tempestive decreverunt. Atqui cùm apud complures in suspitione se esse certò scirent, visum est eam notam haud aliter posse elui, quàm si delatores atque insidiatores fratrum, familiares verò atque impigri ministri sancti tribunalis profiterentur. Hac demum ratione videntur sibi satis consuluisse rebus suis apud dominos Inquisitores: attamen qualem conscientiam, qualiàve horribilis iudicij Dei eos manentis testimonia intus gerant, ipsi melius norunt. Isthæc veluti per transennam hoc in loco profuerit indicasse, ut animadvertant homines, primum, haud re vera esse zelum purificandi fidem atque extirpandi hæreses, qui dominos Inquisitores ad has lanienas percellit: quemadmodum & præ se ferunt ipsi, & imperitum vulgus de ipsis sibi persuadet, & si demus hæreses re vera esse, in quas tam severè animadvertunt. Namque si ita esset, neque ijs quidem pepercissent, qui alioqui tanto cum ipsorum lucro, ut modo diximus, sibi

sibi famulantur. Zelus porrò est regij fisci & crumenæ ipsorum : ad superiorem verò causam, quæ eos movet ad supplicia, mortes, torturas tot innoxiorum hominum, si oculos intenderimus, atque ad dolos, fraudes, mendacia, perfidias, ac satanica planè stratagemata quibus ea procurant, cæstrum est ipsius Satanæ homicidæ filiorum Dei, mendacij ac eiusmodi artium parentis à principio. Quis enim adeò cæcutiat, ut non videat hanc ipsorum agendi rationem ex alio spiritu progeneratam esse non posse? aut quis erit adeò blasphemus, qui eam spiritui Dei acceptam ferat? Proderit deinde hæc admonitio, ut pij quoque commoneant, inspiciant diligenter quibuscum agant, quos ad suam familiaritatem admittant, neque quibusvis porrò fidant : siquidem si quando alias, in aliquòve negotiorum genere verum habuit quod est apud Hieremiam, omnem videlicet fratrem supplantando supplantaturum &c. hoc imprimis tempore, atque in his præcipue rebus iure dici potest.

Habent domini inquisitores Stratagma aliud, quo, & si fortuitò & ad dubiam sanè fortunam suos hamos injiciant, tamen opimam, ut plurimum, capturam extrahere

G iij con-

consueverunt. Cùm insignem aliquem virum cœperint, quem aut complures docuisse, aut certè à compluribus doctrinæ atque eruditionis ergò frequentari solitum fuisse sciunt, cuiusmodi fuerit, doctor, concionatorve quispiam magni nominis, illis de more est per familiares suos, rumores in vulgus spargere, eum virum torturis gravibus affectum plures è sibi addictis prodidisse, subornatis quoque ad eius rei fidem faciendam ex carceris vicinia nonnullis, qui asserant hominis clamores inter torturas editos se audivisse. Vulgantur hi rumores ex sancto artificio in hunc finem, ut qui eiusmodi vincto usi fuerint doctore, aut quoquo modo illi fuerint familiares, tempestivè adeant sanctum tribunal fatentes culpam, & misericordiam implorantes, antequam accersantur, aut comprehendantur. Iam enim vulgo persuasserunt, qui sese prodiderint non accersiti, aut vocati, multa ulla aut saltem quam seivissima (pœnitentiam vulgò vocant) à sancto tribunali affici non solere. Hac demum ratione plerisque imponunt, qui si ab eis accersiri expectarent, nunquam fuissent accersiti: aut si fortè accersiri contigisset, haud severius cum ipsis actum foret, quàm cum

cum Inquisitoriam fidem sequutis agi solet.

QUOMODO CUM CAPTIVIS

AGATUR QUO AD VICTUM.

m

odus quo vineti,
quo ad victum &
cætera vitæ subsi-
dia, in Inquisito-
rijs carceribus tra-
ctari solent, existi-
mationi quam do-
mini Inquisitores

eiusque sanctæ officinæ ministri reliqui de ipsis habent, per omnia respondet. Vulgo eorum existimantur canes, hæretici: itaque eodem modo agi cum ipsis solet, haud quo cum suis canibus agunt homines ex quibus nonnihil aut utilitatis, aut voluptatis capiunt: verùm quo homines cum eis hominibus agere consueverunt, quos in ludibrium humanitatis pro canibus ducunt, canesque appellant. Neque hic tractatus extra locum, oleasve isthlc erit. Inserviet enim pijs, primùm, ut eos non lateant fratrum suorum ærumnæ, quibus etiam, prout poterunt, communicent. Deindè ut quid eos

G iiij feren-

ferendum maneat, quos Deus in hoc servat, ut in hoc gloriosissimi obsequij genere, confitendi scilicet coram mundo ipsius nomen, sibi famulentur. Tertiò demum, ut illa sanctorum fidei patrum plus quam barbara sævitia inter alias, quæ de ipsis, deque ipsorum tanto piorum sanguine fœdato tribunali conditiones recensemus, toti orbi innotescat. Beatus ille ac re vera fœlix Constantinus Hispalensis concionator (beatum enim iuxta Solonis sententiam voco, cuius exactam cum laude atque honore vitam obitus demùm fœlix excepit) dùm in hoc carcere, ut suo loco dicemus, ob Evangelium Christi coniectus, barbariem ipsius experiretur, vel torturarum cruciatibus nunquam delibatis, quæstus calamitatem, ad Deum clamorem sæpe intendens, Mi Domine, (inquirebat) deerantne in mundo Scithæ, aut his crudeliores immanioresque Cannibales in quorum manus, ne in istorum ungues inciderem, me coniecisses? Olmedus alter insignis tùm pietate tùm eruditione vir, qui ob piam doctrinam, in qua erat insigniter eruditus, in Inquisitorum manus Hispali inciderat atque illius inhumanitatis tantum causa quæ una Constantino quoque mor-

mortem conciverat, primum graviter decumbens ac inter ipsas sordes & pedorem demum obiit diem, dicere quoque erat solitus, quacunque libuerit mi domine me præcipientem trahere, neque istorum manibus me tradas oro. Namque modus quo tractari solent qui ibi conjiciuntur, is est, ut perpetua quædam tortura, quam carcer dici potius mereatur.

Primò, locum, qui privatus singulis carcer est, angustia, pedore, & si infernè est, humiditate, sepulchrum, quam vivorum carcerem rectius dixeris: si supernè, obnium æstivo tempore calorem fornaci esse persimiliorem. In singulis istorum sepulchrorum ut plurimum, (in fœcundis præsertim capturis, cum ergastulorum copia captorum multitudine superatur) bini aut terni vincti conjici solent, quibus ad somno concedendum iacentibus, præter pedalem fortassis, qui excrementorum cedit matulæ, & frigidæ cantharo ad extinguendam sitim, nullus amplius superest in sepulchro locus. Quum dies est, præter eam quæ per foramen pommo arantio minus, oblongamve fenestellam digito non latiore supernè miseros invisit, liberaliore luce frui non licet. Sunt sæpe ampliora aliquanto quædam ergastula,

G v atqui

atqui ea haud parvo constant, ac tum quidem ijs modò inserviunt, de quorum religione non habetur existimatio omnino mala. *Sunt etiam prioribus illis angustiora quædam, eaque horridiora, ut pote quæ iacentem hominem viæ recipiant, unde, qui ibi conjiciuntur, haud exeunt nisi dira tabe semipultridi, quæ omnia conclavium genera iuxta vinculorum dignitatem meritumvè, sæpius verò iuxta Inquisitoris ipsius, aut custodis demum carceris vel odium vel amicitiam dispensari consueverunt. Atque hactenus de loco.*

Victus ratio loci prorsus rationem sequitur. Divites vincti per amplas pensiones Sancto officio solvunt, personæ vincti ratione habita pro ipsius Sancti officii arbitrato. Ex ea pensione triginta dipondia (maravedis vulgo vocant, 17. constituunt bationem Germanicam. octo cum dimidio, Gallicum solidum. 10. Brabanticum Stuferum) ad singulorum dierum expensas omneis vincto cedunt, quod si lautius velit helluari, licebit quidem, sed ex suo. Neque ea indulgentia cum vinctis cuiuscumque conditionis agi solet, sed cum illis tantum quorum ex asse prædam Inquisitores non sperant, quòd ob levicula quædam capti sint. Eos enim quos amissione fortunarum omnium

nium damnandos ex ipsa eorum delatione agnoverunt, nequaquam adeò lautè vivere permittunt panè atro & aqua brevi, etiam si fuerint ditissimi, eos alentes, neque extraordinarium aliquem quacunq̃ue in re sumptum facere illis permittentes, certi tantundem ex fiscalis præda decessum iri sibi, quò cum ipsis egerint liberalius. Quos verò ceperint pauperes atque adeò tenui fortuna, ut quo in carcere sese alant, non suppetat, victum habent à rege ipso constitutum, dimidij scilicet nummi argentei (dimidium realem vocant, Germanicam bationem, hoc est, solidos Gallicos duos continentem) diebus singulis: atque ex ea tantula pecunia emptori victus (dispensator illis est) ac fulloni, & si quos præterea habuerint ad communia vitæ subsidia necessarios sumptus, solvendum est. Præterea, hoc ipsum victorum regium dimensum, seu potius stipem, ad eos ipsos quibus est constitutum, non pervenit nisi per complures neque eas satis fidas manus corrivatum. Receptoris primum, sic quæstorem (credo) vocant eum scilicet qui asservatam apud se fiscalem pecuniam in usus postea exponit atque hoc munus in ea Sancta officina est in primis quæstuosum neque committi solet nisi magna gratia persequitis.

Dis-

Dispensatoris deindè, hoc est emptoris victus sivè annonæ, qui pecuniam dubia semper fide expendit. Tertio quoque, qui escas parat: postrema demùm decumatio est custodis carceris, qui ex peculiari suo munere easdem inter victos dividit. Istud verò adeo accurate recensuimus, quoniam omnes isti vivunt, habentque certos suos proven- tus ex modico illo victorum regio stipe, qui per istarum harpyarum aduncas manus derivatus, nisi à singulis plusquam decumatus, ad victorum manus non perve- nit. In hac enim schola cùm magistri tùm ministri à primo usque ad postremum omnes avaritiæ, imò rapinæ, student. Quòd si quan- do accidat ex singulari dono Dei ex ipsis quempiam misericordia tangi erga victo- rum miseras, quas & vel ex ipsa humani- tate, officio aliquo sublevare constituat, pi- aculum hoc fuerit in Sancta officina longè gravissimum, idemque citra verbera & san- guinem omninò inexpressibile.

Constitutus fuit paucis ab hinc annis Hispali in custodem arcis Trianæ, qui In- quisitorius est carcer, vir quidam haud om- ninò malus (necdum enim insignis avaritiæ & crudelitatis Sanctæ officinæ leges in pectus admi-

admiserat) humanius alioqui, neque prove-
ctæ adhuc ætatis. Petro à Herrera illi erat
nomen. Is qua poterat humanitate in suo
munere prosequebatur vinctos, sed clàm,
ac dissimulanter, Inquisitoriæ barbariei non
ignarus. Contigit, ut in fœcundis promis-
cuisque capturis solet accidere, ut inter alios
vinctos custodiæ suæ demandatos, haberet
probam quandam matronam cùm duabus
filiabus, quæ diversis in carceribus degen-
tes, se invicem videndi ac mutuò in tanta
calamitate cohortandi magno desyderio
tenebantur. Ergo custodem illum obse-
crant, ut eas vel ad quadrantem horæ esse
simul pateretur, tantisper videlicet dum se
mutuò complectuntur. Ille, qua erat hu-
manitate, misericordia commotus effecit
ut ad dimidium horæ simul essent, collo-
querenturque, ac posteaquam maternis affe-
ctibus nonnihil indulserunt, in suum quamque
ergastulum, prout antea erant, reducit. Ela-
psis postea paucis aliquot diebus, quùm eæ-
dem acerrimè torquerentur, custos veri-
tus nè qua ergà eas absque Inquisitoris iussu
simul colloquendi ad dimidium horæ fue-
rat usus, tantulam illam suam humanitatem
dominis patribus per sævissima tormenta
pro-

proderent, metu correptus adit Sanctum tribunal, fatetur ultrò piaculum, precatur veniam, impendentem sibi ex facto poenam antevertere confessione sua stultè credens. At domini Inquisitores, quorum institutum est ab omni prorsus humanitate abhorrere, adeò grave crimen factum illud iudicarunt, ut eum è vestigio in ergastulum quoddam trahi iusserint, in quo ex summa tùm sævitia qua cum ipso est actum, tùm animi ægritudine inde concepta, atrabili redundante in furorem incidit: neque propterea eius furor & infirmitas eum à graviore mulcta liberarunt, siquidem post annum in diro carcere exactum in triumphale illud spectaculum eductum lutea veste insignitum & resti ad collum latronum more alligato, ad ducenta verbera per urbis vicos & plateas primum ferenda, deinde ad sex annos ad transtra damnavere. Insequenti autem à triumpho die quum ab arce Trianna flagellandus consueta solemnitate veheretur, corripit miserum hominem furor alternis horis eum miserum corripere consuetus, qui ex asello, quo ad ignominiam vehebatur, se deliciens, in Alguzilium Inquisitorium irruit, illumque arrip-

to

to ab eodem ense haud dubiè occidisset, nisi è circumveniente turba continuo comprehensus asello rursus imponderetur, eoque accuratius obligato ad repetenda flagra rediretur. Acceptis, iam ab eo ducentis flagris, iusserunt domini Inquisitores, ut quando in ipsorum Alguazilium immodestè se gessisset, quatuor ad transtra anni sex prioribus adderentur, adeò solent patres fidei benefacta ac pietatem, aut etiam humanitatem sævitia summa compensare, neque vel insanire apud eos licet.

Hunc arcis custodem alter præcesserat Gasparus Bennavilius nomine, portentossæ avaritiæ ac sævitiae homo, quando eò pervenerat nequitiae ut miseris vinctis malè coctas ac toties decumatas escas bona parte defraudaret, furtumque Triannæ divenderet haud magno pretio: eam præterea pecuniolam quæ ob purganda victorum indusia fulloni debebat cedere, insolidum averteret, neglecta ad complures dies illa qualicunque munditie victorum, deceptisque ipsis tum Inquisitore tum quæstore, recipientibus eam (animadvertite quæso tum eorum in suis officijs peragendis negligentiam, tum custodis istius summam perfidiam)

pecu-

pecuniam in rationes ab ipso Custode, ac si in victorum usus, in quos deputata fuerat, singulis septimanis expenderetur. Neque difficile alioqui erat in rei veritate perquirenda non admodum laborantes decipere. Si fortè victus quispiam intollerabili iniuria lacessitus conquerebatur, mussitabat, hiscebatve; sævo homini & omni humanitate exuto remedium in promptu erat. Eductum videlicet ex eo carcere eiusmodi victum in profunda quapiam cisterna aqua vacuam (mazmorram vocant) detrudebat, ibique eum per dies aliquot detinebat solum, nihil ad cubandum nè stramem quidem concedens, victus verò illius adeò solebat esse corruptus, ut non saluti aut sustinendæ saltem vitæ, sed morbo potius corrumpendæ aptior videretur: atque id omne inconsultis prorsus ipsis Inquisitoribus, quorum tamen iussum apud victum fraudulenter ac malignè obtendebat. Si quisquam ex summa ista iniuria per eum affectis questurus apud inquisitores ipsum precabatur (nèque enim, ut supra dictum est, per alium licet) ut audientiam sibi dari postularet, callidus homo in caput suum fabam cudi facilè coniectans simulabat se petijisse, neque
eius

eius petitioni tùm esse locum, atque eiusmodi conflictis responsis detinebat miserum hominem in profundo illo puteo ad duodecim aut quindecim dies, plus minusvè, quousque demum existimabat iræ & sævitiae suæ satisfactum. Dein eductum indè restituebat pristino carceri, illi persuadens, humanitati atque operæ suæ, qui eius commiseratus apud dominos suis precibus pro illo intercessisset, illud beneficij esse tribuendum. Summa. Furta ipsius ac iniuriæ quibus vinctos alioqui satis miseros afficiebat, fuère eiusmodi, ut qui eum apud Inquisitores seriò accusarent viri alicuius apud eos ipsos authoritatis porrò non defuerint. Itaque vincitur, ac complurium sycophantiarum peractus reus dominorum tamen Inquisitorum clementiam in ipso iudicio est expertus, eum pro sacro sancti corporis sui membro fideliter agnoscentium. Sententiam tulit, haud qualem alter, qui ei suffectus matrem cum filiabus colloquij atque affectus gratia ad horæ dimidium unà coniunxit, etsi ob patrata ac comprobata scelera, quæ alter postea ob pietatem tulit, ferre meruisset. Sed quid lectorem remoremur? In theatrale spectaculum egredi

H ius-

sum ceream candelam manu ferentem in exilium quinque annorum ab urbe mittunt: & quando à suis etiam fiscum expetunt, ea pecunia mulctari iubent, quæ ex officij mercede à Sancto tribunali foret accepturus: atque ita demum satisfactum potius illis est, qui eum accusaverant, quam voluntati ipsorum in eiusmodi flagitia in membris suis deprehensa animadvertendi.

Is idem impius carceris custos habuit in sua familia, dum eo munere in arce fungeretur, famulam quandam ætate provectiorem quæ observata victorum afflictione ex nequitia ac barbarie heri sui, fame & *squalore penè intollerabili laborantium commiseratione permota (neque enim ab Evangelica pietate abhorrebat) eos pro carcerum foribus alloquebatur, consolabatur, atque prout poterat, hortabatur ad tollerantiam iniectis sæpe subtilis fores cibis pro tenuibus ac debilibus conditionis suæ viribus piis sermonibus obsequia quoque pia coniungens. Atque eius fœminæ virilis pietas eò erat spectatior, quò, cùm nihil haberet de suo unde erga victos Christi tam esset liberalis, ab impio fure hero scilicet escarum quos ipse à victis furatus fuerat bonam rursus partem furabatur,*

batur, quam vinctis restituebat. Et quò magis miremur Dei Providentiam, quæ ex pessimis parentibus non semper dat pessimos liberos, nonnunquam optimos, in istis pijs furtis ferebat illi opem singularem parvula quædam filia ipsius heri sui. Istius eiusdem fœminæ opera vincti de aliorum convinctorum fratrum statu rerum subinde fiebant certiores, quod & solatio ipsis & causis quoque ipsorum adiumento erat. Ergo innotuit res dominis Inquisitoribus, à quibus, post unius anni carcerem in quo eandem cum vinctis aliis fortunam experta est, in spectaculo theatri, sententiam demum tulit vestis luteæ, ac ducentorum flagrorum quæ in sequenti die per urbis vicos consue- ta tùm pompa tum crudelitate accepit, quibus accessit exilium decennium ab urbe & ipsius tractu. Titulus fuit, Fautrici atque auxiliatrici hæreticorum. Commonvit adversum se implacabiliter dominorum patrum fidei indignationem, quod inter quæstiones indicatum est, eam quibusdam urbis civibus, quo ad victus rationem quæ cum victis agebatur, Sacrosancti tribunalis arcana revelasse. Exemplum hoc adiunctum præcedenti de heri sui impietate, &

H ij de

de pœnis de utrôque sumptis Sacrosancti tribunalis æquitatem in puniendis sceleratis, declarat satis. Nulla transtra, nulla denique carcerum genera ab hominibus excogitata fuere hactenus, in quibus canendi libertas non sit miseris reservata, liceat modò per calamitatis acerbitatem sensum omnem lætitiæ nonnunquam occupantem, ut cantu saltem distendatur dilateturque aliquanto mœstitia atque ægritudine fatigatus animus. At sanctum Tribunal quotquot hactenus in torquendis mortalibus sævitiam atque inhumanitatem suam exeruerunt, excellit, quandoquidem ad privandos in tanta ærumnarum acerbitate tantulo hoc solatio miseros usque pertingit. Si ex vinctis quisquam ut cunque præsentem levaturus calamitatem canere incipiat psalmum aliquem, recitaréve sacrarum Scripturarum nonnihil, quo maiore illi solatio, eò gravius atque intollerabilius illud fuerit dominis Patribus fidei eorumque ministris: nèque enim leve existimant rerum suarum incommodum, si vincti lætiore aliquanto animo fuerint: est siquidem eorum demum institutum, ut in perpetua atque nullo lætitiæ genere interrupta unquam mœstitia atque afflictione illi sint. Itaque cùm quen-

piam

piam ex vinctis aut canere, aut silentio altius loqui audiverunt, illicò adest ex Furijs illis una & altera, Scriba scilicet cum ipso carceris custode, qui hilaritatem cohibeant ex patrum iussu, poena excommunicationis denunciata, quam si contempserit, atque, ut re vera est, ridiculum duxerit, lupato in os accepto cogetur obtemperare, pro rebellique habebitur ac Patrum autoritatis nefario contemptore: neque loquatur nisi voce admodum depressa: atque in quem tonum sit deinceps loquuturus, exemplum ipsi præeunt. Atqui hoc in duos præcipue fines. Alter ut solatium omne genus afflictis præcidatur, quemadmodum dictum est: alter, quoniam experientia ipsa didicerunt veteratores scilicet, eiusmodi Psalmorum aut aliorum locorum Scripturæ sacræ cantionibus sese mutuo vinctos consolari, adhortari, ac propemodum iacentem sociorum fidem erigere vel in diversis longè carceribus constitutos. Cavent præterea Patres hoc silentio ne cantu aut altiore sermone mutuo se agnoscant vincti. *Accidit enim sæpè numero ut exactis in Inquisitorio carcere binis, aut ternis annis amicus de amico, pater, de liberis et uxore in eodem carcere detentis, prorsus ignoret, quousque in die spe-*

H iij ctacu-

ctaculi sese mutuò conspiciant. Atque hac in primis de causa (una ex communibus ac usitatis quæstionibus in audientijs esse solet, an secum invicem colloquantur vincti ex diversis carceribus, aut sese mutuò agnoscant) quod si ita esseprehenderint, commutantur continuò carceres, ac nova demum quæstio, ut pilum ex pilo, textitur, ecquid fuerint colloquuti, quæve de re mutuo sese commonefecerint.

Ea est demum erga vinctos totius victus ratio, ut qui ex illa miseria non egrediuntur ad rogum, ut plurimum aut in illo carcerum pedore animas exhalare soleant, aut sævo illo morbo, quem Gallicum vocant vulgo bubas, ex victus & humorum corruptione contracto egressi contabescant, aut ex atræ bilis redundantia in insaniam incidunt, aut denique pessimo corporis habitu sint utique dispositi ad has easdem ægritudines, aliasve graviores sibi postmodum conciliandas, in quibus perpetuò contabescentes vitam trahant miserabilem planè, ac ipsa morte duriores. Ex compluribus exemplis quæ ex una Hispalensi Inquisitione in eam rem adduci poterant, unum modò deligemus, quod in singulari humanitatis exem-

exemplum in omnibus historijs referre dignum censeamus.

Appulit paucis ab hinc annis in portum Gadditanum aut Sancti Lucari (quod vocant) navis quædam Angla quam cùm Familiares Inquisitionis, ante quam ex ea quisquam ad terram descenderet, pro more religionis ergò visitarent, nonnullos ex Anglis qui in ea erant ob edita Evangelica pietatis ac melioris institutionis certa indicia comprehensos in carcerem secum deduxerunt. In ea navi erat quidam puellus decem aut ad summum duodecim annorum, Angli cuiusdam prædivitis filius, ut pote ad quem (ut ferebatur) cùm navis tùm mercium omnium pars præcipua pertinebat. Inter alios ceperunt quoque hunc puerum. *Pretextus fuit, quòd librum Psalmorum Davidicorum Anglicè in manibus haberet: at qui istorum et avaritiam et artes pessimas ut cumque norunt, citrà ullam sanctæ Inquisitionis iniuriam piè credent, subolfactas paternas opes, captivitatem, et quo postea subsequutum est calamitatis puero peperisse.* Igitur navi cùm mercimonijs omnibus in Secresti rationes redacta puerum cum alijs captivis Hispalim in arcem Inquisitoriam ducunt, ubi exegit sex aut octo menses.

H iij rñ

ro pietatis doctrinam quam à pijs parentibus puer acceperat, in tenero eius animo adeò altè Deus inseverat, ut vel in tam præduro carcere atque in tenerrima illa ætate tanta afflictione occupatus, illustra de eadem pietate testimonia edere haud oblivisceretur, crebrò, sed manè in primis ac vespere ocellis in cælum sublatis, undè auxilium sibi certum postulare ac sperare edoctus fuerat, preces fundens. Conspicabatur nonnunquam in eum modum orantem ipse custos carceris, pròque rubore illo quo paganismi sui eiusmodi exemplo pietatis ob oculos posito pudere eum vehementer deberet, ut eum videbat sublatis in cælum oculis pias preces aut Psalmum aliquem anglicè alta voce recitantem. Iste (inquietabat) in magnum hæreticulum iam evasit. Exacto ergo in illo Cyclopeo carcere prædicto temporis spatio puer, ut erat in paterna domo teneriuscule educatus, ex humiditate carceris & ex pessima tota victus ratione in adversam valetudinem graviter incidit: qua perspecta domini Inquisitores eum è carcere educi & in Xenodochium, quod Cardinalis vocant, recuperandæ valetudinis gratia deferri iubent. In illud Xenodochium defer-

deferri ex more solent, quos in Inquisitorio carcere ægrotare graviter contingit: neque præter medicamenta (quæ tamen ex pio Xenodochij instituto abunde ipsi suppetunt) & lautio rem pro ægritudine corporis curam ex carceris pristini sæveritate quicquam remittitur nemine præter medicum & Xenodochi ministros ægrotum invisente. Quòd si meliusculè habere cœperit valetudine nondum admodum confirmata, in pristinum carcerem restituitur. Igitur puer ex contractis in diuturno ac barbaro illo carcere gravioris infirmitatis causis: translatus in Xenodochium ambabus cruribus obrigit, neque quid postea de illo actum sit, scitur. Inspiciat nunc ac iudicet quivis an Patrum fidei pietati decorum fuerit tanta inhumanitate egisse cum puello quopiam advena: invenirivè poterit vel inter immaniores Scytas adeo barbara agendi ratio: etsi immane latrocinium tùm navis tùm mercium missum fecerimus.

Eodem ferè tempore captus fuit ad eundem carcerem quidam qui mahometica impietate sponte obiurata è Marruchio celebri Mauritanie urbe ac regni capite in eum Hispanie tractum qui interiecto Herculeo

H v freto

freto Mauritaniam respicit, daturus nomen Christo, paulò ante venerat. Is, ut qui in labijs adhuc haberet pestiferum illud lac quo ab ipsis incunabulis per totam antea-ctam vitam fuerat enutritus, (neque Christianismi purius ac salutaris deficiente doctore adhuc forte prægustarat,) quum plura, quàm inter suos Mauros ipse reliquisset, vitia atque corruptiones, mores inter Christianos invenisset, in tuto omnia esse arbitratum ac proinde minus sibi cavens forte dixerat, videri sibi Maurorum legem (hoc est religionis institutum) Christianorum lege potiore. Incidit ob id in Patrum fidei manus, qui ad eum ad meliorem scilicet mentem revocandum eiusmodi catechismo erga illum usi sunt, ut etiam in ipsis vinculis apertè diceret, ab eo die quo esset baptizatus, Christianismi se nunquam pœnituisse, nisi postea quam in Inquisitione foret, ubi violentias & iniurias omnis generis vel invitus videre cogeretur.

VISI-

VISITATIONES CARCERUM.

I

n omnibus tribu-
nalibus quæ ex re-
cta iustitiæ admi-
nistratione veram
acimmortalem om-
nibus sæculis glo-
riam captant, mos
inolevit, ut, oc-
curratur iniurijs

quibus vexari vincti aut solent aut possunt
ab ijs, quorum curæ demandati sunt, Visi-
tationes carcerum (quas dicunt) institu-
antur, quæ & crebrò per iudices superiores
prout necessitas postularit, habeantur.
Requirit hoc ipsa æquitas, ipsa humani-
tas, ipsa optima rerum constitutio, ac
ipsa demùm divina Lex qua peculiari qua-
dam cura vincti hac ipsa ratione in pri-
mis commendantur. Itaque ad depellendum
tot iniurias præter eas quas adhuc ignora-
mus, in quibus in Sancta Inquisitione vinctos
affici indicatum est, illud unum reme-
dium relinquebatur, nempe (hic etiam
animadvertente simulatam Inquisitorum san-
ctitatem)

carce-

carcerum visitationes, quæ utique eò benigniores, humaniores, magis consolatoriæ magis piæ, ac demùm in propulsandis miserorum hominum iniurijs, in prospiciendo eorum necessitatibus, in puniendis ijs qui aut avaritia aut crudelitate ducti ulla eos molestia effecissent, æquiores sanctioresque esse debuissent, quò Sanctum hoc tribunal universa alia profana scilicet tribunalia titulis istis plausibilioribus & ipsa porrò sanctitate excellere videri cupit. Atqui tantum abest ut ita sit, ut potius videatur visitationes carcerum in Sancto tribunali in diversum atque adversum ex consilio & affectato quodam studio esse comparatas: adeò ut is dies quo haberi solent, alius miseris vinctis torturæ dies quàm illius remedij suarum miseriarum meritò dici possit. *Elucescit id melius ex ipsa ratione et methodo quæ in eiusmodi visitationibus observari semper solet, quem iam subjiciemus.*

Igitur hæ carcerum visitationes per eosdem Inquisitores, notario seu Scriba cum ipso carceris custode sibi adiunctis, semel aut bis singulis mensibus haberi solent, ut plurimum dominico aut festo aliquo die. Quùm primum ingreditur carcerem dominus Inquisitor,

sitor, vinctum totidem verbis interrogat qui habeat, qui valeat, indigeatvè re aliqua, an verbis cum ipso benè agat custos carceris (vult dicere an verbis aliquando contumeliosis aut certè asperioribus eum lædat) an cibum sibi constitutum bona fide ei det: an indusia munda, & alia huiusmodi. Nam re ipsa, non est quod aliquid boni ab eo speret. Hæc sunt veluti ad numerum illis præscripta visitationis capita atque verba, quibus neque addunt amplius, nèque ea præstant. Si vinctus fuerit seminudus, aut caruerit lecto ac suæ indigentiae prospici oret, habent responsum tum æstivum tum hybernium, id est, quod loco eius quod petit inservire vincto possit tum æstate tum hyeme. Vere enim æstivum responsum est. Bene quidem (inquiunt verbis quam lenissimis, ut patres decet) nunc calet, bene poteris sine veste aut lecto vivere. Hyeme verò, hybernium responsum est, verum quidem est hisce diebus ingruisse frigus: at iam nunc delapsis è cælo pluvijs lenietur tempus: vestem animæ curatote vos, quæ in veritate indicanda & in exonerandis in hoc sancto tribunali conscientijs vestris consistit; hoc est enim quod imprimis curare debeatis:

ac

ac sic prospicientes scilicet vincitorum necessitati, de qua tamen primum interrogant (irrisores) egrediuntur. Ergo si vel diebus singulis haberentur carcerum visitationes, miser victus in suis necessitatibus tantundem solatij à patribus esset accepturus. Verum est tamen favore prosequutos nonnihil accipere solere: neque difficile intellectu erit, quinam fuerint eiusmodi favore prosequuti ubi avaritia & inhumanitas ad clavum sedent.

Quandò aliquis ex vinctis literatus aut quivis alter obsecrat ut boni alicuius libri sacrorumvè Bibliorum sibi fiat copia, è cuius lectione tædiosissimum alioqui & solitudinum & molestarum plenum tempus aliquo cum fructu possit fallere, illud ipsum responsum, quod nudo aut discooperto vestis & operimenti loco fuit, huic accommodatur libri loco. Respondebit enim tum censoria gravitate dominus Inquisitor, Verum librum esse veritatem indicare, & in illo sancto tribunali conscientiam suam exonerare, inque eo libro incumbendum esse, ut memoria omnia fideliter repetendo continuò, suis dominationibus manifestet melam languenti animo illicò præbituris, atque hunc esse verum librum &c. Quod si ad-

adhuc in eadem aut altera visitatione perrexerit **vinctus** ea de re esse importunus, audiet pro imperio ut **taceat**, quoniam si ipse, prout magis collibet, petat, eos quoque, prout magis collibuerit, concessuros aut denegaturos. Summa. Videntur singulari ac accurata quadam diligentia in hoc esse intenti, ut præter præsentem calamitatem **vinctus** nihil habeat, quod intueri possit, ut ea quoque ratione afflictio gliscens eum cogat illorum votis, quo ad fieri possit, obtemperare.

Si nonnulli fortassè amici affinesvè extra Inquisitionem **vincto** sint qui eum quoquo modo in sua afflictione sublevare possint, ij in apparandis nonnullis xeniolis, quibus immanitatem Inquisitorum deliniant, nonnunquam occupantur, ne ipsorum saltem **vinctus** adeò sordide tractetur. Iam difficultas modò in eo est, an ea ipsi velint accipere. Atqui quùm ex ministris Inquisitionis quispiam, qui non sit ipse Inquisitor, eiusmodi muneribus colendus est, nulla est rei difficultas, quando facile dantur & accipiuntur, modò aut clam aut noctu porrò. Facile enim possunt eius ordinis ministri muneribus corrumpi.

Er-

Erga ipsos dominos Inquisitores est maior difficultas , imo est prorsus impossibilitas si in primis ipsorum responsis esset consistendum. Ea sunt , Sanctum illud tribunal , esse tribunal quoddam incorruptum quod cuiuscunque generis munera accipere nullo modo ferat &c. Enimvero ut cuiusmodi responsa ex animo non proficiscuntur , dum nimium sese excusant , se nihil aliud magis cupere , haud obscurè ostendunt. Nèque deest unquam domino Inquisitori in suo famulatio aliquis ex fratre aut sorore nepos , aut saltem famulus perquam charus æquè atque ipsemet suspiciendus , nèque alter quoque ex famulis qui contentioni subornantis & Inquisitoris interfuerit , quique in speciem victo ac prorsus repulsam passo , indubitatè victoriæ fenestram mox aperiat , ad eum paulo post accedens , ac nepotem domini Inquisitoris vel omnino extra rem , digito illi ostendens. Tùm , qui munere quopiam Sancti tribunalis integritatem antea frustra tentaverat , modò non sit stipes , facile intelligit offerendæ receptaculum illud esse ac sibi dictum putat. Hac demum ratione nonnihil reffrigerij miseri victi recipiunt , unde quòque apparet satis quo demum spi-

spiritu Sanctum tribunal gubernetur, quando ad quicquam præstandum quod virtutis sit, una ipsa avaritia indubitato præstat, quod sola virtus assequeretur nunquam.

ACTUS FIDEI.

i am ad tragediæ catastrophæ, ut accedamus superest. Ea est postrema Sancti tribunalis actio, in qua & diuturnis victorum angoribus, & Inquisitorjæ fraudibus,

versutijs, stratagematibus, sævitij, optatus demum utrisque finis imponi solet. Namque in ea feruntur sententiæ causarum, quæ longo dierum, imo annorum, curriculo in Sancto tribunali agitatæ sunt, idque in totius populi tam frequenti theatro, quale hactenus vel in Olympo ipso nulla ætas vidit. Actionem sive Actum fidei (Auto vulgò vocant,) nèque immeritò, quando in ea actione victorum fides ad ipsas usque fæces explorata, aut abnegata publico ac longe solemnissimo testimonio, Dei veritate, aut

I ea-

eadem solemnitate strenuè asserta ob oculos universi populi ac spectaculum certatim concurrentis qualis re vera fuerit, sese prodit. Interpretentur nomenclaturam suam Patres fidei ut voluerint, nos hanc interpretationem, quæ divino utique consilio est affinium, recipiemus.

Habet hæc actio sua parerga quædam, seu ut aptius dixerimus, habet hoc populi Dei Pascha (pesah id est transitus ab Aegipto ad terram illam promissam, è mundo ad Patrem) suum Parasceve, id est præparationem. Ioa. 13. 1. Paucis aliquot diebus antè hunc festum diem, vocare solent domini Inquisitores ad tribunal eos omnes (separatim tamen) quorum bona omnia iudicio suo addixerunt Fisco: inquiruntque ab illis æquas opes habeant, quibus etiam in locis, seriò admonentes ne quid celaverint, alioqui si quid sibi ex suo asservasse postea fuerit deprehensum, fore ut ob illud & furti crimen referant, & pœnam subeant, ij apud quos illud fuerit deprehensum. Igitur præter eas domesticas opes, quæ initio incarcerationis, ut supra dictum est, in Sequestrum venerunt, omnibus indicatis atque in Fiscales rationes acceptis, ad sua ergastula

stula remittuntur haud dubia coniectura certi, quod, etsi quo ad vitam, fortunæ suæ sint incerti, ad minus tamem implumes prorsus inde egressuri sint.

Propius & Paschæ aptius Parasceve est, quòd eo die qui ipsum diem festum proximè præcedit, adventante iam nocte, congregari iubent viros omnes peramplo quodam carcere, qui diversa pœnitentiarum genera, quæ non sint necis, insequenti die in spectaculum sunt educendi. Pœnitentias vulgò vocant mulctas atque animadversiones in reos, ex veteris scilicet Ecclesiæ more mutuata nomenclatura. In alio eiusdem formæ carcere congregantur simul fœminæ. Qui verò necis iudicium subituri sunt, seorsum in singulis carceribus reponuntur, & nona aut decima noctis hora mittitur ad quenquam illorum sacrificus, qui funestum illi fortunæ suæ nuntium perferat, & à confessione simul sit. In eo temporis articulo is cui Deus constanti ac inexpugnabili animo esse dedit, penultima fidei suæ fulgetra vibrat in pudorem confessoris sui & aulæ totius infernalis. At qui contrà nèque ad illud usque tempus constans fuit, neque tunc est, habet adhuc resipiscendi locum, atque

I ij ea

ea singularia Christianæ constantiæ dona à Patre luminum accipiendi. Utrique agunt cum suis confessoribus magnis clamoribus, illi fidem suam in articulo illo temporis longè periculossissimo strenuè defendendo, ij de morte sua inaniter ac frustra contendendo. Porrò nemo ex utrisque est qui ea nocte non habeat negotij satis, quando haud dubiè tentatio magna est, carne præsertim supra modum imbecilli, nèque satana interea quiescente. Cæterùm pro indubitato quoque habendum est, Cœlestem parentem ea hora suorum non esse oblitum. Apparet hanc agonis membrorum suorum noctem cum illa agonis Domini haud ineptè componi posse cùm in patientium angore, tùm etiam in solatio è cœlo misso.

Splendescente mane, ministri ac familiares omnes Inquisitionis, qui ad solennem victimam ad sua quisque munia undique maturè convenerunt, eos omnes qui ad spectaculum sunt educendi iuxta uniuscuiusque sententiæ prescriptum studiose adornant. Qui constanter fidem suam adversus impia mendacia tutati sunt ad ipsum usque incendium, Sambenitum ferunt: ea est vestis quædam colore luteo, citra manicas
ta-

tamem paludamento persimiles, malorum geniorum atris imaginibus (ex quibus sanè triumphat generosus Christi miles in victoriæ signum) tota respersa. In capite gerunt thiamram quandam papyraceam oblongam in modum turris, in qua est hominis effigies in incendio conflagrantis & à compluribus malis genijs materiam foco veluti aggerentibus undique obsessi. Genus est militiæ (ut conjicio) atque prælia ipsa hostesque quos gloriose devicit ad maiorem triumphi gloriam ibi expressa. Linguas habent ligneis lupatis accerrimè ac ingentibus cum cruciatu captas, (quas mordazas à mordendo sanè dicunt) nè de innocentia & fide sua in Dei laudem testari coram plebe possint: colla vero præ longis ac novis restibus ex sparto inserta manibus ante revinctis, quo (meo quidem iudicio) testatum facit ingentis alioqui meriti miles nullo suorum operum merito fisus sed una ineffabili Dei bonitate ac clementia merito innitens pro cuius confessione vel accerbissimam mortem mox sit generose appetiturus, coram Dei tribunali se velle comparere: qui vel si illa adeò gloriosa facinora, quibus iam illustrat nomen suum, ad summum

I iij legis

legis suæ ius velit exigere, nihil aliud quàm suspendium indignissimi latronis more sibi reliquum fore. Atque istis stemmatibus insignitus in theatrum primum prodit Fidelis, deindè in incendium. Ij vero qui abnegata turpiter Dei veritate bonam scilicet spem de salute sua patribus fecerint, iudicium nihilo secius mortis subituri eadem planè ratione adornantur, amotis modò diabolorum imaginibus, in quorum loco sufficitur imago crucis manibus inter ipsa vincula inserta, ut quemadmodum fidei ac strenuitatis suæ alij, isti quoque ignaviæ ac perfidiæ suæ insigniæ præ se ferant. Reliqui omnes eisdem istis notis prodeunt insigniti plus minusve prout Sancto tribunali eos plus minusve in populo denigrare fuit visum.

Ea hora, qua ex arce ipsa carceris foras educuntur, Sanctum tribunal Charitatem ac clementiam suam omnem ergà eos coram spectante iam populo explicare affectat. Vinctis omnibus in hunc modum personatis atque ad progrediendum in spectaculum in suo ordine collocatis, iubetur ut consistent, atque è vestigio adornatur stantibus splendissimum in speciem ientaculum

ex

ex gallinis hædisque assis, quo utique præstigio & vulgo persuadent haud multò secus in vinculis eos fuisse tractatos, & ipsis simul vinctis anteactam carceris acerbiteriam compensant. Verum miseri eo animo tum temporis sunt, ut non magnum escis detrimentum inferant: evenitque ut plurimum ut sicarij ipsi familiares, ex quibus (ut mox dicemus) duo vinctis singulis custodiæ causa utrumque latus claudunt, arreptis escis è victorum manibus lauticijs illis, nemine prohibente, frui soleant.

Enimvero eiusmodi est apparatus à pompa qua in triumpho illo progreditur, ut nulla Persica pompa Romanusve triumphus unquam fuerit, quem cum isto rectè composueris. Primo in loco procedunt pueri Doctrinæ (ex collegio scilicet in quo pueri instituuntur asciti) qui tum veste, tum cantu, tum ordine in quo per clericos aliquot superpellicis indutos continentur, religionem incutiunt. Cantiones sunt Litanie sanctorum alternis vicibus repetitæ alterno choro respondente «Ora pro illis.» Hos sequuntur è vestigio vincti ipsi, Pœnitentiatos vulgo vocant, hoc ordine per quasdam veluti classes dispositi. Qui levioribus censuris sunt notati, primum ab ordine illo puerorum locum tenent.

I iiij lis

lis candelæ absque lumine, restes collis insertæ, lupata lignea, thyaræ papyracæ, signa reatus esse solent. Apertis incedunt capitibus, ni thyara operiat, & servorum more sine palio qui natalium dignitate socios opibusve antecellunt, subsequuntur ignobiliore. Secundum hos, procedunt qui Sambenitis, hoc est paludamentis illis militaribus rubra cruce in transversum dissecatis, insigniti sunt, eisdem quæ supra, qualitatibus personarum observatis, qui sacris ordinibus contaminati sunt, dignitate ac proinde loco etiam suæ classis alios præcellunt. Hos sequitur tertia ac postrema classis eorum videlicet, qui rogo sunt destinati, ex quibus qui Dei veritate repudiata ac in eius locum mendacio admissa ad hominum misericordiam confugerunt, constantiores meritò precedunt, qui in postremo totius phalangis loco positi vel ipsis Inquisitoribus arbitris dignissimum virtutis ac fidei suæ ordinem sunt sortiti. Vinctis singulis claudunt utrumque latus familiares duo armati custodiæ causa, quibus duo quoque adduntur monachi aut theatini (quos dicunt) singulis morituris, ut eis pro viribus suadeant nè veritati dei in qua edocti

cti sunt, in fine demùm vitæ acquiescant, qua impia importunitate, qui in Dei veritate permansit firmus, tormentum gravius meo iudicio, nullum tulit. Vinctorum ordinem, qui ex triumphi more primus merito esse debuit, Urbis senatus universus insequitur, Alguazilijs, Iuratis, Viginti quatuor Graduum iudicibus, Prætoribus curialibus, Regente ac ipso Pro rege sive Assistente, constans, quem nobilium equitum ingens turba comitatur. Mox sequitur status scilicet ecclesiasticus, clericis, beneficiarijs, curatis, primum in hoc ordine locum tenentibus. Secundum eos universum templi summi capitulum, vulgo cabildum Ecclesiæ maioris. Tertium locum occupant Abbates, & Priores ordinum monachalium cum suis comitibus. His omnibus sanctum tribunal, quod eo die planè triumphat, honoris ergo anteambulantibus, spatij non nihil vacui relinquitur, in quo Fiscalis Inquisitorius, ut qui in ea paranda victoria haud mediocrem Sancto tribunali operam navarit, prætenso ac explicato ex serico damasceno rubro vexillo, militari sanè fastu, Vexilliferi locum tenet. Vexillum est opere Phrygionico apprime elaboratum, altera

I v facie

facie, illius Papæ qui Inquisitionem concessit, stemmata cum ipsius nominis inscriptione, altera Regis Ferdinandi, qui illam in orbem invexit primus, ostendit. Multo serico, auro, atque ostro elaborata omnia. In huius vexilli summa cuspidē infixā est argentea crux deaurata magni pretij cum suo crucifixo, quam singulari quadam præ alijs omnibus veneratione superstitiosa turba prosequitur, hac una de causa quod Inquisitionis sit. Sequuntur demum ipsi Patres fidei incessu lento & ad summam gravitatem composito re vera triumphantes, ut præcipuos decet eius victoriæ imperatores. Habent è vestigio familiares omnes Sanctæ Inquisitionis equis insidentes, quales videre olim erat in Romanis triumphis milites, omnes suorum triumphantium ducum terga sequentes. Hos sequitur multitudo plebis ac vulgus innumerabile absque ullo vel ordine vel nomine. Hac pompa itur ab Inquisitorio carcere ad theatrum quoddam sublime atque operosum, quod imponendis ad spectaculum pœnitentibus & audiendis eorum sententijs è lignea materia fabricatum est in platea urbis celeberrima atque capacissima. In eo theatro sedere eos faciunt eodem plane ordine

ne quo venerunt. Est & alterum theatrum eiusdem ferè cum priore magnitudinis è regione illius, in quo est erectum tribunal dominorum Inquisitorum, ubi sedent in Inquisitoria sua ac penè divina maiestate universa illa comitati amplitudine qua venerunt.

Haud extra præsens institutum fecisse arbitraremur, si in isto hostium triumpho componendo cum pijs illis publicarum pœnitentiarum spectaculis quæ in Primitiva Ecclesia à pijs illius episcopis & pastoribus edebantur, nonnihil spatiaremur: in quibus nihil erat quod meram non spiraret pietatem, ac sanctitatem, & remedij demum ac salutis pœnitentium ardens minimèque fucatum desiderium: in quorum ordinem nemo intrabat qui quamvis egrederetur rubore perfusus, simul non egrederetur consolatione plenus. Pudori enim solum erat erravisse se, at in ipso remedio ac medicamento quod pastores sui confracturæ applicuerant, re ipsa experiebatur verum mali remedium, firmum solidumque solatium atque confractæ exulceratæque conscientiae suæ consolidationem. Neque triumphabant, eo die qui sua eum castigabant censura
neque

neque splendidioribus ex arca sua depromptis vestibus in lætitiæ & triumphî signum prodebant induti. Luctuosis cooperti vestibus tum ipsi tum Ecclesia universa incedebant, ea luctuosa ac plena funebri specie testantes malis fratrum se tangi ex animo: quin non semel usu veniebat, ut censores ipsi quam ij qui censura notarentur, uberiores lachrimas funderent, ut pote qui illis dedecus prout par erat ex errore suo ferentibus minimè fictum dolorem pastores ipsi ferrent. Neque ad mortem vel acerbiorē vel leniorem quisquam tum educeretur, nèque ad adeò dura verbera ut per ipsos vibices ossa conspicerentur: nèque ad honestam alioqui existimationem suam & pro se & pro universa sua posteritate apud vulgus amittendam, sed ad quæ amissa ex delicto apud Ecclesiam fuerat, recuperandam honestatem. Cuiquam vero ex pastoribus nihil ex fisco adherebat lucri, neque cinnamum velleris ovis suæ, in ipsius manu deprehendebatur, neque quicquam ex rapina pauperis in ipsius domo Ezech. 34. 8. Isa. 3. 14. Væ pastoribus &c. Verùmtamen hæc licet iustissima querimonia aliàs fortasse fuerit tempestivior, tantum rudia isthæc absque ullo

ullo ordine lineamenta ducere hoc in loco visum est, ut quibus ex humano sensu quicquam in tanta omnium ferè ordinum demutatione reliquum est observare saltem incipiant quid porrò sit discriminis inter hunc triumphum tanto apparatu ac lætitia celebratum & veteris illius Ecclesiæ publicas pœnitentias quas sanctum Tribunal retinere se ambitiosè iactat.

Igitur in suo ordine sedentibus omnibus concionem auspicatur quisquam, quæ accurata tum habetur in laudem Sancti tribunalis & confutationem hæresum in quas eo loco animadverti dicunt: in primis verò in obruendo probris ac contumelijs miseros, & afflictionem addendo afflictis potior illius concionis pars insumi solet: qui si eam præsentem, se videlicet videre illic spectaculum ignominiae & scopum iniuriarum factos, minus iniquo animo ferre videntur, idèò utique fit, aut quia in fidei clypeo impenetrabili eas omnes excipiunt, aut quia precedentes totum animum ex diuturna patientia occupantes nullum ferè præsentibus sensum reliquerunt. Finita demum consolatoria, scilicet, illa concione, sententiæ pœnitentium legi incipiunt,
eodem

codem quo ipsi sedent aut venerunt ordine, videlicet ab ijs qui levioribus notandi sunt censuris lectoribus initium auspicantibus. Hæc pars actus longa & præcipua est, requiritque proinde peculiarem & accuratorem aliquanto observationem, sed suo loco. Perlectis sententijs primarius Inquisitor occinit aliquod precatiunculas pro conversis (ut ipsi dicunt) mortis censuram nihilominus subituris. In illis Deum suum precatur, ut favorem suum eis conferat, quo in confessione doctrinæ Ecclesiæ Romanæ perseverent, ac demum moriantur. Iis finitis incipiunt canere Psalmum. 51. Misere mei Deus &c. ad implorandum scilicet erga pœnitentes suos Dei clementiam, et ut Patrum fidei erga eos ipsos tum censuræ tum absolutiones sint veræ resipiscentiæ efficaces. Sunt verò pleræque censuræ mors omnium acerbissima, verbera, ex quibus, qui acceperit, aut vix aut nunquam convalescat relegationes ad transtra, bonorum omnium præscriptiones & eius generis alia, quibus mater Ecclesia Romana pietatem suam erga suos filios per dominos Inquisitores exerit, quæque revera non esse veræ resipiscentiæ efficacia haud possunt, videlicet, ut agnita

ta per eiusmodi sævitiam istorum Cyclopum immanitate, qui se pro Ecclesia Christi tamdiu sceleratè atque impudenter venditarunt, non modo qui eas censuras subeunt, verum universus orbis ad mentem redeat, eosque omnes quo demum merentur loco habeat.

Igitur finito Psalmo, quo tam impiè quam impudenter irrisorièque ut omnibus alijs scripturæ sacræ locis, ad suum institutum abutuntur, Primarius Inquisitor occinit aliquot versiculos, quibus universus cantorum Chorus arti ac gutturi in tempore scilicet indulgentium magno ac sonoro vocum concentu respondet. Iis finitis Inquisitor, pro ea qua pollet autoritate, absolutionem cantu pronuntiat, qua conversos omnes ad Romanæ Ecclesiæ gremium (à Christo verò aversos) absolvit ab ijs omnibus in quibus ab Ecclesiæ Romanæ consensu defecisse eos pœnitet: atque hæc absolutio (Ecclesiæ utique Romanæ more) à culpa tantum accipienda est: pœnas enim, easque nulla vel clementia vel humanitate vel etiam æquitate temperatas, è vestigio eos subire est necesse. Peracta absolutione domini Inquisitores insigne quoddam stratagema ordiuntur, & ad regnum veluti caly-

calybeis anchoris retinendum mirè condu-
cens, ut pote qui eo ipso facto detegunt,
haud citrà metum ac certa quædam præ-
sagia ruinæ sibi regnòque suo impendentis
eos esse. Stratagema illud est, quòd uni-
versus populus, prout est ad celeberrimum
spectaculum, nonnunquam etiam ex locis
viginti leucas distantibus, congregatus, so-
lemnissimum sacramentum eis dicat verba
ipsa, quibus se devincit, ac nisi præstite-
rit, devovet, præeuntibus, Victurum sci-
licet ac moriturum se in Ecclesiæ Roma-
næ secta ac subiectione, eademque propu-
gnaturum pro sua virili, fortunas omnes ac
vitam ipsam adversus eos qui eam oppug-
naverint exponendo. Præterea eiurare, ab-
negare, atque execrari se quicquid contra-
rium fuerit ei quod Ecclesia Romana te-
net, atque affirmat. Item propugnaturum
ac se defensurum pro sua virili portione
Sanctum tribunal Inquisitionis, eîusque mi-
nistros omnes &c. atque ad eius rei fidem ac
firmitatem se mutuò testes constituunt. Vi-
deas hîc ad terram procubentem miseram
plebeculam atque omnium ordinum status
cum summa religione in favorem impieta-
tis adversum Iehovam & Christum eius
per

per errorem sacramenta dantes, qua non minus impia quam temeraria coniuratione ductus exinde Inquisitionis minister pro sua quisque facultate constituitur. Iam igitur si de abolendo, imò ex orbe terrarum pro merito funditus exterminando eiusmodi tum iniquitatis tum impietatis portento cum quoquam egeris, si quidem illius duritiem ac immanitatem inficiari non possit, iuramentum objiciet solennissimis verbis in concessu frequentissimo conceptum: quote veritas? Nempè objiciemus contra ex Iudæis quosdam cæca religione ductos sacramento se obstrinxisse, ac devovisse olim nihil se sumpturos cibi antequam Paulum occidissent. Act. 23. Hos ter peccasse contendimus, tantum abest ut iuramento impiè concepto teneri eos arbitremur. Primum, quod cæca ac proinde impia pro lege Zelotypia Evangelium Christi obstinatè ac pertinaciter oppugnent. Deinde quòd pro mala causa defendenda & bona vel præter vires oppugnanda iuramento in nomen Dei concepto temere & nefarie, ipsum Dei nomen prophanarint, eoque ad impietatem abusi fuerint. Tertio, quòd cum retractare omnia ut impiè & contra Dei ipsius vo-

K lun-

hantatem inita maturè debuissent, iudaica sanè pertinatia in istituto progrediantur. Ecquis ista negat? Igitur quòd expugnare ex professo Regnum Christi cum Iudæis illis dominos Inquisitores evincetur, constabit quoque eos qui se illis iuramento astrinxerunt triplici illo peccato, licet per errorem, esse irretitos. Itaque si maturè velint sapere, ea erit istis una salutis recuperandæ ratio, Primum ut quam diligentissimè investigent, qualem causam Inquisitores tueantur, ut videant demum, an pro Christo an contra Christum sub auspicio Inquisitorum arma sumant. Deinde observent, retractentve iuramentum, prout rebus sibi iam comperitis expedire videatur. Iam ad rem.

Porro his absolutis, siqui sint inter poenitentes, qui ea censura notari commeruerunt, Ecclesiastici muneris quo fungebantur gradu amonent, degradari vulgo vocant. Ea functio degradandi scilicet, episcopo, ut qui illos initiaverat, pontificalibus induto cedit. Morituri ex sententia Patrum eo die actualiter ut ipsi dicunt, degradantur, ceremoniæ sunt planè tragicæ ac mirabiles. Indutum prius missaticis vestibus omnibus veluti impia sacra facturum particulatim postmodum exuunt

unt tum in gesticulationibus tum in verbis certa forma excantationum ad ornamenta singula, adhibita, ijs contrariarum quibus antea, cum initiatus fuerat, usi sunt. Raduntur deinde manus, labia, tonsura capitis (fragmento vitri aut peracuto cultro) abradi sibi oleum significantes, quo quòd eum excantarunt, fuit perunctus, spectante atque ad ea singula mysteria obstupescente populo, alijs vicem miseri hominis commiserantibus, alijs uti perfidum ac execrabilem detestantibus, qui, utique meliore iudicio, vel eo uno fuerit foelix, quòd eiurata demum solenniter in fine vitæ putida illa unctione, & abraso, quoad fieri potest, illo impietatis caractere, è vita migrarit. Non morituri verò verbaliter, quod ipsi dicunt, degradari solent. Id in summa est ab officio & dignitate suspendere quantisper Papæ visum fuerit.

Ceremonia quædam negligenda hîc jure non est, qua Sanctum tribunal impudentissimè ac prætextu nullo obducto apertè irridet & Deum & universam, quæ adest, multitudinem, seque vel ea una dignum efficit, qui ab omnibus pro merito vicissim irrideretur. Ea est, quòd in fine sententiæ illius

K ij quem

quem iam incendio adiudicarunt, qui tamen ad Romanæ Ecclesiæ gremium conversus est, addunt, publicèque ibi pronuntiarì iubent: eò quod Sanctum tribunal conversionem eius hominis haud veram & ex animo profectam existimat, atque metus sibi sit ne sub ovina pelle lupum relinquat, ipsius conversione non obstante, seculari tribunali illum sinere traderèque: quod vehementer orant, ut multa erga eum misericordia utatur, nèque membrum, osvè quodpiam illi confringat, nevè sanguinis quicquam hauriat. Eum autem, quem à pia confessione non dimoverunt (cuiusmodi pertinaces ac obstinatos vocant) ijs verbis seculari brachio commendant. Quoniam ipsi omnem suam diligentiam adhibentes ut ad gremium Romanæ Ecclesiæ hominem reducerent, nihil effecerint, in suis opinionibus contumaciter perseverante &c. idcirco eiusmodi hominem tradunt ac permittunt seculari tribunali, ut in eum iuxta leges animadvertat: veruntamen orare se vehementer illud, ut si aliqua resipiscentiæ veræ signa ediderit, multa erga eum misericordia uti velit &c. Qualis est hæc impudentia? Addixerunt ipsi hominem mortis iudi-

iudicio, tradunt ipsi eundem brachio seculari utique comburendum, atque adeò ut si, qui irrogaturi sunt ea supplicia, hominem aut dimitterent aut denique non comburent, illi ipsi ex sancto scilicet officio opponerentur, obsecrant verò ut magna erga eum commiseratione seculare tribunal velit uti. Qua ergo commiseratione educunt miseros in eum locum dissolutis ac difractis plane membrorum omnium iuncturis quasatos, ac per artus singulos contractis ossibus, venis, etiam ipsisque visceribus internè disruptis ex sævissimis illis torturis, in quibus etiam complures inter ipsorum manus extremos spiritus exhalarunt? obsecrant verò seculare brachium ne membrorum aut os quodpiam illis confringat, neve sanguinem hauriat? videlicet, quia quæ damna torturis suis, miseris hominibus intulerunt ipsi, intra cutem sunt, neque sanguinem hauserunt nisi per ipsum os, tenui etiam linteolo aqua in imum guttur demisso, non cultro aut lancea, insontes iam sunt ab effusione sanguinis & confractura membrorum? Tractarunt ipsi eos absque ulla prorsus commiseratione aut humanitate, excogitatis subinde novis cruciatuum generibus, quibus tor-

K iij que-

querent miseros plusquam barbara sævitia. Precantur vero iam seriò seculares iudices obtestanturquè, ut multa misericordia cum eis agant? Sed irrisores homines hac una obtestatione videntur sibi probè excussisse canonis sui censuras in eos, qui ex ordine ecclesiastico aut sanguinem fuderint, aut membro quempiam mutilaverint, anathemata atque irregularitatem intentantis. Censuræ enim nihili ac pro delicti magnitudine ridiculæ, ridiculis quoque ac nihili remedijs vitari possunt. Audiunt vero tùm principes tùm populus, atque ipse in primis secularis magistratus, qui iniquissimas illas sententias exequendas suscipit, eiusmodi irrisoria impudentissimaque nugamenta, & prætereunt: alioqui enim nemo est adeò vecors, qui non intelligat confictæ ad ludibrium omnium misericordiæ ea verba esse, quæ nequaquam ut ita fiat, proferantur. Et sic quidem sanctæ matris Ecclesiæ in errantes filios pietatem, commiserationem, ac misericordiæ maternæ viscera retinet sanctum tribunal. *Illud etiam observet vel cæcus lector, quòd de illo, cuius conversio suspecta adhuc est Sancto tribunali, nè videlicet lupum relinquat ovina pelle contextum, nullam rationem incendio*

dio aptiorem in artium suarum scrinio reperire potuit Sanctum tribunal.

Diximus superius eam actus partem, quæ sententiarum lectione constat, præcipuam esse, ac peculiari quòque observatione indigere, quòd singulari quadam perfidia non solum ea plerunque recitent, quæ accusatus confessus est, verum etiam quæ nèque dixit unquam, nèque cogitavit quidem: excogitavit ea verò Sanctum tribunal partim impura, partim nefanda, partim etiam blasphema, ut pœnitentis cum personam tum doctrinam apud vulgus reddat abominabiliorem, atque ampliorem sibi auctoritatem ac existimationem acquirat, ut quod ad perpurgandam ab eiusmodi diris pestibus terram per quam necessarium orbi fuerit. Hæc illis in suis sententijs ad populum recitantibus, lupatum ligneum pœnitentis linguam vehementi cum cruciati mordicus tenet, nè respondere ac inficiari quicquam & tueri suam innocentiam possit: quod si fortè detur, mendacij illos, quod non semel accidisse constat, in publico theatro insimulat. Ceterum haud diu durat acris illa disceptatio, lupatum enim ligneum in pœnitentis os protervè disputantis

K iiij con-

confestim iniectum, liti finem imponit, ac veritatem, nè in publicum prorsus erumpat, prohibet. Id autem quod accusatus ingenuè, aut secus confessus est, adeò veteratoriè, perversè, transmutatis ac immutatis verbis recitant, ut eodem ferè loco cum eis quæ nunquam cogitantur iure haberi possit. Eius rei exempla quia gravia sunt, nèque de facili irrefragabilia, ut pote quæ in orbis theatro sint edita, seorsim infra ponemus.

Perlectis sententijs, peractisque, ut supra dictum est, degradationibus, secularis magistratus morituros solemniter suscipit pro officio à Sancto tribunali ei iniuncto, atque ad supplicij locum deducit, illis sathanæ procuratoribus eos comitantibus, qui summa ac indefessa prorsus improbitate incessanter ab eis extorquere contendunt, ut veritati quam receperunt, abrenuncient. Accidit sæpènumero ut in pia confessione constanter perseverantibus ad palum supplicij gulam citò frangant, ac mox in clamores ad vulgus erumpant, eos errorum pœnitentia ductos ad Romanæ Ecclesiæ gremium inter extremos spiritus recurrisse, ac ignem proinde non sensisse scilicet in-

qui-

quisitoriae in conversos misericordiae beneficio. His ac consimilibus artibus veritatem sepelire student, perinde ac si illius vindex Deus ad eam è tenebris & sepulchro eruenda minus esset potens. Reliqui qui mortis supplicio non sunt destinati, in carcerem Inquisitorium reducuntur, & in sequenti die educuntur ad verbera, qui ad ea fuerunt damnati: ex quibus complures post verbera mittuntur ad transtra, alij ad perpetuum carcerem Inquisitorium, vel in alium quempiam locum sibi in carcerem destinatum, admoniti prius ut depromant, siquid aut de ipsis aut de alijs in memoriam præter iam deprompta redierit, alioqui si quid postea eos astutè oculuisse deprehensum fuerit, pro impœnitentibus habendos atque gravissimè in illos fore animadvertendum. Omnium verò maximè summa eis severitate præcipiunt, ne quid ullo modo revelent eorum quæ toto captivitatis suæ tempore ibi viderunt, audieruntve, aut quo modo fuerint tractati, quave methodo aut ratione in audientijs, in torturis, in ipso carcere ac in universa demum inquisitoria œconomia cum captivis procedi soleat, quin potius eo toto tempore quo ibi degerunt,

se mortuos planè existimaverint: fore alio-
qui ut quicquam eorum mysteriorum te-
merè effutierint, idque ad Sancti tribunalis
aures usque dimanaverit, pro relapsis ha-
biti severissimam omnium censuram sube-
ant. Relapsorum autem, quos vocant, cen-
sura, mortis est supplicium inexorabile. At-
qui hæc diligentia qua indubitati exitij me-
tu egredientium inde ora consuunt, est illis
omnium sacrarum artium longè necessaria,
hoc severissimo mysteriorum silentio, velu-
ti fidissima quædam clavis, totam tyranni-
dem obserante ac communiente. Comper-
tum enim in primis ipsis est, quòd si rex,
qui in eo munere eos collocat quoquo modo
noscet eorum perfidias, violentias, impie-
tates, mendacia, dolos, diabolica stratage-
mata, strophasque mirabiles, quibus ad irre-
tiendum complures innocentes, qui nèque
dixerunt, nèque viderunt, nèque audierunt,
pleraque de quibus accusantur, uti solent:
præsertim verò eorum tum avaritiam, tum
sævitiâ ac plusquam barbaram inhumani-
tatem ex avaritia utique prognatam, In-
quisitione in eos ipsos severè conversa, pros-
pecturus haud dubiè esset & reipublicæ ac
subditorum suorum incolumitati, & iusti-
tiæ

tiae ipsi in primis, cuius legitimus patronus est à Deo constitutus, potius quam iniquissimo Fisco eiusmodi artibus & parto & aucto: rege verò pietatis ac iustitiae eiusmodi officium negligente, ipsa plebs iniecto in eos ipsos igne, quo in primis hactenus fuere formidabiles, sibi certè non esset defutura.

Tanto demum studio laborant in sepe-
lienda veritate & ne ipsorum iniqua tyrannis in lucem aliquando veniat, ut compluribus viris auctoritate præstantibus post diuturnos carceres & triumphale illud dedecus, inter alias sævioris multæ partes interdixerint omnium hominum colloquio, nisi tantum eorum quos ipsi præscripserint: item nè literas ad quenquam dent ipsis inconsultis, qui & eas prius sint inspecturi. Prætextus est speciosus sanè, ne videlicet colloquio suo aut literis ad absentes missis errores suos latè disseminare possint: atque re vera id conantur nè eiusmodi homines, quibus & amicitiae & affines præclariores facto ipso contigerunt, iniuriarum quoquo modo apud amicos affinesve conquesti, apud ipsum demum Regem periculum conficiant Sancto tribunali in lucem cum suis artibus prodeundi.

Istius

Istius eorum consilij argumentum est, quòd hoc mulctæ genus, intactis ut plurimum inferioris conditionis pœnitentibus, percellere tantum soleat clariore.

In initio quòd primum eiusmodi actus triumphales ob Lutheranos, quos vocant, coeperunt agitari, qui eis intererant curiosiores solebant ad absentes amicos intra atque extra regnum ipsum ea omnia perscribere quæ in eis spectaculis prodebantur: in primis verò circa ipsos pœnitentes quicquid ex eorum sententijs, in quibus causæ suppliciorum reliquarumque mulctarum referebantur, audivissent. Sanctum tribunal (ut experientia ipsa in dies edocente nova, artifices se ipsos superare solent) qua est in rebus suis sagacitate, maturè subolfecit in ipsius damnum illud posse recidere: videlicet, eam doctrinam à qua ipsum tantopere abhorreat ea una ratione divulgari ac propagari latius posse quam sibi expediret: complures enim qui alioqui eiusmodi relationibus nunquam visis potuissent in antiqua sua cæcitate permanere, illarum adiumento inciperent aperire oculos ad agnoscendum & doctrinam ipsam, & eorum iniquitatem, qui illam persequantur. Huic malo

malo occursum est Sancto tribunali eam curam suscipiente, & earum relationum aliquot exemplaria, brevia, ac ut videntur minus nocere posse, perscribente, edenteque in vulgus, ut qui voluerit, quæ acta sint, ad absentes scribere, illarum formularum præscriptum sequatur, gravissimis intentatis pœnis, ijs qui ad ampliorem narrationem calamum intenderint. Ratio verò conditarum ab eo relationum est eiusmodi: persona pœnitentis ex nomine & conditione expressa mox addunt, quia habuit errorem seu errores Lutheranos (erroribus qui tamen ante speciatim referebantur, minimè expressis) combustus, aut ea vel ea mulcta castigatus.

Porrò quando Sanctum tribunal errare certè potest (etsi eo dementiæ iam pervenerit hominum superstitio atque adulatio, ut secus asserat, spiritu Sancto ut volunt illud gubernante) accidit ut aliquando erret, quibusdam nulla prorsus causa aut levissimis demum indicijs comprehendi iussis, cum paucissimos alioqui comprehendat ex sufficienti ac legitima informatione. Plerosque horum, posteaquam in supradictis ergastulis atque in ea miseria quam superius
reci-

recitavimus, tantisper dum de eorum causis cognoscitur, ad annum & annos &c. victos habuit, comperta demum eorum innocentia cum eos iudicio absolvere est necesse, uno aut altero die post theatricum illud triumphum eos ad audientiam vocant, accersitòsque novis atque gravissimis obtestationibus oppugnant, ut veritatem depromant rigorem iuris alioqui experturi: intentatisque torturis minitantur asserentes exlare adversus eos sufficientem informationem &c. Si terriculamentis illis quisquam permotus verbum aliquod ex ijs quæ ipsi optant, emiserit, eo in ergastulum continuò reduci iusso, litem de novo redintegrant. Si vero nihil se ab eo extorquere posse viderint, nèque quicquam alioqui adversus eum alicundè habeant, remisso illo comminationum rigore, ad blandiora verba convertuntur, se videlicet meliorem de eo existimationem habere inquentes, quare in domum suam eum remittere constituerint: officij vero ipsius fore ut illis dominis gratiam ingentem habeat, qui ipsi rebusque ipsius vehementer ac paterne consuluerint persuasum proinde habeat, eos ob personæ ipsius intuitum in primis verò optimi de

de se exempli quod in sua captivitate ipsis exhibuerit, tollerantiæ quam toto eo tempore præ se tulerit, singulari eum misericordia prosequutum esse, ac tum quidem prosequi &c. Huiusmodi unguentis delinire conantur probi ac æqui scilicet iudices vetera vulnera quæ innocenti prorsus inflixerunt, ac sic demum ad sua remittunt, commendato tamen in primis silentio, atque eodem vel post cognitam exactè ipsius innocentiam in carcere adhuc (ecquid enim eorum interest alterum vel innocentissimum in prædura illa captivitate pati?) per multos dies ad unum atque alterum à triumpho diem astutè asservato, ut illo quoque eodem ferè tempore quo mulctati alij in publicum egrediuntur, egrediente, eum quòque mulctarum inter alios, levioere tamen quadam mulcta vulgus existimet, neque de Sancto tribunali sibi unquam persuadeat absque sufficienti informatione quenquam comprehendere.

Qui inter cæteras mulctæ partes ad perpetuos sivè etiam voluntarios carceres, aut certè ad constitutum (Hic novos laqueos lupi rapaces miseras & incantas irretiendi oves moliunt)

tem-

tempus aliquod damnati sunt, etsi in Inquisitorio carcere amplius non sint, nè credant nihil amplius negotij cum sancto tribunali sibi superesse: ubicunque enim gentium sibi fuerit destinatus extra Inquisitionem carcer, constitutas insidias quoque habent, quæ attentè ac continenter observent, eoque animo, lætonè an iniquo, eam conditionem ferant: quibus etiam verbis animi habitum prodant. Namque si hilariore animo sint, aut quovis modo in sua afflictione lætitiæ præ se tulerint, reus erit concilio Inquisitorio, qui sic fecerit, ac mulctam proinde sentiet graviolem. Visitantur in illis destinatis carceribus ab ipsis Inquisitoribus, verùm eadem plane ratione qua eos in Inquisitorio suo carcere antea visitabant, atque in eosdem omninò fines, ut supra dictum est, nempe ut specimen aliquod humanitatis ac misericordiæ apud vulgus edant: at re vera novum terrorem ac cruciatum haud iam adeò miseris incussuri. Ibi inquirunt ab ipsis captivis, & ab eis quibus curæ sunt, an posteaquam Inquisitione egressi fuerint, quicquam quod ad piam doctrinam pertinere videatur, à quoquam ex con-captivis audiverint? à quonam? quo vultu id

id quicquid fuerit, alij exceperint? Item, an conqueratur aliquis acceptæ multæ? Omnium maximè an mysterium quodpiam Eleusinæ matris, Inquisitionis inquam, quisquam revelaverit. Item an fugam è carcere quisquam est meditatus, & eius generis complura. Si nihil eiusmodi inveniant, vacuo ac frustrato reti revertuntur. Si vero quicquam invenerint, adversus reum novam litem intendunt. Accidit Hispali haud ante multos annos in quadam eiusmodi visitationum, ut captivo quodam ab Inquisitore Licentiatò Gasco post nescio quot annos in arbitrario illo carcere exactos missionem obnixè obsecrante, dominus Inquisitor, qua erat in legibus & utroque iure eximia eruditione, adeò se pium in sua responsione ostendere affectans ut pietatis cancellos, quos utique novit nunquam, pretergressus inquisitoria gravitate responderet. Sat nunc (inquit) ferte æquo animo hanc calamitatem: hîc enim suffertis pro peccatis omnium, & pro nostris quoque, atque etiam pro vestris: ergo interea alloquar cæteros dominos Inquisitores, fletque quod fieri poterit. In has ineptas blasphemias, aut blasphemias ineptias nullus Inquisitor in-

L qui-

quisivit. Cæterum egressus conclave illud in quo eos captivos fuerat adeò theologicè consolatus, custodem captivorum solenniter, ac pro inquisitoria authoritate obtestatur, ut diligenter eos observaret, cavereturque, nè ex ipsis quisquam effugeret, alioqui daturus & negligentiae poenas & ad elapsum persequendum sumptus omneis.

INTERPRETATIONES

SENTENTIARUM.

h

abet Sanctum tribunal peculiaribus quædam vocabula, quibus nominat multarum singulas, quibus in poenitentes suos solet animadvertere. Ita-

que, quando hic quoque artem inquisitoriam subesse non est obscurum, ea etiam, ex ipsorum Inquisitorum scrinio ac mente hoc in loco interpretari haud supervacaneum fuerit.

Igitur ex sententijs aliæ sunt in quibus ad incendium damnantur vivi, atque ut supra dictum est, has in eos modò ferre solent,

lent, qui puram ipsis fidei confessionem ediderunt, in qua & constanter ad finem usque perdurarunt, quos pertinaces ipsi vocant. Alijs ad incendium quidem damnantur, sed mortui, laqueo scilicet ad palum supplicij contracta prius gula, his in eos animadvertunt, qui propria veluti fragilitate victi ipsorum assentiuntur votis: sic tamen ut indicijs aliquot sufficientibus suspicionem de se fecerint, etsi ore piam doctrinam abnegaverint, animo tamen illis haud esse evulsam. Nonnullus ex eis quos ipsi pertinaces vocant, antè incensum rogum eodem modo extinguunt, ut populo è vestigio suadeant, eos igni admotos, hæresibus scilicet eiuratis, ad Romanæ Ecclesiæ doctrinam recurrisse. Sed de his supra. Feruntur & aliæ sententiæ in speciem mitiores, quas Reconciliationes vocant, eò quòd eis veluti expiati mulctis, qui veritati Dei renuntiarunt, in Romanæ Ecclesiæ gremium recipiantur. Eæ cereis extinctis gestatis in manibus die illo triumphi, restibus collo insertis, Sambenitorum ornamentis, veluti signis quibusdam reatus, perpetuò aut ad præscriptum annorum spatium super alia indumenta gestatis: Item carceribus

L ij seu

seu potius reclusionibus, aut in claustris monachorum, aut in privatis alijs locis constare solent: quarum scilicet reclusionum ut sunt diversa genera, ita quòque sunt diversa nomina. Alias vocant perpetuas irremissibiles, alias simpliciter perpetuas, alias ad statutum aliquod tempus, quo elapso hærendum in eisdem sit postea ad ipsorum Inquisitorum arbitrium: alias præcise ad arbitrium primarij Inquisitoris, quem, qui omnibus totius Regni inquisitorijs tribunalibus imperet, Generalem vocant, alias porrò ad ipsorum minorum Inquisitorum, qui sententias ipsas tulerunt, arbitrium ac voluntatem. Omnes istæ carcerum differentiae imitantur rationem Purgatorij, Reservationis tùm casuum in negotio Pœnitentiariorum, tùm graduum consanguinitatis atque affinitatis in negotio Matrimoniali, nàque ad emungendum postea quod superebat pecuniæ pœnitentibus, plus minùsve pro redimendi reatus qualitate iuxta pretium ab eisdem ipsis constitutum singulis inventæ sunt: Atque hæc ex inquisitoria misericordia cuius unius beneficio Pœniteni, alioqui ob erratum suum qualecunque perituro eiuratione in primis veritatis, ac deinde his rationibus redempta salus constet.

Quòd

Quùm habitum (sic enim vocare solent tanquam honestiore vocabulo Sambenitum) & irremissibilem perpetuum carcerem sententia continet , eo nomine intelligendum est, quòd nisi post novem aut decem annos in carcere atque ea vestis nota elapsos nullus de eius multæ remissione sermo sit habendus, nisi Regis munificentia qui, quo libuerit demum tempore præstare id solus potest, illud beneficij multato fortè eveniat. Eo verò spatio temporis exacto, ni fortè novam de se suspicionem multatus fecerit, Primarius Inquisitor accuratè tamen rogatus cultusque remittere id totum solent. Quùm dicunt habitum & perpetuum carcerem, neque addunt irremissibilem, ad tres annos accipi plerumque solet, cæterum reservata postea Primarij Inquisitoris voluntate, è cuius arbitrio pendet ut decursis tribus illis annis ab eo reatu ex integro reus absolvat aut ut in eo dedecore quo ad vixerit postea vitam degat. Porrò quum dicunt, habitum & carcerem ad tot annos, mensesve, ijs elapsis reus evadit liber, nisi forte præscriptioni illi temporis addiderint quoque voluntatem Inquisitorum. Clausulam eam ut plurimum adhibere solent,

L iij ut

ut eo veluti iniecto compede, quos voluerint per totam vitam sibi maximè devinctos reddant. Enimvero quùm dicunt habitum & carcerem ad Primarij Inquisitoris seu aliorum voluntatem, in ipsorum potestate est mulctas illas pro arbitrio aut retinere aut sustollere. Summa. Quibuscumque usi fuerint sententiarum formulis, ad ipsorum demum arbitrium ac voluntatem negotium usque revocatur.

Ratio hunc carcerem ac reatus indumenta redimendi ea frequentior esse consuevit, quòd Rege aulicis puellis puerisque, aut alijs, quibus ob gratiosa obsequia gratificari constituit, aliquot Sambenitorum redemptiones dono dante, is qui accepit donum, solerter investigat, ubi & qui ea mulctati pœna sint, quibus illam maioris redimendi & facultas & voluntas suppetat, cùm quibus postea de pretio paciscitur, prout potest commodius, pluris minorisve, tùm personæ cœmentis, tùm etiam ipsius Sambeniti ratione habita: qui enim erant irremissibiles, carius: qui cum carcere perpetuo erant adiuncti, minoris: qui ad certum tempus & Inquisitoris voluntatem, viliori: qui ad Inquisitoris voluntatem tantum, adhuc mino-

minoris vendi solent. Consuevit etiam Rex eadem munificentia uti erga nonnullos, qui ad redimendos ex Turcica aut Maurica captivitate fratres aut affines suos ea pecunia Sambenitorum iuvari orant. Ei vero qui Sambenito exui curat, ut vel apud Regem ipsum voti fiat compos, benevolentiam Inquisitorum atque etiam scribarum ut sibi antea conciliet, omnium maxime est opus: alioqui vel concedente Rege & pecunia numerata, omnis opera ab ipsis eludi solet vaffricè ac malignè efficacia opponentibus obstacula vel uno hoc verbo, oportere videlicet Regem (atque etiam Papam ipsum, si is fortè fuit qui absolutionem concessit) melius edoceri de eo negotio, quòd si eo res fuerit deducenda, facilè est ipsis antea minus studiosè cultis comminisci, hominem non esse à reatu suo adeò perpuratum ut tutò fuerit dimittendus.

Quùm quispiam ex inquisitoria censura carcerem tulit ad Primarij Inquisitoris arbitrium duraturum: & is ob eas causas quas ipse novit, exorari non vult, tamen nèque salvo pudore repellere intercessores potest, etsi captivo ipsi aperta iam iniuria fiat diutius detento, negotium se deferre

L iiij ad

ad Inquisitores, qui de ea causa sententiam tulerunt captiose dicit. Quum ad illos ventum est, respondent, ad Primarium inquisitorem illud ex sententia pertinere, ac sic demum sese mutuò intelligentes captivitatem miseri hominis per ludum distinent, quousque aut libet, aut quem cupiunt hac arte cultum extorquent. Hoc ipsum usu venire solet quum multa ad arbitrium minorum Inquisitorum est imposita, quum enim & ipsi exorari nolunt, ad Primarium Inquisitorem rem deferunt mutuò se scalpentis. Itaque nisi arte quoque Inquisitoria ac pecunia in primis eaque haud tenui, à scriba quopiam aut Sancti tribunalis famulo aliquo, qui autoritate præstet, libertatem auspicatus, cum ipsis egeris, nihil efficies. At verò altero ex Inquisitoribus aut præcipuo quopiam Sancti tribunalis membro pro captivo preces intendente, illicò cæteri intelligunt aliquam occasionum sibi notarium, quæ misericordiam ergà captivum ci-et, præcessisse, ac in primis intercessore ipso precum formulæ inter eos ea de re usitatæ verbis inherente. Formula est, Precari ipsum dominationes suas, ut negotium talis captivi inspiciatur, de cuius persona deque

deque ipsius vita inculpata, maximè vero de optimo patientiæ exemplo, quod in sua captivitate exhibuerit, ipse sit abundè edoctus. Adduntur hîc nonnulla verba in commendationem captivi, modesta tamen nè impensè studiosus illius videatur: ac demum conclusio est ut dispiciant domini an remittendæ mulctæ aliquis sit locus &c. Ex ijs quoque qui eiusmodi durioribus expiationibus reconciliantur, alij dimidia parte bonorum, alij toto, alij certa quadam pecuniæ summa, prout dominis visum est rei hominis accidere fortunas, mulctari solent: id enim à fide quoquo modo desciscentibus, ut ad rectam eiusdem normam revocentur, Fidei patribus videtur in primis conducibile, aut quia iudicio Sancti tribunalis novum quoddam piaculum sit, hæreticum esse & simul habere unde vivat, aut fortasse in suis artibus deprehenderunt, ut helluoni temperata dieta, ita etiam homini ad hæreses proclivi, nè in eas incidat, antidoti esse genus carere victu vel usque ad mendicitatem. Ex ijs nonnullos, ut supra dictum est, ad verbera quoque damnant, alios ad verbera & ad transtra: atque hoc sæverioris mulctæ genere in advenas ut plurimum uti solent

L v ve^l

vel leviter peccantes, quo Sambeniti contemptum (est enim illis ridiculum) acrioris mulctæ gravitate compensent. Atque hæc omnia ex Inquisitoria misericordia. Postremo atque eodem leniore mulctæ genere in eos animadvertunt, qui ipsorum iudicio levissimè erravere. Illud verò est, discooperto capite & absque pallio, tùm cerea candela in manibus gestata in theatricum illud spectaculum educi. Ex his quosdam iubent abiurare de vehementi, alios de levi: sunt verba ipsorum. Abiurationem de vehementi vocant, cùm de cuiuspiam causa non satis apparuit quid demum fuerit statuendum, probationibus legitimis delatorem destituentibus, nèque eo ipso delato quicquam censura Inquisitoria dignum confitente. Hunc quia neque ut apertè hæreticum damnare possunt, neque omnino immunem pronunciare lubet, præsertim extantibus qualiscunque fidei malis indicijs, pro vehementer suspecto pronuntiant, ac demum iuxta hanc suspicionem eiurare iubent. Eiusmodi reum deprehensum postea vel in levissimo nævo Papisticæ doctrinæ, pro relapso habent, ac incendio adiudicant. Abiurationem de levi vocant eadem plane ratione, nisi quòd in erratis eorum iudicio levioribus sive constant,

stent, sive minus, eam præcipiunt: nèque si in eisdem postea mulctatus relabatur, pro relapso habetur, ut mortis iudicium ferat, licet delicti repetiti qualificatio, hoc est æstimatione, penes Inquisitores ipsos futura sit. Hoc abiurationis genere, ut plurimum, uti solent in erratis alijs, quæ lutherana non sint, quale est, si dijs placet, Fornicationem simplicem non esse peccatum. Hic error cerea candela & abiuratione de levi, ut res planè levicula, mulctari solet. Nonnunquam etiam cum ijs qui eo errore detinentur, agunt verberibus & quidem benè inflictis: cæterum, vel si millies postea repeterint errorem modò ad Inquisitoriam misericordiam confugiant, non erit capitale.

Et his quidem rationibus Patres fidei susceptos in fide infirmos, iuxta Pauli sententiam, in rectam viam reducunt. Atque hæc de Artibus Inquisitorijs, tantisper dùm diffracto toto illo nequitiae scrinio, apertis vulgatisque thesauris illis reconditæ iniquitatis, id quod in omnes impios hypocritas devastationi Regni Christi & gloriæ ipsius contemptui eiusdem defensionem, zelum, ac propagationem impiè atque impudenter obtendentes per Prophetam suum Deus comminatur, in Sanctam Inquisitionem, Patres fidei, Sanctum officium, ac demum in totum illum mysticum peccati hominem suo tempore procul-

culdubio revelandum adimpleri videamus.
Mala. 2. Et nunc (inquit) ad vos mandatum hoc ò Sacerdotes: si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos maledictionem, & maledicam benedictionibus vestris, imò & maledixi illis, quoniam non posuistis supra cor. Ecce ego corrumpam semen vestrum, & dispergam super vultum vestrum stercus solenitatumstrarum, & assumet vos secum, & scietis quia misi ad vos mandatum istud. Resipiscite.

Exem-

EXEMPLA

QUAEDAM SPECIALIA QUI-
BUS INQUISITORIAE ARTES
*in ipso porro exercitio atque usu
dilucidius inspi-
untur.*

a pponere hoc in loco
visum est inquisito-
riarum artium exem-
pla quaedam, in qui-
bus, licet veluti in
acervo quodam nul-
lòque ordine tumul-
tuariè coniectis prae-

ter illa quæ in suis quæque locis apposui-
mus, inspicere licebit dilucidius inquisitorias
artes, ut pote in ipso usu atque exercitio:
eorum etiam tùm immanitas, tùm avari-
tia inexplebilis, tum iniquitas, iurisque
omnis perversio, veluti in tabulis, suis colo-
ribus depictæ & in sublimi defixæ apud eos,
qui illas intuiti fuerint, commodius pro me-
ritò traducentur. Adde etiam, quòd vel in
eorum gratiam, qui propter Evangelium
Chri-

Christi & explosam eiuratumque impietatis doctrinam eisdem artibus circumventi, Patrum scilicet fidei sævæ prædæ patuerunt, Ecclesiæ interesse puto, eiusmodi exempla ab oblivione interitūque vindicare. Aperiat igitur iam demum oculos Christianus orbis, & hosce sævos lupos, leones, dracones, viperarum proles, quos pro cælestibus quibusdam numinibus in sævitie ac immanitatis suæ mercedem tanto cum Reipublicæ Christianæ malo, hactenus adoravit, detracta pietatis ac sanctimonie larva, qua tantopere commendabantur, & agnoscat & è suis finibus exterminet. Cæterum quæ hîc exempla recensentur, unius modo ex Inquisitorijs tribunalibus, nempe Hispalensis sunt, cuius solius mysteria cognoscere, & maiori ex parte in se ipsis experiri traductoribus est datum. Iam ex hoc tantum specimine coniectura haud infirma ducta, divinare quis poterit, quanta ac qualia illa fuerint, quæ in tot Hispaniæ totius inquisitorijs tribunalibus eiusmodi exempla perpetrantur. Neque ea quæ cum hîc, tum per superiora commentaria dispersa exempla reposuimus ex longo recollecta tempore existimandum est. Edita enim ea omnia sunt eodem planè tempore intra sex aut
sep-

septem annos, cum primum in Lutheranos in Hispania, Hispali præsertim ac Valleoleti in magno numero repente atque ex improvviso erumpentes animadverti cœptum est. Id verò fuit anno Quinquagesimo septimo aut octavo à parta per Christum salute supra sesquimillesimum, ad annum sexagesimum quartum.

In Inquisitione Hispalensi captus fuit ob Religionem eo tempore Anglus quidam Nicolaus Burtonus vir in primis pius, quem postea in fidei confessione & eiuratione impietatis immobiliter perseverantem combusserunt. Huius, quùm primum captus est bonis omnibus ac mercibus quarum causa in Hispaniam venerat, in Sequestri rationes, pro more Inquisitorio, redactis, inter ea quæ ipsius erant, multas quoque opes mercium involverant quæ ipsi ab alio Anglo mercatore Londini agente, pro more mercatorum, factoris nomine, ut dicunt, fuerant commendata. Is accepta Londini factoris sui ac mercium suarum captivitate, procuratorem cum tabulis in Hispaniam misit, repetitum res suas. Igitur procurator Hispalim appulsus, tabulis ac scriptis omnibus apud Sanctum tribunal repræsentatis, petit illarum mercium sibi fieri potestatem. Respondent domini, ut scripto agat, & advocatum deligat, (haud dubie protrahendæ litis gratia) atque

atque illi ipsi humanitati scilicet, consulentes, ei quendam designarunt, qui supplices libellos ac scripta omnia, quæ in Sancto tribunali offerenda forent, illi conficiebat, pro singulis scriptis octo realibus avarè exactis, licet tantundem illi commodi, ac si nulla forent, scripta ea præstitissent. Aderat hic homo per totos tres aut quatuor menses singulis diebus bis, manè videlicet & à prandio, ad fores Inquisitoriæ arcis petens ac obsecrans genibus ad terram flexis dominos inquisitores, ut expediretur, præsertim verò dominum Episcopum Tarraconensem, cuius supra mentionem fecimus, qui primarij Inquisitoris loco Hispani tunc erat, ut is, pro primaria sua auctoritate, iuberet res suas sibi restitui. Præda verò erat ingens ac opima recuperatuque proinde difficilis. Post quatuor demum totos menses in precibus ac inanibus obsecrationibus insumptos responsum tandem accipit, scriptis quibusdam, eis quæ antea attulisset amplioribus, ex Anglia allatis ut rerum sibi fieret potestas, esse opus. Proficiscitur continuo Anglus Londinum, & allatis secum quas desideraverant amplioris fidei tabulis Hispalim redit, eisque in Sancto tri-

tribunali repræsentatis, domini responsum differunt, gravioribus occupationes, quibus tum distinerentur, causantes. Eodem responso singulis diebus repetito hominem distinuerunt totos alios quatuor menses. Exhausto iam pecunia Anglo, & expediri adhuc instanter supplicanti, rem ipsam ad Episcopum rejiciebant: consultus Episcopus se unum tantum esse, rem verò ad alios Inquisitores quoque, ut expediretur, pertinere aiebat: atque ea arte ab alijs in alios relata culpa, nullus apparebat liti finis. Tandem die quadam expedire hominem ipsius victi importunitate decreverunt. Expeditio verò fuit, Licenciatus Gascus, unus ex Inquisitoribus, homo inquisitorijs fraudibus apprimè strenuus, iubet eum à prandio adesse. Eiusmodi nuntio lætus Anglus, de restituendis sibi rebus suis, dèque se ad vincitum putandarum rationum causa introducendo, quemadmodum ab ipsis Inquisitoribus, licet non benè intellectis, scilicet opus fore, ut vincitum ipsum convenirent, sæpe audierat, eos iam serio cogitare credens, ad vesperam redijt. Reversam iubent Custodi carceris, ut in quodam carcere, quem illi nominarunt, recludat. Anglus ad conferendas rationes

M

cum

cum alio se introduci primum credens, haud multò post vinctum se atque in tenebroso ergastulo, præter suam expectationem deprehendens, intellexit demùm, aliter rem habere quam ipse cogitarat. Post tres aut quatuor dies educunt eum in audientiam: & quando iuxta ipsorum artes haud malè id quadraret, res suas ab Inquisitoribus repetente Anglo, absque ulla alia præfatione Ave Mariam recitare eum iubent. Recitat ille simpliciter in hunc modum, Ave Maria gratia plena Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus & benedictus Fructus ventris tui Iesus, Amen. Excipiuntur scripto omnia, & de repetundis rebus omni sermone omisso, neque enim opus erat, iubent eum in carcerem suum reduci, & actionem adversus eum, ut hæreticum instituunt, qui iuxta Romanæ Ecclesiæ morem Ave Mariam non recitaret, quin potius in suspecto loco eam finiret, deberet enim addere, Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis peccatoribus. Quæ præcisa cauda divorum intercessionem non probare; haud obscure videretur atque ita demum, iusta occasione inventa mansit captivus per complures dies. Eductus postea fuit in triumphum

phum paludatus, fortunis omnibus, pro quibus, licet non suis, utique certabatur, exutus, & insuper ad annum carcerem damnatus. Nomen illi erat Iohanni Phrontomo civi Bristolensi.

Inter proscriptorum bona aliorum quoque opes confiscare Sancto tribunali nèque novum est nèque non frequenter usitatum. Ut enim fieri posset, ut si importunis allegationibus ullus concederetur locus, nonnullis fraudulentis adductis testimonijs bona sua, quæ aliorum esse comprobarent, è Fisco eriperent, Sanctum tribunal eiusmodi contentiones vitare, nèque eiusmodi fraudibus ullum locum relinqui cupiens, inferre illi iniuriam, quam ferre, sibi tutius fore ducit. Paucis ab hinc annis venit Hispanim mercator quidam advena prædives, cuius bona ob religionem fuerunt postea Inquisitorio Fisco adiudicata. Inter ea bona proscripta quoque fuit navis spectatæ pulchritudinis, qua meliorem opinione omnium Bethis antea nunquam viderat. Probavit homo legitimis testimonijs navem illam ad se non pertinere: neque id obstitit quin rationes quibus sibi illam adiudicaret, in suis artibus Sanctum tribunal adin-

M ij vene-

venerit. Mercatori erat nomen Rehukino.

In eadem Inquisitione Hispalensi animadversum est censura inquisitoria, citrà mortis supplicium, in pium quendam civem, Religionis ergò. Inter alias mulctæ partes, bonorum omnium ac proventuum, ex quibus honestè satis antea vivebat, proscriptionem tulit, utque in quodam privato carcere ad decennium fortunis omnibus exutus recluderetur. Exactis in eo carcere diebus aliquot, in quo in summa paupertate ex pijs hominibus collecto stipe sustentabatur homo aliàs minime sordidus, notarius quidam Inquisitorius eum aditi, mandatum ex scripto adferens Sancti tribunalis, quo centum & triginta ducatorum summam expensarum ac victus nomine, dùm in arce Inquisitoria fuerat, numerare iuebatur. Respondit ad mandatum id quod erat verum, nempe expilatis ab eisdem ipsis fidei patribus ac directis ex integro bonis suis omnibus, undè eam pecuniam solveret, nihil sibi fuisse reliquum. Responsum hoc dominis haud fecit satis, ac notarium secundò mittunt iubentes, ut intrà paucorum dierum spatium, quod assignarunt, pecuniam illam solveret, alioqui ut ex privato

vato illo carcere eductus in publicum civitatis carcerem deduceretur, ibique detineretur quousque numeraret. Improvidi videlicet homines relaturi in Fiscum hominis bona omnia sibi ipsis antea pro expensis satisfacere non advertunt.

Ceperunt eodem ferè tempore in eadem Hispalensi Inquisitione nobilem quandam foeminam Ioannam Bohorquiam, uxorem Francisci Varquij viri in primis clari ac Higueræ domini, filiam verò Petri Garisæ Xerezij Hispalensis civis opulentissimi. Captivitatis causa fuit, quòd soror ipsius Maria Bohorquia spectatæ pietatis virgo, quam postea ob piam confessionem igni tradiderunt, in tormentis declarasset, se aliquoties cum sorore sua de ea doctrina consulisse. Quùm illam in carcerem coniecerunt, gerebat uterum semestrem fermè, qua de causa nèque adeò arcè eam recluserunt, nèque cum ipsa agebant ea sævitia qua cum alijs vinctis solent, foetui nimirum consulentes. Octavo à partu die foetum illi auferunt, quinto decimo verò eam recludunt, eandemque cum alijs vinctis omnibus conditionem cogunt experiri, ac causa ipsius quo rigore quibusque solent artibus agitari cœpta. In

M iij tanta

tanta calamitate id tantum solatij afflictæ contigit, quod virgo quædam valde pia quam ob pietatem postea inquisitorius quoque ignis absumpsit, tetri illius carceris fortè data est comes. Eam puellam ad torturam quadam die eductam, atque in carcerem à torturis reductam adeò quassatam omnibusque membrorum compagibus dissolutam, ut in iunceo lectulo ad laborem potius quam ad quietem utrique concesso, vix ac nisi magno cum cruciatu volveretur, summa animi pietate, quando externis officijs nullus aut certè perexiguus ibi erat locus, prosequuta est. Vix ista cœperat à torturæ quassatione convalescere, quum ad eundem ludum illa educitur, ibi tanta atrocitate in Burro torquetur, ut cordis ad ipsas brachiorum, femorum, ac crurum tibias usque penetrantibus, carceri moribunda restitueretur, sanguine per os affatim è vestigio erumpente, disruptis haud dubiè visceribus, octavo demum à tortura die ex immanium illorum leonum unguibus ereptam Deus in æternam quietem ad se recepit. Laborarunt certè ipsi, nè hanc tenellam heroinam in tormentis, eos adeò crudeliter necavisse, ad vulgi aures perveniret, at qui conspexerunt eam crudelitatem tacere non potuerunt. Si aut stryx, aut venefica, aut mariti liberorumve parricida hæc scœmina
fuis-

- fuiſſet ad flagitiorum confeſſionem ex ipſius ore exprimendam ſecularis, quem vocant, magiſtratus eiſusmodi tortura expertus eſſet, cum functionis ſuæ ratio pro more illi reddenda foret, haud abiret illi impunè, eiſusmodi ſævæ atque intemperatæ torturæ eum quod
- quam poſtulante. Cæterum à Sancto tribunali non exiguntur eiſusmodi rationes: & licet ipſi in tormentis necare impunè, vel eos ipſos de quorum innocentia teſtimonium fert poſt exactionem cauſæ cognitionem: ut in huius honeſtiſſimæ ſœminæ facto accidit. Quum enim ad eam condemnandam ſufficientia eos teſtimonia, licet omnibus inquiſitorijs artibus conquiſita ac procurata, defeciſſent, quando accuſata eo nota foret loco ut negotij ipſius apud plebem eſſet omninò aliqua reddenda ratio, neque res ullo modo diſſimulari poſſet, in primo triumpho actu qui ab ipſius morte fuit indictus, ſententiam ſuam pronuntiare iubent in hæc verba. Quoniam hæc domina in carcere obierit (ſuppreſſis haud dubiè cauſis) & eiſus cauſa inſpecta ac diligenter examinata innocens fuerit depreheſa, idcirco Sanctum tribunal eam ab omnibus gravaminibus per Fiſcalem illi intentatis pronuntiare liberam, liteque prorsus abſolutam in ſua tum innocentia tum exiſtimatione reſtituere, iubereque bona ipſius omnia,
- quæ

quæ in Sequestri rationes venerant, eis restitui ad quos ex iure pertinerent &c. Ac ita demùm postquam eam in tormentis beluina truculentia necaverunt liberam pronuntiarunt. Eiusmodi barbararum immanitatum rationem Deus ipse aliquando exiget, quando ea autoritate in terra defenduntur, quam ad eas severè ulciscendas instituerat.

Anno Christi 1563 Sanctum tribunal rete suum in sinum quendam expandere meditatum est, unde nisi meliore, aut deteriore postea consilio capturam remittere statuisset, eam imprudens cladem Romanis agris inferret qua nulli hactenus Lutheri graviolem forte vel imprudentes intulerunt. Res sic habet: Fuere nonnulli, curiosiores fortasse quam romanis rebus expedit, qui de Monachorum ac clericorum turba acerbè querebantur, quòd ad cientes cum fœminis amores solicitandamque honestarum matronarum, virginumque pudicitiam, remedio, ut fertur, iam olim usitato, auriculari confessione abuterentur. Res sancto tribunali visa est consultatione ac remedio digna. Cæterùm quòd negotium esset cæcum (nèque enim quiquam erant velu-

veluti in communi ac vulgato malo , nominatim delati) publico edicto, quod per omnes Archiepiscopatus Hispalensis ecclesias solenniter fuit publicatum, decernunt, ut quicumque scivissent, audivissentve de quibuscunque monachis aut clericis, qui ad eiusmodi flagitia , confessionis sacramento abusi essent aut alias ex confessoribus quempiam cum filia aut filiabus Confessionis eiusmodi mala negotia quoquo modo agitasse, eum intra triginta dierum spatium Sancto tribunali indicarent. Censuræ quoque in negligentes, contemptoresve quam gravissimæ adhibitæ. Publicato decreto, adeò ingens mulierum turba ex una Hispalensi civitate indicatum pessimos confessores in arcem inquisitoriam accurrebat, ut vel viginti scribæ cum totidem Inquisitoribus excipiendis indicum depositionibus non sufficerent. Itaque negotiorum multitudine penè obruti domini Inquisitores, triginta alios dies indicibus assignarunt, nèque tantulo temporis spatio adhuc sufficiente tantundem tertiò, quartoque induciarum constituere coacti sunt. Plerisque enim honestis matronis atque sublimioris conditionis alijs ex censurarum atque excommunicationis superstitione hinc urgen-

M v ta

te conscientia, indè virorum, quos sinistra quapiam pudicitiae suspitione offendere vererantur, respectu eas domi continente, quodvis tempus ad conveniendos Inquisitores haud censebatur opportunum, quare & velatis Bethico more vultibus & quoad poterant occultissimè dominos adibant. Haud paucae, quæ in illo Patefactionis tempore virorum in observando diligentiam prudentia sua astute superare nequiverunt, amaræ Zelotypyæ aculeos ipsorum animis infixere. Ex alia parte periucundum erat spectaculum monachorum & clericorum demissis vultibus cogitabundi ac melancholici ex malè sana conscientia incedentium, atque horis omnibus expectantium tremebundi ac conterriti, cum quispiam ex Inquisitorijs familiaribus eis manus injiceret: nèque latum unguem aberat, quin plerique ipsorum nèque ab re, existimarent, turbulentiore in ipsos tempestatem ortum iri, quam quæ in Lutheranos per idem quoque tempus grassaretur. Verum Sanctum tribunal re ipsa edoctum non modò sibi ipsi, verum etiam universæ Ecclesiæ Romanæ factioni periculosissima ea consilia esse, unumque illum conatum, si ultra progredere-

deretur, ut minimum, satis fore ad summam atque insanabilem invidiam ecclesiastico ordine conciliandam, in primis vero auricularis Confessionis auctoritatem, quæ alioqui ex plumbeis aciculis iam modo pendere videatur, ex hominum existimatione prorsus abolendam, etsi negotium, si quod aliàs, Inquisitoria tum Inquisitione tum animadversione foret satis dignum, tempestivè ac præter omnium expectationem retulit pedem, sepultis etiam & æternæ oblivioni mandatis illis flagitiorum a-cervis, qui ex legitimis iudicijs iam constabant. Fama fert clericorum aut monachorum nomen communi opera ingenti pecuniæ vi Papæ nares emunxisse ut bono eo odore demulsus universo Confessorum ordini diploma concederet, quo omnia illorum hac in parte errata ex paterna pietate remitterentur, præcipereturque Inquisitoribus ut ab incepto desisterent, & quæ acta erant, æterno silentio premerentur neque in hominum conspectum ultra prodirent. Cæterum inquisitoriarum rerum peritis hoc non videtur verisimile. Etsi enim illud Papa concederet tamen Sanctum tribunal eius esse potestatis
ut

ut cum quicquam seriæ rei perficiendum suscipiat, vel ipsius Papæ autoritate opposita ab incepto desistere non soleat. Frequentiore in usu esse ut Papæ authoritati illud opponatur, atque adversus eum obtineat, quod in insequenti exemplo iam apparebit.

Læserat biennio antea per eandem pro-pemodum imprudentiam, Sancti tribunalis nassam Romanus Pontifex, Iubilæi, quod Plenissimum ipsi vocant, diplomate in Christiani orbis salutem, cui scilicet Christus minus abundè prospexisset, divulgato. Præter ingentes alios indulgentiarum ac expiationum acervos, tactis quoque Lutherana labe eo diplomate consulebatur: adeò vel ex ipso Evangelij reti quæstuosam sibi nas-sam novit facere ingeniosus artifex, & telum quod in ipsius pernitiem Christus vulgare orbi hac tempestate fecit, quòd vitare vulnus nequeat, vel in suum lucrum convertere non desperat. Diplomatis verba erant, ut quicumque Lutheranis dogmatis ac opinionibus quoquo modo adhæsis-sent, resipiscentes à furore scilicet, per quencunque Confessorem ab ea labe absolvi possent. Astutum certè & antiqui serpentis consilium

silium, maxima rerum ea de causa perturbatione in Hispania ac in primis Hispali, urbe omnium Hispaniæ longe celeberrima per illud tempus animadversa & quòd Peccante multitudine, & in primis ad defectionem adjiciente animum, facilius minusque periculose regnum in officio retinetur simulatione quadam universalis clementiæ quàm sævera ac pertinaci vindicta. Desiderari hîc tantum poterat Sancti tribunalis incolumitas, cuius haud magnam rationem Pontifex videretur habuisse. Verùm illud hoc diplomatis articulo, quo universa illa ingens præda è manibus ipsi haud dubie eripiebatur, vehementer offensum, damnata illa intempestiva Pontificis clementia, ei absque ullo pudore sese opposuit, ac summotam omni rei controversia, pro imperio præcipit, nè illud Iubilæum recipere, nève publicaretur, quòd sancto tribunali præiudicaret: quare nèque receptum neque publicatum fuit. Videre hîc licebat Satanam adversum se ipsum divisum. Haud obscure hinc apparet, Pontificis Romani obedientiam, quam probi isti domini igni & sanguine alioqui vindicant ut fidei articulum, cæreum nasum illis re vera esse, quem qua-

quaqua verum lubeat, contorquent: eisque pro laqueo & reti quo homines capiant, haberi potius, quam pro fidei articulo ex cuius observatione ipsi salutem sperent.

Cuiusque tyrannidis proprium est clementiam in primis iustitiamque odisse, una vero crudelitate atque sævitia nili, vel cum summo odio timeri affectantis, quando alia æquiore ratione consistere se non posse videt. Ita ille dicere erat solitus, «Oderint, dum metuant.» Si quis animadvertat, nullam fuisse hactenus tyrannidem, deprehendet, quæ hanc legem Sancto tribunali pertinacius magisque tyrannicè observaverit, affectata quadam tum iniquitate tum sævitia unum terrorem incutiente, adeò ut ea sententia nihil magis sibi in votis videatur: Oderint, dum metuant: res adeò leviculas ut vix ullam reprehensionem mererentur, severissimis atque modum omnem excedentibus castigando pœnis: id quod exemplis subsequentibus comprobatur.

Episcopus Tarraconensis Hispali Inquisitor primarius de quo supra meritam sanctitatis suæ mentionem fecimus, Ecclesiæ tum rebus eiusmodi lætis deambulationes genijque indulgentias exigentibus, ætate quadam

quadam ad amœnos Bethicæ ripæ hortos animi gratia cum universo inquisitorio satellitio atque episcopali scilicet apparatu pro consueto sibi more est egressus. Ad stagni crepidinem eius horti, in quo dominus Episcopus tum voluptati indulgebat, sedebat fortè ludibundus hortulani filius bimus aut fortè trimus. Unus ex pueris domini Inquisitoris extorta è manu filioli hortulani arundine qua ludebat, ploratus ei excitavit. Hortulanus audito plorante filio mox adest, & causa puerilium lachrimarum intellecta, succenset inquisitorio famulo, petitque arundinem puero restitui sed eo minus obtemperante, ac insolenter contemnente rusticum, arundinem is è manu arripit, quam dum Inquisitorius famulus pressiusculè conatur retinere, arundinis stipulæ acie in manu nonnihil est læsus. Haud erat læthale vulnus, membrive cuiuspiam mutilatio, quæ mulcta sæveriore foret vindicanda sed scalptura quædam cute tenus qualem arundinis contractæ acies efficere poterat, puerile planè vulnus. Adit herum suum non procul deambulantem puer Inquisitorius quæstum sanguinem, hortulanum capi iubet inquisitor & in arcem inquisitoriam trahi, ubi eum in prægravibus compedibus detineri fecit per totos novem men-

menses, iacturam in fortunis suis, alioqui satis tenuibus, pauperi homini non faciliè resarciendam recipientem, liberis interea & uxore fame fortasse pereuntibus, quòd scilicet inquisitorio puero, veluti sancti quoque tribunalis membro, non detulerit. Post novem demum menses eum remittunt persuadentes maiore longe misericordia quam pro culpa sua erga eum fuisse usos.

Erat Hispali homo quidam pauper ac ex sudore suo quotidianum sibi & familiæ victum parans, cui clericus quidam uxorem violenter abductam detinebat, nulla interea nèque Inquisitione, neque alterius tribunalis autoritate atrocem iniuriam vindicante. Is pauper, dum inter alios eiusdem conditionis homines de Purgatorio fortè exoriretur sermo, excepit ipse rusticana potius simplicitate quàm certo consilio, se satis quidem habere purgatorij, cui pessimus nebulo uxorem violenter averterit &c. Is sermo ad aures boni clerici delectus ingeminandi in pauperem iniuriam occasionem obtulit, illùmque, ut male de Purgatorio sentientem, apud Inquisitores accusat. Erratum hoc pauperis Sancto tribunali dignius est habitum, in quo autoritate inquisitoria

toria vindicarent, quam scelus clerici. Itaque ob illud tantulum verbum miser capitur, detruditur. in Inquisitorijs ergastulis biennio toto, ac demum in triumphum eductus damnatur ad gestandum Sambenitum per triennium quod in privato carcere exigat: eoque exacto, an dimittendus liber, retinendusvè adhuc sit in carcere, dominorum Inquisitorum arbitrium esto. Neque qualibuscumque pauperis alioqui hominis fortunis est parcitum, ut uxor clerico, quod verò supererat tenuissimarum fortunarum post diuturnum illum carcerem, Inquisitorio cederet Fisco. Atque hæc est illa Hispanica Inquisitio quæ tam acriter fidem Christianam asserit, ab hæresibus religionem purgat, in hæreticos animadvertit.

Erat apud urbem Gadditanam advena quidam, tamen in Hispania per viginti annos insertus, qui communi superstitione ductus hæremum in sacello quodam incolabat religionis ergo. Is audita in sacello suo ingentis multitudinis captivitate eorum qui ob hæreses, quas dicebant Lutheranas, Hispali ab Inquisitoribus quotidie capiebantur: audito quoque Inquisitorum decreto, quo præcipiebatur sub illis exco-

N

muni-

municationum terriculamentis, ut quæ eis de rebus vel de alijs vel de ipso quisquam nosset, Inquisitioni quamprimum indicaret: ergâ eos enim qui se ipsos ita prodidissent, dominos Inquisitores singulari clementia solere uti, stupidus magis quam simplex heremita Hispalim venit, Inquisitores adiit, se ipsum defert. Peccatum erat, quòd cum ante viginti annos Genuæ esset, audivissetque fratrem quendam suum eis de rebus, veluti de hominis iustificatione per fidem in Christum, de Purgatorio, & id genus alijs disputantem: visa illa sibi fuerint non mala, etsi eorum postea nunquam vel meminerit (Pius scilicet heremita) Se proinde peccatum suum accusatum ac misericordiam petitum venisse. Accepta ea confessione domini Inquisitores, (fortasse ut victorum numerus ea accessione augeretur, iubent suum heremitam in carcerem detrudi, ubi multis exactis diebus in triumphum eductus Sambeniti & trimestris carceris & heremiticarum opum proscriptionis sententiam tulit, neque dispudet dominos Inquisitores, eiusmodi facetas nænias vel in publicum educere vel tam severè punire etiam in suis.

In

In illo eodem triumpho eductus fuit quoque honestus quidam civis Hispalensis sine pallio & pileo ceream candelam manu gestans, nummaria etiam crumena centum ducatis hausta in expensas scilicet sancti tribunalis, postquam annum in Inquisitorio carcere exegerat, tantum quòd dixisse est deprehensus, «immoderatos illos sumptus, qui in exigendis Christo scilicet in cœlis iam agenti, die Magni Iovis operosissimis illis molibus papyraceis ac carbasaceis (monumenta abusu vocabuli vulgo vocant) illos item, qui in festo panis, quod Corpus Christi dicunt, profundi solent (Sunt enim Hispali prodigiose immoderati) acceptiores fore Deo, si in egenos, aut in locandas bonis viris orphanas virgines Pauperes profunderentur.» Hoc dictum Inquisitoriam tum censuram tum mulctam, quam diximus, subiit: & author veluti de Lutheranismo suspectus, de vehementi abiuratus.

Eductus est in eodem triumpho pauper alius quod inimicitias fortè gerens cum quodam clerico Astigitæ urbis Bethicæ coram alijs de ipso dixerit, Deum inter manus nequissimi adulteri illius descendere, se credere non posse. Vicarius ordinarij ob

N ij illud

illud dictum eum tùm mulctaverat sed clericus ea vindicta non contentus apud Inquisitorium tribunal Hispali eum postea blasphemia postulavit : neque Ordinarij mulcta prior obstitit, quin iussu Inquisitorum captus & in carcerem per annum reclusus, eductus demum in triumphum sine pallio & pileo & cæream candelam manu gestans ac lingua ligneo morsu capta in blasphemiae scilicet vindictam de levi abiuratus secundò mulctaretur.

Auxere eductorum ordinem in illo eodem triumpho studiosi iuvenes duo : alter quòd in albo suo reposuisset quædam carmina incerto authore confecta eo artificio, ut vel in summam Lutheri laudem, vel vituperium, eadem verba interpretari possent. Is hoc solum nomine post integri anni carceres eductus fuit in triumpho absque pileo & pallio cum candela cærea, ubi exilij à toto Hispalensi tractu, ad triennium de levi abiuratus, mulctam tulit. Alter quod eosdem versus ob ingeniosum artificium transcripsisset eandem censuram est expertus, exilio tantum in centum ducatorum mulctam ad Sancti tribunalis sumptus commutato.

Eiusmodi exemplis haud obscure tyrann-

rannidis totos libros implere non foret difficile, nisi quæ posuimus satis esse arbitramur ad hominum aures vellicandas ut ad complura eaque insolentiora quæ Sanctum tribunal nova quotidie de se edit, oculos animosque intendant: quibus perspicue docet quo Sancto spiritu regatur, ac dirigatur in omnibus suis actionibus, quid demum in ipsis quærat, quodque iure ipsi quadret Sancti tribunalis, ipsis vero Inquisitoribus Patrum fidei nomen, quo hominum mentes hactenus perculserunt. Neque difficile cuivis iam erit divinare, augeaturne ac propagetur istis rationibus Christiana pietas, Dei veri agnitio ac cultus, Christique Regnum pijs omnibus exoptabile, an destruat potius, dissipetur, ac aboleatur Satanæ regno, quod mendacio constat, fraudibus, dolisque augetur, sævitia, latrocinijs, parricidijs iustorum retinetur, aucto atque in immensum propagato.

**PIORUM QUO-
RUMDAM MARTYRUM CHRI-
STI ELOGIA, QUI CUM MORTIS SUP-
plicium ob Evangelij Confessionem Chri-
stiana constantia tulerint, Inquisito-
res postea suis eos artibus per-
fidie ac defectionis in-
famarint.**

h
aud abundè sibi sa-
tisfactum putant In-
quisitores acerba e-
orum morte qui
contempta ipsorum
sævitia coram ip-
sorum tribunali con-
stanter Christum

fassi sunt, nisi etiam omnibus suis artibus
adhibitis pro virili sua conentur auferre illis
animorum quoque vitam, qui Christus est in
illis per eandem fidem habitans cui illustre
testimonium & viventes & morientes red-
diderunt. Verùm quùm conatus suos om-
nes, potenti sua manu Christo retinente suos,
ex qua, ut ipse dicit, nemo eos unquam ex-
tor-

torserit, frustratos atque incastos vident, auferunt illis demùm quod possunt, bonum nempe gloriosæ constantiæ suæ nomen falsis post eorum obitum rumoribus disseminatis (atque etiam antèquam destinata de ipsis sumantur supplicia in ipso theatro, captis tamen prius illorum linguis, nè respondere quicquam possint) scilicet veritatis agnitæ pertæsos ad Romanæ Ecclesiæ mendacium & tenebras redijsse. Geminum istud est Satanæ opus, & spiritus sui assistentiæ in sancto officio residentis perspicuum testimonium, quo non solum pios martyres constantiæ suæ debita privat laude, verum etiam Ecclesiam Christi defraudat & exemplo & lætitia qua de ea alioqui frueretur. Et quando in nonnullis, quos vocant, Fidei actibus cùm quibusdam, de quorum fortitudine atque constantia nos Deus reddidit certiores, illud ipsum Patres fecisse constat, expedit omnino superiori tractatui id appendicis vice additum in lucem edere, ut qui pijs martyribus debetur in Ecclesia honos atque ex sua constantia existimatio restituatur ipsis, Ecclesiæ vero ipsi & sua constet lætitia, & ad Dei gloriam & sui exædificationem & ad sancti tribunalis æternum dedecus eiusmodi exempla vindicentur. N iiij Io-

IOANNES PONTIUS

LEGIONENSIS.

i

n primo fidei actu
qui Hispali in Luthe-
ranos piæ doctrinæ
assertores 24. sep-
tembris anni 1559.
est celebratus, edu-
ctus fuit in trium-
phum Ioannes Pon-

tius Legionensis Roderici Pontij Legionen-
sis Bailenij comitis filius, vir claro genere
natus atque in Christi Evangelio in primis
eruditus & in ipsius praxi à multis iam an-
nis longe exercitatissimus, ut ex diuturna
quæ nobis cum ipso intercessit, atque arctis-
sima consuetudine nobis constat: quo no-
stro testimonio, alioqui coram Deo veraci
ac fideli, indigere ut cunque videretur, nisi
eorum omnium qui hominem noverunt aut
quoquo modo ipsius pios mores uspiam
inspexerunt, hoc ipsum publicus consensus
testaretur. Quum enim virtutes omnes Chri-
stiana, vera ac nulla ex parte fucata, pro-
fessione dignæ in eo conspicerentur, singu-
laris quædam erga miseros atque egenos
fra-

fratres charitas totum pijssimi viri animum adeò occuparat, ut ex opulento patrimonio, quo natalium tueri ac retinere splendorem abundè potuisset, in extremam omninò sed haud ingratam dejiceret paupertatem. Incurrit indè iudicia hominum, ut cæca ac præpostera ita etiam iniqua, eiusmodi rara exempla pietatis, aut inertiae aut dammandæ profusioni plerumque tribuentium. Atqui quando (ex fide haud dubiè,) ita vixit, ut de eo nemo unquam conquereretur, nemo ullam indigni exempli vel minimam suspicionem conciperet, complures vero in suis necessitatibus ipsius bonitatem re ipsa experirentur, sit ut prædura illa àtque omnium oculis contestata paupertas, quam omnium iudicio ea animi æquitate tulit, qua vel mediocres opes alij humilioris conditionis vix tulissent, pietatis cuiusdam singularis ac minimè fucatæ argumentum esse debet. Is igitur pro pietatis in mundo mercede ob Evangelium captus ab Inquisitoribus, posteaquam veritatem adversus impia mendacia per menses aliquot in carcere strenuè vindicarat, aut torturarum gravitate aut incolumitatis blandis promissionibus permotus, inex-

N v pugna-

pugnabilem antea fidem flexit & ad Romanæ Ecclesiæ obedientiam turpiter decivit. Pertractus est in eam foedam defectio- nem suasu atque opera cuiusdam pestilentis muscæ quam modo superius dicto vincti nomine cum eodem coniecerunt. Is ut po- te homo literatus & insignis veterator, do- losis potius suasionibus ac promissis quam argumentorum robore pijssimi alioqui ho- minis fidem labefactavit. Verùm, etsi in tam turpi casu ei Dominus fragilitatem hu- mani ingenij manibus veluti contrectan- dam dedit, verbi sui utique memor, «Nemo rapiet oves meas é manu mea,» oviculum suam haud diu dereliquit, quin adeò foedè iacentem ac prostratam erexit, & ad con- stantiæ robur priore maius, potenter resti- tuit. Ea nocte quæ supplicij sui diem an- tecessit, veritatem professionis suæ adver- sus sacrificulum confessorem compluribus ex alijs tum vinctis tum Inquisitorijs mi- nistris audientibus (siquidem ea hora res non agitur silentio) animosè defendit. In- terrogatus à Sacrificulo eequid sacra con- fessione uti vellet (aspernabatur enim illam, repulso etiam atque obiurgato sacrificulo) quòd antequam caperetur ea sæpe usus fuis- set?

set? Respondebat, id imbecillitati fratrum quos nondum usque adeo progressos nosset ut citra scandalum eam libertatem essent visuri, fuisse datum. Interea tamen eo se fuisse usum confessore cuius confessio collatio quædam de vera pietate, potius quam confessio, dici posset, ea vero concessione minime iam esse oppus. In sua sententia lecti sunt publicè ij articuli inter illos quorum minime in primis ad incendium damnabatur. Horreri se habuisse idololatriam quæ in adoratione panis committeretur: unde si quando ei ad ægrotorum domos in pompa gestato daretur obviam, aut citato gradu per aliam viam divertere, aut eum antecedere consuevisse, ne ullo adorationis cultu eum prosequi cogeretur. Sæpe in summo templo fortè ingressus nè sacrificuli manibus elatum conspiceret, tergum ei vertisse. Plerumque ad basim ubi pij ob veritatis confessionem comburi solent, deambulationis gratia concessisse, ac locum iteratis deambulationibus frequentasse, ut assidua cum supplicij, tum in primis fidelis ac gloriosæ confessionis meditatione, quam exprimente per summam sævitiam mundo, pij Christo ibi exhiberent, horrorem supplicij veluti

veluti eò aliquando vocandus animo deponeret, atque ad illud constanter ferendum ex humana mollicie obduresceret. Item quò adesset status dies quo pani Missatico ex more esset participandum, ablegasse aliò à se famulos, quibus reversis se iam pani communicasse confinxisse nè eius libertate offenderentur. Confessionis suæ summa fuit, lustrificationem hominis uno Christi merito constare, unaque in ipsum fide. Purgatorium aliud esse nullum. Indulgentias ac Bullas Papæ, meras esse bullas. Papam Romanum ipsissimum esse antichristum &c. Eo usque flagrasse desiderio videlicet si quando ob hanc quam fatebatur, veritatem aut comburi, aut quodvis aliud supplicium ferre contigisset. In nullum alium usum se desiderasse opes, nisi ut in eiusdem doctrinæ defensione ac propagatione eas expenderet, in cuius confessione ut & uxorem & liberos quoque daretur mortem oppetere quotidie se atque instanter Deum precari. Huius illustri confessionis laudem corrumpere conatum est Sanctum tribunal, rumoribus ex interiecta illa pietatis illius continuato cursui claudicatione desumptis, atque artificiosè malignèque in vulgus sparsis. Sed eo uni-

co

co modò eodemque brevissimo argumento abunde refellemus, videlicet quod in illis narrationum exemplaribus quæ de illo actu fidei conscribi ipsi fecerint, instituto minus providè attendentes in his verbis (quæ & extant) quibus viri huius optimi & crimina & supplicium comprehendere voluerunt, rei veritatem imprudentes indicarunt. Ea sunt, Ioannes Pontius Legionensis pro hæretico Lutherano PERTINACI combustus. Inquisitoriam fraudem unicum illud verbulum de hominis constantia dubitantibus traducit satis, nobis per anteactam vitam spectatissima ipsius pietas, cuius permulti fuerunt inspectores, abundè sufficit.

Ioan-

IOANNES GONSALVUS

CONCIONATOR.

ductus fuit in eodem triumpho quoque concionator quidam ex clericorum ordine minime clericus, integerrimæ vitæ homo, & in sacris literis, ex

quibus unis veram hauserat pietatem relicto sophisticæ theologiæ cœno, in quo haud mediocrem operam antea luserat, primis eruditus. Videbatur in suis omnibus concionibus iam ab annis aliquot eam sibi provinciam consulto destinasse, veram iustificationis rationem, quæ explosis in universum quibuscunque hominum meritis una in Christum fide constet, assidua neque incassa importunitate hominum animis infigendi. Ioanni Gonsalvo illi erat nomen. Eiusmodi studium: eo quem habuit, eventu carcere non poterat. Confessio porrò ipsis vel ipsis Inquisitoribus renuntiantibus, eadem cum superiori Ioannis Pontij fuit, ut qui mutuò sibi familiares antea fuerant, in fidei

fidei quoque confessione atque in ipso demum supplicio iungerentur. Nocte ` parasceves sui transitus cum suis confessoribus acerrime quoque disputavit quos & remisit post longos utrinque clamores pudore suffusos. Egressus ex arce Triana ad theatrum usque in triumphum duobus germanis sororibus ad eandem eductis fortunam comitatus, & matre cum duobus fratribus in carcere relictis, ex quibus mater & ex fratribus alter insequenti, postea actu fuere combusti, singularem animi fortitudinem atque constantiam præ se tulit. Arcis limine egressus & in totius populi, ad quem sæpe antea de pietate concionatus fuerat, conspectum datus, Psalmum 106. «Deus laudem meam ne tacueris» alta voce recitare cœpit, hypocritarum pessimum genus utique diris illis devovens. Eandem omnino faciem in ipso theatro retinuit vel accepto in os ligneo morsu, quod ex sororibus alteram quam ingenio fortassis teneriore noverat, liberius atque apertis verbis consolaretur, atque ad constantiam hortaretur. Sententia, qua ad rogum damnabatur, attente audita, haud demissiore animo vultûve solennissimam

illam

illam degradationem tulit, accepitque vestes atque insignia confessionis suæ, probrosa illa quidem in oculis hominum, at decore ac gloria plena in oculis spectantis Dei & angelorum, videlicet impijs illis ac ipso incendio dignis missaticis vestibus exutus, Paludamentum, restim, & papyraceam thiarā. Appetente vespere, qui comburendi erant, in locum supplicij adductis, ut fidei symbolum recitent ab eis petunt, quod pro se quisque recitare non dubitavit: sed cum ad illud ventum est, Credo sanctam Ecclesiam, ut Romanam adderent, iubent. Hic omnes uno animo substiterunt. Clericis verò & monachis, qui antichristi eo loco obibant munus, importunè exigentibus à sororibus Ioannis Gonsalvi & ab alijs pijs fœminis in quas iam erat incendio animadvertendum, ut particulam Romanam adderent, illæ responderunt facturas se quod Ioannes Gonsalvus faceret. Non quòd quid sibi dicendum esset, quidve Ioannes Gonsalvus esset factururus illæ ignorarent, sed ut ea occasione illi lingua acerrimo lupato solveretur, quo de illo articulo atque eo in primis tempore apertam fidei suæ confessionem edere liceret. Solutis igitur morsu ligneo

gneo pius magister , ut forti animo essent,
nihilque addendum superesse respondit. Hac
postrema confessione edita , omnibus ante
accensam pyram festinatò gulam fregerunt,
& è vestigio cœperunt clamare, particulam
illos Romanam, prout ipsi postula-
rant, addidisse, qua in Romanæ
Ecclesiæ confessione
decessissent.

O

Qua-

QUATUOR FOEMINAE HIS-
PALENSES.

minebant singulari
vitæ sanctimonia in-
ter antiquiores pieta-
tis professores pijs-
simæ illius Ecclesiæ
Hispalensis, quam
penè totam inqui-
sitorius iam ignis

absumpsit, quatuor foeminae, Issabella Vae-
nia, Maria Viroesia, Cornelia, & his tri-
bus ætate iunior Bohorquia, (vix enim at-
tigerat vigessimum primum annum) Sed
licet pietate pari, sacrarum tamen litera-
rum eruditione, in virguncula planè prodi-
giosa, quam assidua lectione & meditatio-
ne & collatione cum pijs ac doctis viris qui-
bus illis diebus abundabat Urbs Hispalen-
sis, in primis vero exercitio ipso pietatis
sibi comparaverat, non solum sodalibus su-
perior, verum etiam compluribus ex do-
ctissimis magistris nostris iudicari pote-
rat, quos, dùm in carcere esset, pudore sæ-
pè magno suffudisse illi ipsi sunt testati. Pri-
oris, hoc est Vaeniæ, ædes perpetuæ pieta-
tis

tis scholæ fuerunt locusque sacer ubi sacri conventus habebantur, ac perpetuæ Dei & Christi eius laudes diu noctuque resonabant. Nihil ibi videretur prophani, nihil etiam ad sanctimoniam ostentationem, solidæ pietatis plena omnia. Pertingit eò demùm inquisitorium rete, illasque quatuor cum quibusdam alijs ex vicinia iactu uno cepit, Deo utique ad illustrem nominis sui confessionem maturas arbitrante. Promoverat ad tantam sacrarum literarum eruditionem virginem Bohorquiam latinæ linguæ medio-cris peritia, qua in illa sæva conscientiarum tyrannide quæ sacris literis vulgari lingua populo interdicit, latinis porrò vel ad sacietatem usque frui poterat. Doctor AEgidius quo præceptore illa ob singularem viri tum eruditionem tum sanctitatem frequentius utebatur, dicere de ea erat solitus, «Semper se doctiorem ab illius colloquio discessisse.» Habuerunt cum ea monachi Dominicani dum in carcere esset mirabiles disputationes, quibus prodigiosum planè erat in dissolvendis ac medijs dissecandis ancipiti gladio verbi Dei eorum sophisticis nodis puellæ acumen & sacrarum literarum recens memoria ususque promptis-

O ij simus,

simus. Hi quoties è disputatione egrediebantur, illius tum constantiæ tum sapientiæ, licet pertinaciæ nomine, luculentum testimonium dabant. Post diuturnam in Cyclopeo illo carcere captivitatem & torturas omnis generis in quibus & sororem veluti eius doctrinæ consciam per summam sævitiam ab ea tortores expresserunt, quod sorori captivitatem primum, deinde acerbam in ipsis torturis mortem confecit, educta est demum in triumphum cum alijs pijs viris & fœminis à nobis supra commemoratis, sed quæ de Sancto officio triumphantis speciem potius hilaritate vultus præ se ferret. Eam inusitatam virgunculæ triumphantis lætitiâ aperta veritatis confessione & divinarum laudum cantu declaratam inquisitoria malignitas atque invidia intercipere conata est, iniecto in illius os lupato in ipsa via, quod paulo post antequam ad theatrum veniretur, ei abstulerunt. Perlecta in theatro eius sententia & mortis supplicio illi publicè denuntiato, eam interrogarunt Inquisitores an resipiscere demum vellet, ac fateri errores quos antea adeò pertinaciter defendisset, ad quæ illa altè & perspicue respondit se id fateri neque velle neque posse.

posse. Delata inde cum beato illo sodalitico in basim supplicij, exigentibus hypocritis haud minus impie quam impudenter à toto illo martyrum choro, Romanæ Ecclesiæ confessionem in Symbolo Apostolico ut supra dictum est, præ cæteris animosè restitit. Eam tamen constantiæ gloriam adactis festinanter capistris ad pia martyrum colla tanquam qui in ipso vitæ limine videlicet Romanæ Ecclesiæ detulissent, ac proinde ex Inquisitoria misericordia mortui, non vivi cremarentur, impudentissimi nebulones suis nebulis obscurare decreverunt. Quin & in illos sanctos parietes, qui pios cœtus ad Dei laudes convenientes toties contegerunt, sævitum est. Iussa est enim Væniæ domus ab imis fundamentis excidi ac solo æquari, & in perpetuam aream conversam erecto, in ipsius medio marmoreo titulo impijs ac cæcis idololatræ patratorum ibi scelerum, pijs verò verorum Dei cœtuum, quibus Christus ipse ibi utique inter suos interfuerit, æternum monumentum esse.

FERDINANDUS A SANCTO

IOANNE.

rat & hic ex illustribus illius Ecclesiae membris, si verum Dei metum, cygneum pectoris candorem, ardens ac indefessum studium de proximis benemerendi citra omnem proprii commodi respectum, non natalium splendorem, aut accuratiorem corporis aut sermonis cultum quis requirat. Iuvenis sed pietate vitæ conspicuus, instituendis puellis in collegio puerorum, (domum doctrinae vulgo vocant) piorum virorum iudicio, qui Sanctum illud institutum primum condiderant, fuerat praefectus. In eo munere, Octennio ferè multa cum laude omnium exacto, deprehensus est demum Lutheranus, id est ad veræ pietatis normam exactè institutus, ad quam & commissum sibi puerorum gregem, quoad fieri poterat in tanta tyrannide, ex officio diligenter institueret. Mercedem tulit si humanam rationem spectes, qualis pro benefactis ab ingrato populo referri solet: si fidem, qualem praedixit suis Christus. Expertus est in torturis adeò immanem saevitiam, ut membris omnibus quasatis

satis ac officium facere non valentibus ex trochlea aut Burro deponeretur, atque inde qua ipsius carcer à torturæ loco distat, à ministris iniquitatis veluti saccus quidam stercore plenus aut putridum quodpiam bestiae cadaver per pedes traheretur. Lacessebant ad eam sævitiam dominos patres fidei rotunda semirustici hominis responsa, à quibus vel transversum unguem deflectere erat impossibile. Etiam in illo aretissimo carcere usus est Deus ipsius ministerio ad erigendum Morzillium quendam iuvenem monachum ex cœnobio Divi Isydori ob liberiores Evangelij confessionem eò pertractum : qui dimotus pollicitationibus ac blandis promissis Inquisitorum, à pia confessione paulò ante desciverat. Dei consilio, qui Morzillium sanè in Christo amabat, factum est, ut hunc Ferdinandum eo tempore Inquisitores, carceris illi comitem darent, qui intellecta iuvenis vecordia eum acerbè obiurgat, accusat defectionis coram Christi tribunali, facit respiscere, erigit, consolatur, confirmat. Paucis postea diebus Morzillius audientiam petit, in qua coram Dominis solenniter eiurat retractationem paulò ante à se factam, atque

O iiij eam

eam sibi fidei confessionem constare postulat, quam ediderat primum, quamque pro Christiana haberet. Combustus hic fuit in hoc eodem actu mortuus, an sub Inquisitoria rursus, an sub Dei misericordia, nescitur. Igitur Ferdinandus perfecta in theatro sua sententia, interrogatus ab Inquisitoribus, an in illis erroribus adhuc permanere statuisset, audiente universo theatro respondet rotundè suo more, quæ à se falsa essent, ipsissimum esse Evangelium Christi ac Christianorum fidem, tantum abest ut pro erroribus habere constitueret. Ablata mox illi cruce lignea, quam ei inter ipsa vincula manibus inseruerant, ac lupato in os injecto quod & retinuit quousque ignis illud dissolvit: combustus est vivus.

Julia-

IULIANUS FERDINANDUS.

i
 n tantulo corpore
 atque eo ipso adeò
 strigoso ut ex ossi-
 bus & pelle tum vi-
 deretur constare,
 tantos includi spiri-
 tus meritò mirare-
 mur, nisi & sacro

vaticinio & experientia ipsa compertum es-
 set, quæ & specie & re ipsa in mundo infir-
 ma sunt, Deum deligere ut plurimum consu-
 evisse, ut fortissima quæque eiusdem mundi
 pudefaciat. Is Iulianus, quem à corporis par-
 vitate parvum apellabant, quàm in Ger-
 mania ac extra omne ab Inquisitione esset
 periculum, ubi in complurium doctorum
 virorum contubernio veram pietatem di-
 dicerat, ductionem spiritus sequutus po-
 tius quam cuiusquam consilium, rem est a-
 gressus ut momenti haud mediocris, ita etiam
 præsentem plenam periculo. Duo ingentia do-
 lia sacrorum librorum Hispanica lingua in
 Hispaniam transvexit, propagandæ in pa-
 tria Evangelicæ lucis cupidine accensus, à
 qua re haud minus fuisset verendum, quam si
 scorpionum ac venenatorum omnis generis
 tota plaustra invexisset, obserantibus ac ob-
 turan-

turantibus diligentissimè superstitionis atque hypocritis hominibus meatus omnes, ne lux ad eos uspiam penetrare possit. Cæterùm perduxit Deus incolume sacrum illud onus, & quod magis mirandum adeò fuerit, ut facilius bovem oculatissimo Argo abduxisset, vel vigilantibus undique inquisitorijs ministris, intra ipsa urbis Hispanensis mœnia fuit introductum. Cepit tempestivam illam pluviam ac salubrem irrigationem summa cùm lætitia Paradisus Domini, qua haud dubie ad maturitatem perducti fructus collectionem quoque maturarunt. Innotuit enim res Patribus, superstitionis hominis primum vano metu, perfidia deinde alterius, qui cum Evangelium apud pios videri profiteri vellet, in quo erat abundè instructus, perfidum Ecclesiæ hostem atque Inquisitorium satellitem speciosissima illa larva contegebat. Itaque, qua sunt diabolica sagacitate, Inquisitores eo fili capitem deprehenso atque apprehenso insequutoque, in totum illius Ecclesiæ nidulum pervenerunt, ceperunt matrem cum pullis, ad nidum ipsum in sævi illius Draconis morem crudelissimè dissiparunt. Hæc prima illa piorum captura fuit, quæ pijssimam illam Ecclesiam dissipavit, conterruit sua multitudine

ne vel ipsos venatores, implevit carceres, atque istis exundantibus privatas quoque occupavit domos, accendit ingentes pyras quæ piorum sanguine propemodum extinguerentur. Visebantur eo tempore in una Hispali octingenti simul ob pietatem captivi, aut prope aut ultrà viginti eodem rogo combusti. Captus fuit inter primos ipse Iulianus, quo in carcere & ferro onusto & perpetuo solo ultra triennium detento, nova interea ex eadem captura subinde spectacula edebantur. Tortores ipsos cum suis torturis omnibus prodigiosa sua constantia fatigavit neque in tantulo corpusculo ad tot. ferendas quassationes vires unquam defuerunt. Nèque minore tum constantia tum alacritate exhibat è quæstione quàm intrabat, adeò ut nullo ex quassationibus dolore, nullis minis ministrorum, nulla denique sævitia cohiberi posset, quin è quæstione rediens, aut tractus potius per medios sociorum carceres, eosdem & de victoria sua & de hostium pudore eiusmodi cantione admoneret, «Vencidos van los frayles, vencidos van. Corridos van los lobos, corridos van.» Latine sic, «victi revertuntur monachi, victi revertuntur. Fugati revertuntur lupi, fugati revertunt.» Habuit in audientijs primum cum monachis

chis & cum cæteris impietatis assertoribus qui indoctis utique & rei theologicæ omnino imperitis Inquisitoribus ab hæresum qualificatione sunt, acerrimas mirabilesque disputationes, à quibus quum reverteretur, catione illa in primis insultabundus hostibus sese oblectabat. Triumpho die eductus è suo ergastulo quum primum in arcis aream accepturus insignia reatus inter concaptivos venit, eos his verbis mira & animi & vultus constantia adhortatus esse fertur: « Mactè ergo virtute fratres, hæc est ea hora in qua ut strenuos milites Christi decet, ei, veritæque ipsius coram hominibus fidele testimonium reddere debemus, post paucas deinde horas ipsius vicissim probati testimonio cum eodem in cœlis perpetuo triumphaturi. » Interceperunt illicò pijssimam atque tempestivam concionem impij ministri acerrimo illi capistro in os iniecto, quod ad ipsum usque supplicium tulit. Consensurus basim in qua damnati ab Inquisitoribus comburi solent, constantiam atque fortitudinem animi in ferendo ob pietatis confessionem quam verbis explicare non poterat, gestu expressit. Ad genua enim procumbens gradus basis deosculatus est: colligatus deinde
ad

ad palum & aggestis fasciculis capite tenus coopertus, caput inter eosdem fasciculos iteratis vicibus abdebat veluti supplicium ipsum ultrò provocans, atque lacescens. Consulebat his gestis providus Christi miles & integritati confessionis suæ, & sociorum tum confessionis tum supplicij imbecillitati, si qua esset, quos signis illis ad constantiam & supplicij contemptum hortabatur. Aderat morituro insignis quidam pseudapostolus Doctor Fernandus Rodriguius qui inconcussam pij hominis fidem sua importuna oppugnatione redderet clariorem. Is quùm contemplatione instantis supplicij conterritum athletam Christi existimaret, obtinuit à Præfecto ut lingua ei lupato solveretur, ut conversionis suæ scilicet significationem aliquam edere sermone posset. At subsidium illud in diversum illi cessit. Iulianus enim adeptus loquendi libertatem, & fidei suæ perspicuam si quando alias confessionem edidit, & impium monitorem quem sciret contra conscientiam suadere impia dogmata adeò duris verbis obiurgavit, ut blatero responsione destitutus pudorem ingente huiusmodi sublata exclamatione ulcisci constituerit. «O

His-

Hispaniam gentium dominatricem, ac dominam, nunc verò homunculi unius opera perturbatam! Occidatur, occidatur!» Aderant præsto satellites qui adhortationem impostoris exequuti, Iuliano lætale vulnus inter ipsos ignes inflixere. Et de hoc dum esset in carcere rumores extitere eum pietati renunciasse, quos tamen eventus abundè refellit.

Ioan-

IOANNES LEGIONENSIS EX

COENOBIO D. ISIDORI HIS-

palen. monachus.

xercuerat hic primum in Mexico
e Hispaniæ novæ urbe celeberrima
Novi orbis sartoriam artem: undè
Hispalim reversus, cùm cæcus quidam Dei
metus eum (ut plerisque alioqui probis accidere solet) ad monachatum adegisset, Deo ita hominis præcipitium temperante, in D. Isidori Hispalen. cœnobium fortè incidit, in quo bona tum monachorum pars ad solidiorem pietatem aspirabat. Post annos aliquot in ea disciplina exactos, cum ex illorum convictu nonnihil veræ institutionis delibasset, damnatæ angustię pertæsus conquisito probabiliore prætextu ex valetudinis scilicet perpetuo incommodo, monachatu abrenuntiavit. At egressus, quùm illorum pia colloquia, ex quibus initia illa pietatis hauserat, vehementer desiderasset, claustra, eis fruiturus repetivit, sed frustra. Eo enim absente, illi ad unum omnes, quorum desiderium ad damnatum antea vitæ genus repetendum eum impulerat, deser-

desertis illis periculosus sedibus in Germaniam paulo ante commigrarant. Igitur non ventrem, sed pietatem, licet in tam periculosa recidiva quærenti post paucos dies, tantisper dum quo illi abijissent certius nosset, institutum rursus fuit deserendum. Vocabunt fortassis eum ob bis desertum monachatum male feriat homines bis apostatam: at qui melius sapient, utique bis pium. Igitur piorum commilitonum vestigia insequutus Francofortum ad eos pervenit, haud absque magnis laboribus & periculis in itinere exantlatis. Francoforto cum eisdem commigravit Genevam ut alijs, qui ex eodem sodalitia ibi sedes fixerant, adiungeretur. Contigit per eosdem dies ut sublata è medio Maria Angliæ Regina, Ecclesia Anglicana quæ sævitia ipsius per Germaniam fuerat dissipata atque dispersa, Elizabetha in eius locum suffecta, ad proprias sedes beneficio Dei planè singulari revocaretur. Hispanis ob pietatem Genevæ exulantibus colligendæ ex suis Ecclesiæ Angliæ visa est commodior, quo consilio factum est ut nonnulli ex ipsis cum Anglis in patriam revertentibus proficiscerentur, sed, ut insidias vitarent, diversis comitatibus. Inquisito-

sitores enim adeò ægrè tulerunt piorum illorum monachorum fugam & à vetere impietate defectionem, ut, etsi neque multi essent numero, neque alioqui humana æstimatione magni, muscis suis omnino decreverint infestandos, quæ eis ubique locorum perpetuò insidiarentur. Erant illis Coloniæ Agripinæ, Francoforti, Antuerpiæ in primis constitutæ insidiæ, quæ itinera omnia Genevam usque magna diligentia percurrerant. Neque jter Geneva Mediolanum usque ex altero scilicet latere minus erat observatum. Suppeditabantur insidijs sumptus ab ipsis Inquisitoribus ex Fisco regio abundanter satis pro regali munificentia & Inquisitorio Zelo: ac tantis tum conatibus tum expensis (præter ingentes pollicitationes quibus singulorum capita, si darentur, licitabantur) quærebantur decem pulices aut totidem canes mortui. Adeo stupenda res est odium Inquisitorum quo in divinam Christi lucem ad furorem usque sæviunt. Igitur noster Ioannes Legionensis ascito sibi socio Ioanne Ferdinando quodam, viro in primis pio Valleoletano per Germaniam in Angliam iter instituens, incidit Argentorati in insidias, quarum indicio captus est cum

P socio

socio in portu quodam Zelandiæ in ipso in Angliam traiectu. Excepit primum apparitores tanta animi & vultus constantia ut eis dicentibus se eum quærere nihil aliud responderi, quam «Eamus igitur, aderit enim haud dubiè nobis Deus.» Traducti in oppidum torti primum sunt vehementissimè ut socios indicarent: post paucos deinde dies navi impositi & in Hispaniam vecti. Habuit uterque dum in mari atque in Hispania in ipso itinere fuerunt, ferreum quoddam capistrum in modum cassidis quo & caput & vultus tegebatur: inserta est illi interne lamina quædam ferrea in modum linguæ quæ accepta in ore usum omnem linguæ prohibet, atque hoc torturæ genere perpetuò cruciati præter ferrea vincula quibus & manus & pedes constringebantur in inquisitorios carceres delati sunt, Ioannes Legionensis Hispalim, socius Valleoletum, ubi postea in veræ pietatis confessione constantissimè persistens vivus est combustus. Fuerat hic Doctoris Cacaliæ, qui Valleoleti ob Religionem ignis supplicium tulerat paulo ante, contubernalis, cuius & neptem ex sorore aut ex fratre desponsaverat. Exegit in Inquisitorio Carcere Io-

an-

annes Legionensis complures dies ubi sævitiam inquisitoriam tum in omni torturarum genere, tum in communi victu expertus est. Eductus est in triumphum paludatus eisque omnibus ornatus insignibus quibus educi solent constantissimi. Horrori erat aspicientibus ex diuturna illa maceratione vultus hirsutissimus & ad ipsa usque ossa cerulea pelle contexta macer. Augebat horrorem, acerrimum lupatum linguam adeo acriter mordens, ut ubera ac prælonga pituitæ fila ad terram usque stanti pendentia eliceret. Cum audita iam mortis sententia ad supplicium ipsum duceretur, libertatem linguæ ad Christo abrenuntiandum adeptus, tanta eum animi & vultus tranquillitate fassus est verbis, quam paucissimis sed eisdem gravissimis, quanta vel extra omne periculum fassus esset. In postremis illis vitæ horis datus illi fuit antagonista monachus quidam ex cœnobio suo, cum quo malè auspicatum illud monachatus primo anno tyrocinium fecerat, qui initia illa veteris superstitionis in memoriam reduceret: at quo plures illi artes ad fidem ipsius labefactandam adhibebant, eò illa reddebatur

P ij tur

tur spectatio: nimirum protegente ob id
præsentius Christo athletam suum. Oppet-
tuit atrocem mortem eadem planè tran-
quillitate ac securitate animi, neque
enim viro in primis pio alius
vitæ exitus debe-
batur.

Fran-

FRANCISCA CHAVESIA.

dornavit eundem triumphum spectatæ fidei virgo Francisca Chavesia claustrum
 a D. Elizabethæ monacha, quo magis miremur absolutam in Christo institutionem

ad illa quoque & ferreis vectibus & in primis pervicaci superstitione obturatissima claustra foeminarum penetrasse: adeo Dei gratuitam in Christo electionem quin suo tempore exequatur, remoratur nihil. Nacta fuerat clarissimum in Christi Evangelio institutorem Doctorem Egidium, de quo mox dicemus. Vel sub illo modio occultata, Divina lux abscondi in perpetuum non potuit, quin præstituto sibi tempore educta aspectu suo lætificaret Ecclesiam Dei, eademque percelleret, redargueretque acriter impiorum tenebras. Delata demum ad Inquisitores & communi more tractata, in triumphum est educta ac demum combusta. Pudore suffuderat Dominos Patres fidei masculis suis responsis virgo alioqui ho-

P iij mi-

minum colloquijs per totam vitam non admodum assueta quoties in audientiam fuerat vocata: assertionibus enim veræ pietatis addebat quoque acerrimas atque adeò tempestivas obiurgationes ex verbo Dei, prodigiosa patribus fidei dexteritate petitas, canes mutos, viperarum proles subinde eos vocans. Spectabilis in primis fuit omnibus eam contuentibus mortis ac supplicij contemptus, vultus alacritas quam ad ipsum usque supplicium præ se tulit.

CHISTOPHORUS LOSADA

MEDICUS.

c t hic quoque ex Do-
ctoris Egidij privata
institutione prima
rudimenta pietatis
hausit. Inter cæte-
ras enim Sancti
illius viri divinas
dotes illud erat sa-

nè mirabile, quòd omnibus quos in pieta-
te instituendos susciperet, igneam quan-
dam pietatis facem ad eorum animos cum
ipsa institutione admovisse diceres, qua ad
omnia pietatis ipsius exercitia cum interna tum
xterna, in primis verò ad imminenti crucis
tollerantiam atque adeò amorem accende-
bantur: quo uno, divina luce collustratis
testabatur adesse Christum ipsius Ministe-
rio, qui, verba eo externe ministrante, ea-
dem in ipsis visceribus suorum virtute Spi-
ritus sui exararet. Ad eam tanti præcep-
toris foelicitatem venerat opera soceri sui
viri adeò pij ut Losadam ipsius filiam in uxo-
rem ambientem, licet honestissimis mo-
ribus, eruditione non vulgari, peritia rei

P iiij me-

medicæ ultra mediocritatem excultum iuvenem, haud prius ad affinitatem admiserit, quàm in pietate erudiendum Doctori Egidio se dedidisset. Homini erudito & abundè Christianum se esse existimanti haud erat satis honesta conditio, difficilis verò, Doctore Egidio, ad cuius pedes erudiendus in religione mittebatur, religionis non satis integræ apud vulgus suspecto. Admisit demum conditionem àn melioris institutionis, an vero coniugij cupidine, incertum. Ut ut fuerit, adeò seriò prima illa in Christo rudimenta imbibit, ut vel post obitum institutoris imprematurè sublatis sibi, insignes in pietate progressus fecerit. Itaque ob singularem pietatem atque in sacris literis eruditionem qui Ecclesiam illam, numerosam quidem, sed in cavernis delitescentem, gubernaret, dignus habitus, pastoris munus quoad licebat in tanta angustia, suscepit, obijtque. Captus ab Inquisitoribus occasione illa librorum Parvi Iuliani (qui enim in illa gregis totius dissipatione abscondi posset fidus Christi servus?) atque pietatem ingenuè fassus, carceris prius acerbis, ac torturas: triumphis deinde ignominiam, ac demum ignis supplicium tulit.

Dis-

Disputavit egregiè de vera religione in ipsa basi supplicij adversus importunos hypocritas, qui vana spe eum à pia sententia dimovendi, respondendi ad eorum strophas ei copiam fecère. Illis verò, nè, quæ utrinque dicebantur, circumstans vulgus intelligeret, dictionem ex vulgari sermone in latinum callido consilio commutantibus, ipse arte fortassis minus observata, latine quoque cœpit agere, tanta sermonis tum ubertate tum puritate, ut miraculum pene omnibus videretur, hominem iam iam moriturum tàm esse sui compotem ut ne tum quidem à sermonis elegantia quicquam remitteret.

CHRISTOPHORUS AREL-
LANIUS.

Christophorus Arel-
lanius monachus
cœnobij D. Isidori
Hispa. omnium qui
ante ipsum intra-
verant Inquisito-
riam arcem, ipso-
rum Inquisitorum
testimonio longè doctissimus, traductus à
suis quibus & utilitati & ornamento fue-
rat ob eruditionem, quale habuerant an-
tea nunquam, in inquisitoriam nassam est
pertractus. Eo in primis nomine illam sum-
mæ eruditionis opinionem apud Inquisi-
tores sibi conciliaverat, quòd homo in scho-
lasticis (quos dicunt) theologiæ doctori-
bus Aquinate, Scoto, Lombardo, & cæteris
eius classis versatissimus, quæ illi in qua-
vis religionis controversia pro veritate im-
prudenter uspiam dixerunt, eximia ingenij
dexteritate ac memoriæ præsentia post sa-
cras tamen literas ac doctorum incorrup-
toris iudicij sententias ad institutum ac-
comodaret: quo in primis fiebat, ut adver-
sarij,

sarij, quotquot erant, quibus vel apertæ illorum authorum nugæ ipsis sacris literis sint longè antiquiores, suis eisdem propugnatoribus expugnarentur. Damnatus est nihilominus ad rogum superantibus & eruditionem & veritatem ipsam apud immanes tyrannos fasciculis. Quùm ad audiendam sententiam in solenni theatro sisteretur audit in ea impudentissimè confictum scelus sibi objici. Illud erat, asseruisse ipsum, illibatam virginem Matrem Christi non magis extitisse virginem quàm ipse esset, digna scilicet verba quæ etsi à quoquam haud minus impiè quam impure essent prolata, in orbis theatro per sanctos fidei patres vulgarentur. Atqui hoc artificio creare solet Sanctum tribunal maximam invidiam ijs quos ob singularem & omnibus perspicuam virtutem apud vulgus ipsum gratiosiores norunt. Audita impura illa blasphemia Arelanius, qui non sine Dei Providentia liberam tum habebat linguam, exclamat audiente universo populo, mendacium illud esse impudentissimè confictum: se enim & contrarium credere firmissimè, & credidisse semper, ut qui illud ex compluribus scripturæ locis didicisset, quibus & tùm paratus esset

esset illud ostendere si esset opus. Ad ipsum supplicij limen stetit ex composito coram illo ridens veluti calamitoso iusultabundus, unus ex illis suis monachis quem inimicum sibi ac in primis adversarium senserat. Nèque enim in eam calamitatem coniecisse hominem pium, singulari eruditione ornatum, adde etiam innocentem satis fuerat, nisi etiam in ipso supplicij ingressu insultarent. Commotus est nonnihil repentino ac improvise illo spectaculo Arellani, sed mox ad Christiani hominis officium eam animi tranquillitatem recuperavit quæ & decora sibi & spectantibus exemplum esse posset. Consolatus est etiam in ipsa supplicij basi alium quendam monachum eiusdem sodalitiij Ioannem Chrisostomum, qui discipulus ipsius antea fuerat, tum autem supplicij comes. Huius quia supplicij causas omninò ignoramus, in hoc ordine illum reponere ausi hactenus non sumus. Fuit alioqui concionator inculpatæ vitæ ac sanctis omninò moribus præditus neque aspernandæ eruditionis, ac proinde suis porcis uni tantum ventri deditis non admodum gratiosus.

Gar-

GARSIAS ARIAS. MAGISTER

BLANCUS VULGO DICTUS.

e
lucebat mirabiliter
in huius viri exem-
plo erga electos su-
os divina providen-
tia, quæ vel ex inve-
teratissimæ ac sin-
gulari studio affe-
ctatæ hypocrisis a-

bysso quadam, atque adeò ex ipsa spontanea
oppugnatione agnitæ veritatis Evangeli-
cæ, (quod delictum in Spiritum Sanctum
vocant Sacræ literæ, denuntiantque pro eius-
modi peccatoribus frustraneas omninò fo-
re Ecclesiæ preces) eos nonnunquam præter
communes leges potenter extrahat, eoque
in sublimiore honoris gradu collocet, quò
in desperatione prius statu esse videbantur.
Fuit hic Arias (quem à cutis & pilorum
omnium candore Blancum appellabant)
acutissimo ingenio, quoad licebat in ea
ætate, sacrarum literarum cognitione abun-
dè exculso, vafro tamen, callido, maligno,
versipelli. Contegebat verò ea exitialia
animæ vitia specie quadam sanctimonis adeò
studi-

studiose compositæ, ut vel prudentissimorum quorumque oculos, nisi prope valde accessissent, sæpiusque contemplarentur, posset fallere, imò fefellit complures. Erant Hispali illius tempore factiones duæ concionatorum, quos auditorum studiosa partium ingens turba sequebatur. Alia, si verba ipsa spectares, ad Epicteti Stoici placita, quam ad Scripturæ sacræ normam, accedebat propius, eò Epicteto inferior, quòd iste factis sermoni consentaneis seriò videretur agere, illa omninò secus. De crebris enim ieiunijs, de mortificatione & abnegatione sui, de perpetuò precando, de præ se ferenda submissione ac deiectione animi, quam humilitatem ipsi vocant, in ipso vestitu, sermone, vultu, ac in universa demum vitæ ratione multus ac penè infinitus sermo : at sub ista adeò plausibili ac speciosa pietatis larva, si propius inspexisses, vidisses, ne quid durius dicam, planè homines. Summa. Sanctimonix totius proram & puppim, quod aiunt, in operibus adversus contrariæ factionis institutum collocantes actuosi in primis videri cupiebant, Eo studio, ut pote ex ignorance veræ iustitiæ nato, ad Missas complures, ad sacrorum locorum frequentationes, ad Confessionis & communionis, quas vocant, usum frequentissimum, & ad multa alia nugamenta, quæ araneorum telas

telas quæ in operimentum nunquam futuræ sint, merito vocant sacræ literæ, à veræ iustitiæ exercitijs, iudicio scilicet & misericordia, atque adeò ab ipsa fide, unica acquirendæ iustitiæ ratione, expiationis ergò divertebant. Urgebant paupertatem ac cœlibatum vel coniugibus, in primis verò obedientiæ votum, monachorum credo æmulatione, qua auditores sibi adstringebant. Hanc aiebant esse ipsam propriæ voluntatis abnegationem, eisdemque prorsus ornabant titulis quibus obedientiam sui ornat Deus. Ut verò in perpetuis tenebris liberius liceret in impostura progredi, à bonorum authorum lectione, maximè autem Erasmi, à quo nihil scilicet præterquam superbè sapere edocendi essent, veluti à peste deterrebant suos, ablegant eos ad Henricum Herpium, Bonaventuræ opuscula, Abecedarium, Montis Sionis ascensum & id genus alios, ex quibus humilitatem, in primis verò coryphæis obedire didicissent. Prodierunt demum ex ista disciplina Mansij, Cavallij, Guerræ, Petri Cordubenses, & alij quorum nomina exciderunt, quos fortassis fuisset satius nunquam in orbem natos, prolemve dedisse. Fuère in ea complures probi alioqui & animo pio viri, fateor, sed qui intellecta postea impostura magistrorum, eis desertis, ad saniolem redierint mentem
aut

aut qui ex crebris atque intemperatis ieiunijs & ex acri supra humanas vires coelestium rerum videlicet meditatione versi sint in furorem: aut qui, si in instituto perseveraverint, in maius malum atque immedicabilius inciderint, nempè ex probis improbi, ex communi hominum sorte pharisæi, osores iustitiæ, eiusdem crucifixoires, filij Gehennæ duplo quam ipsorum magistri fuerint evadentes. Altera factio concionatorum erat quorundam, qui ut sincerius tractabant sacras literas, ita etiam verum iustitiæ ac sanctitatis fontem ex eisdem aperiebant hominibus, quorum & industria factum est, ut ea urbs hoc in primis nomine, omnium totius Hispaniæ foelicissima, totos duodecim annos, quod ad veræ iustitiæ argumentum attinet, purum Christi Evangelium audiverit, neque sine fructu. Illa enim messis, quæ per totos iam octo aut decem annos colligitur, ex illa laboriosa novatione provenire certum est. Hæc sanctitas utique pro ingenio lucis, fucatam ac phaleratam illam digito veluti commonstrans ac palam traducens haud illius primum subire odium, deindè insectationem sui omnem concitare non potuit. Erant istius primarij

marij assertores, Doctores, Constantinus, AEgidius, Varquius, viri doctrina ac morum probitate conspicui, quorum labores in promovenda Evangelij luce inter tantas ignorantiae tenebras, atque vitæ exitus in ipso opere illustris, ut æterna sunt digni memoria, ita etiam neque æterna oblivione sepeliri patiemur. Illius verò inter primos propugnatores noster hîc Arias censebatur, ut potè quæ hac receptior, & speciosior, suis autem professoribus utilior & quæstuosior apud omnes fermè foret, omnibus suis commilitonibus eo nequior quò illis fortasse ignorantibus, veritatem ipse quam oppugnabat, exactè nosset. Neque tamen eam mendatio præstabat operam adeò apertè atque alij eiusdem factionis, nè apud complures alicuius æstimationis viros, quibus vera pietas cordi erat, eam amitteret gratiam, quam larva illa pietatis acquisiverat: sed adeò callidè ac veluti ex insidijs, ut licet ijs, qui ipsius sentiebant iacula, ut cunque esset notus, ab alijs tamen pro amico ac fratre haberetur. Ingenij calliditatem ac vafritiem tùm maximè exeruit, quum Gregorius quidam Ruizius vir (ut ferebatur) in primis doctus, ob nonnulla quæ

Q inter

inter interpretandum publicè in Summo templo Hispalensi sacras literas asseruerat pietati consona, de Iustificatione hominis, de merito Christi, & de meritis hominum antè & post iustificationem, ab hypocritis eiusmodi doctrinam insectantibus accusatus, ad Inquisitorium tribunal vocaretur. Quum enim Inquisitores illi diem dixissent, biduo antequam ad dicendum causam illi compareret, Magistrum Ariam, cum quo non-nihil familiaritatis ob communia studia, præcipuè vero ob singularis pietatis falsum nomen, antea contraxerat, forte convenit consilio suo usus. Arias inter alios iussus erat ab Inquisitoribus, ut ad illum diem adesset instructus, adversus Ruizium disputaturus. Igitur ingenij sui memor, ab incauto & simplici homine & eiusmodi insidias à tali viro non magis verenti, quam ab eo à quo captaret salubre consilium, astute expiscatur rationes atque argumenta omnia, quibus sua foret in illa disputatione defensurus: eisque acceptis comiter demittit hominem absque ulla insidiarum suspitione. Quum verò ad disputationem ventum est, apparuit tandem noster Arias inter eos qui pia dogmata erant oppugnaturi. Ad id primum

mum veluti ad rem incredibilem expavit Ruizius, ac hominis perfidiam tum demum apprehendit, quum argumenta sua, quae illi biduo antè sincerè communicaverat, ab eo in medium proponi atque dissolvi videret, adeò accuratè, ut nihil sibi dicendum relinqueretur. Itaque homo ea arte circumventus ac armis exutus, arena cessit, victoriam summa tum perfidia tum impietate partam apud unum Ariam relinques. Neque in causa doctoris Egidij, de qua non nihil mox dicemus, probatiore fide egit. Quum enim (ut constantior fama est) homo sincerissimus eum, quem noverat de doctrina iudicium inter complures ferre posse, doctrinae suae arbitrum apud ipsos iudices compellasset, iudicium tulit quale tulisse de mendacio honestum foret. Cæterum is fuit qui in D. Isidori Hispalensi cœnobio, omnibus usque ad illud tempus profundum ignorantiae somnum in inveterata illa superstitione dormientibus, nonnullas veritatis scintillas primus intulit, quibus præcipua eius sodalitiij pars veluti in tetra caligine è profundo suo somno expurgata, detergere coepit oculorum lippitudinem ac demum meliorem in vera reli-

Q ij gio-

gione institutionem desiderare. Acerrimis enim ac crebris concionibus, quibus & interdiu & noctu sæpè post matutinas preces ab hora noctis secunda ad quartam usque dabatur locus, id agebat Arias ut totum institutum planè everteret, licet non aperte, sed tectè nimis, & à remotissimis scaturiginibus aquam ducens. Docebat, « In choris totos dies noctesque nunc sermone nunc cantu recitare sacras preces, non esse precari Deum. Exercitia veræ religionis esse alia quam existimaret religiosum vulgus. Legendas ac præmeditandas esse summo studio sacras literas, ex quibus unis vera Dei & voluntatis ipsius cognitio, item eius religionis notitia quæ ipsi in primis probaretur, haberi posset. Adhibendas esse ad id obtinendum alias preces, nempe quæ ex ipso necessitatis sensu & ex vera in Deum fide orirentur. » His & similibus Christianæ Religionis axiomatis sæpè ac eximio ardore inculcatis, & quidem citra illum periculum, nèque enim ea nisi planè impius inficiaretur, præsentis ac usitatæ illius religionis tædium, desiderium verò melioris, maximè autem sacrarum literarum acre quoddam studium ferè in omnibus excitabat. Concionibus ad-

debat

debat quotidianas ex Proverbijs Salomonis prælectiones eruditione plenas, & ad institutum mira dexteritate accommodatas. Accedebant privata ac familiaria colloquia, insuper & quotidiana vitæ consuetudo, omnia ad idem institutum ex professo comparata. Inciderat in mitia ingenia, & (quod prodigio simile meritò videatur) superstitionibus monachatus haud impensè addicta, undè arcanorum divinorum dispensatori alioqui fido totam illam superstitionis operosam molem, invecro puro Dei verbo, brevi evertere quàm facillimum fuisset. Sed homo nunquam sibi satis constantis ingenij, post pulcherrimas illas præparationes, quibus avocatos à præsentī superstitione animos, sibi autem mirum in modum conciliatos suspendebat, ad intollerabiles inedias, ad perpetuas vigilias coram ipso panis sacramento, undè novas quasdam, nescio quas, illuminationes expectarent, ad evacuandas omni suppellectili, & libris & lecto ipso cellulas, ad cubandum supernudam terram, aut porrò standum, cum somno concedendum esset, ad gestandum loco interulæ, ex equinis setis contextum thoracem, & ferreum baltheum ad carnem ipsam,

Q iij ac

ac demum ad alia innumera eiusmodi perniti-
tiosa nugamenta revocabat, quasi verò
pessima illa Zizania non satis commodè
recepta forent ni divini verbi sarculo, quo
supra retulimus modo, terra ipsa prius in-
novaretur. Namque revulsa vetere supersti-
tione noster Arias, nihil quam novam ean-
demque periculosiorem ac nocentiorum in-
vehebat. Reportarunt indè complures ex
auditoribus eosdem fructus, qui ex eiu-
smodi pernitiota disciplina provenire solent,
nempe, alij furorem, alij perpetuos quosdam
æstus atræ bilis, ut neque ipsi longè absint à
furore: alij immedicabilem prorsus capi-
tis dolorem, quo bona parte vacuum cere-
bro caput gerant nulli postea futuri usui,
qui verò eas tùm animi tùm corporis ægri-
tudines ex robustiore habitu corporis supe-
raverint, contracta ex illa inani opinione
sanctitatis, immodica quadam ac planè pha-
risaica æstimatione sui, alijs foeliciores ne-
mo sanus iudicaverit. Excusaret fortassis
Ariam à gravissimo alioqui piaculo, aut
melioris institutionis imperitia, aut deni-
que fatalis quispian eventus, quod ad eam
provinciam primùm capessendam, deindè
ea ratione administrandam fuerit compulsus,
nisi

nisi & ea omnia quæ veritatis loco suppo-
suerit exacta veritatis ipsius cognitione a-
nimo habuisse condemnata, & apud aliquos
per idem tempus suavissimè risisse illorum
stultitiam, quos adeò facillè reddidisset, si-
bi obsequentes ad ea omnia quæ ipse præ-
scripsisset, compertum haberemus. Atqui ex
illis veritatis granulis inter tot nugarum ple-
nos pugillos tanta malignitate communi-
catis, uberes postea veræ pietatis fructus
(quæ est vis divinæ electionis) provenie-
runt. Quorundam enim animi vetere iam
superstitione omninò vacui, nèque in nova
illa satis acquiescentes, dùm solidiorem quam-
piam institutionem requirunt, in allerius
factionis magistros, qui purius docebant
veritatem, imprudentes inciderunt. Istorum
amicitia ac consuetudine nacti sunt
purioris ac solidioris cognitionis princi-
pia, in primis verò tetra illa ac horribilis
opinio de Lutheranis, quos vocant, ani-
mis excuti cœpta: & quando absolutam habi-
turos se veritatis cognitionem, nisi eorum li-
bris aliquando liceret uti, arbitrarentur, ne in
hoc quidem desijt Deus eorum pijs votis res-
pondere. Mirabili enim quadam ratione ipsius
planè dormientibus intulit eis non solum

Q iiij quic-

quicquid eiusmodi librorum paulo ante desiderare ausi fuerant, verum etiam quicquid opimum & pingue vel Genevæ vel uspiam per Germaniam ad illud tempus erat editum. Ea copia ditati ac suis ipsis magistris facti opulentiores, ita suum cœnobium instituere cœperunt, ut ex duobus, qui periculoso illi negotio dederant initium, intra paucos menses in cœnobio alioqui populo perpauci essent, qui aliquem pietatis gustum non delibarent, nullus qui reclamaret. Iam precariæ horæ quas vocant, in sacrarum literarum prælectiones erant versæ: consuetæ pro mortuis preces aut delectæ, aut maiori ex parte accisæ: indulgentiæ & expiationes à Romanis pontificibus olim concessæ, quibus unis magna sui parte innittebatur illa moles, in totum obsoletæ: imaginibus nullus aut certè perpaucus honos erat reliquus: superstitiosa ieiunia in perpetuam sobrietatem commutata: ad monachatum nemo iam instituebatur sed ad veram pietatem: de vetere instituto promovendo nullus propemodum iam sermo, de irridendo, abominando, denique abolendo plurimus. Nèque intra ipsa Cœnobij septa modo continebant divina illa lux, ad ipsam urbem,

urbem , & ad circumvicina oppida extendebatur, tum libris tum sermone communicatis. Cùmque iam eò res deducta esset, ut præter robustissimum illud Missæ idolum, & ipsam monachatus personam, quæ vestitu & capitis rasura constat, nihil prope-modum convellendum superesset, neque id aut ultra tollerari sine manifesto piaculo, aut convelli demum posset sine certo periculo, neque ut videbatur, cum magno fructu, deserendo illo nido & in Germaniam ad loca pietati liberiora commigrando cogitare coëptum. Ausus videbatur ingens, imò & quibusdam temerarius. Nèque enim ratio ulla apparebat qua non unus aut alter, sed tot simul, atque ij non solum in toto illo sodalitie autoritate præstantes, verum etiam nonnulli ex ipsis ob singularem doctrinam in ipsa urbe conspicui, deserto ac prope-modum depopulato, in tota Bethica, celeberrimo cœnobio ab ultima penè Hispaniæ ora tuto in Germaniam penetrarent. Nèque singulatim errepere, ijs qui postremi forent, sine magno erat periculo, Inquisitoribus præsertim, qui altum antea dormire somnum videbantur, novitate ac celebritate rei à malignis quibusdam expegefactis:

Q v qua-

quare aut omnibus, qui in eo erant consilio, egrediendum erat simul, aut demùm periculum de proximo impendens simul expectandum. Itaque illis in ea perplexitate hærentibus, aperuit Deus rationem, qua arreptis ex occasione honestis prætextibus, intra mensem unum duodecim elaberentur, ac diversis itineribus Genevæ, quem locum figendis sedibus ante egressum sibi destinarent, anno tamen revoluto, sese mutuò conspicerent. Qui vero sacra doctrina initiati in cœnobio mansere, aut quòd consilium abeundi non probassent, aut quòd ad discessum non fuissent dispositi, paucis postea diebus irruenti tempestati patuerunt. Combusti iam sunt ex eodem cœnobio quinque, plerique alij diversis alijs affecti multis, neque aliquis hactenus est habitus Hispani Inquisitorius fidei actus, seu potius triumphus, ad quem cœnobium illud unum aut alterum, aut etiam plures non suppeditarit: estque vero consentaneum veræ doctrinæ semina, quæ per complures dies in eo affatim exundavit, usque adeò vel inter ipsos ædificij lapides adhærere, ut nisi disjiciantur & in calcem demùm convertantur, suppeditare quotannis inquisitorio rogo

go Lutheranismum unum aut alterum non cessent. Ad hanc pulchram historiam consultò digressi sumus data occasione, studio gratificandi Ecclesiæ Christi, ergà quam malignè nos acturos arbitraremur, si pios hosce viros ea privaremus memoria, qua ob adeò cominus oppugnatam superstitionem, idque non minus strenuè quam periculosè, contemptis propter pietatem tanta animi magnitudine, spontèque abdicatis certis illis tum honoribus, tum delictis, atque in earum locum recepta paupertate, contemptu, exilio à patria, dedecore ingenti, ac vitæ ipsius, quam alio qui ærumnis plenum ægrè admodum tuentur, quotidiano periculo, essent adornandi. Atque hos eventus memoria dignos secundum Deum idcirco Ariæ, de quo nobis institutus est sermo, bona ex parte acceptos ferimus, quoniam ex illis primis scintillis, quas ipse in cœnobium illud, licet aliud agens, primus induxit, ingens ille rogo est accensus, quo & cœnobium ipsum & foris bona urbis pars, ut alia complura loca prætereamus, in Dei laudem conflagravit. Igitur Arias ut qui ex inconstantia & varietate ingenij adeò esset suspectus suis, atque alijs exitialis, apud Inquisitores à suis sæpè delatus

cau-

causam dixerat. Evenit tandem ut in illis calamitosis diebus in quibus veluti in fatali quodam malo ad supplicium quisque ob religionem rapiebatur, ipse quoque postularetur, nèque ut antea sæpe, sed seriò. Prædixerat hoc ipsum illi ante annos aliquot ipse Constantinus, ac sub iuramento quidem. Nàm cùm ab ipso Constantino quodam die ad prandium vocaretur, cui intererant Egidius & Varquius, ut commodius atque acrius de deplorata illa sua perfidia eum obiurgarent, siquidem leniorem commonefactionem sæpè antea eluserat, ipse inter iurgia minitabundus iactavit vereri se nè tauros aliquando in publicum editos spectaculum videre cogeretur, inquisitorium theatrum ænigmate illo, haud obscure tamen, illis ominans. Ad ea Constantinus, «Testatum (inquit) tibi per Deum facio, nequaquam te, ut tu cogitas, è sublimi tum spectaturum ludos, quin potius in ipsa arena futurum : » Dei tamen occulto ac plane adorando consilio factum est, ut ea postrema captivitas perfido alioqui homini, non exitio, sed veræ & à quoquam nunquam antea speratæ resipiscentiæ fuerit. Adeò enim seria anteactæ vitæ pœnitentia ipsius animum

mun subijt, ut homo alioqui quovis lepore aut simia meticulosior, inter ipsas quaestiones inexpectata animi constantia & quae miraculosam quandam in eo mutationem argueret, veritatem oppugnantibus restiterit, Inquisitores verò ipsos maiestate illa semideos quam acerbissimis verbis obiurgaret, aptiores esse asserens qui post ternos aut quaternos asinos agasones agerent, atque id fore ipsis satius, quam fidei censuram sibi sumere, quam turpiter ignorarent: se verò vehementer poenitere, neque eam poenitentiam, quoad victurus esset, ex animo depositurum, quòd eam veritatem quam nunc defenderet, sciens & volens adversus pios illius defensores saepè coram ipsis oppugnasset. Eiusmodi acerbis obiurgationes quoties in audientiam eum vocabant Patres fidei ab eo ferre cogebantur. Eductus est in triumphum omnibus illis teterimis quidem hominum iudicio, at clarissimis & supra quàm dici possit iudicio Dei honestissimis notis insignitus, senectute gravis, sed in primis illustrissima tùm antea-ctae vitæ poenitentia, tùm veritatis confessione venerandus, scipione innixus, adiitque ex triumpho ignis supplicium hilaris
ac

ac lætus, quæ sua illa perfidia ac hypocrisis Ecclesiæ prius dederat damna, clarissimo illo & æterna memoria digno resipiscentiæ exemplo in ipso vitæ exitu abundè compensans. O virum verè beatum, atque ob id inter principes illos ab Ecclesia in mundo condita fidei strenuissimos assertores singulari honoris sede collocandum, quod ex malitia omni alia, quæ excogitari possit, deploratiore, ad parem cum illis veritatis confessionem repentiè emerisit! Paulus, selectissimum illud Dei vas, primum in ordine peccatorum se constituit, quòd Ecclesiam Dei, sed ignoranter & bono quodam modo Zelo persecutus fuerit: at vero nostrum Ariam, qui sciens volens, non aperte sed ex insidijs, domesticus sanè hostis eandem afflixit, quoto inter peccatores reponemus loco? Paulus occulto Dei consilio factum esse dicit, ut misericordiam qua se tot modis reddiderat indignum, consequeretur, ut in me (inquit) ostenderet Christus Iesus omnem clementiam ad exprimendum exemplar ijs qui credituri sunt illi: quantum ergo in hoc nostro novo Paulo clementiam suam, bonitatis suæ divitias, ac misericordiæ thesauros illustrat
Chri-

Christus? Quale peccatoribus incomprehensibilis clementiæ, gratiæ, ac dilectionis suæ in isto edit specimen? Itaque ex hoc mirabili ac planè novo divinæ bonitatis exemplo addiscere erit operæ pretium, erga eos quos vel in deploratissimo omnium statu viderimus, & linguas & iudicia imprecatura cohibere, quòd, quid Deus de ipsis constituerit omninò ignoremus.

Quin potius, iuxta Pauli præceptum, speremus usque meliora.

Doc-

DOCTOR IOANNES EGIDIUS

IN SUMMO HISPALENSI TEMPLO

canonicus Concionator.

c ontriverat Doctor
Egidius meliorem
ætatis partem in
studijs adeò in-
fœlicibus, vir a-
lioqui ad studia
literarum nèque
ineptus, neque in

eisdem persequendis mediocriter pertinax,
ut neque post absolutam eorum studiorum
encyclopædiam, & adeptos in scholis eru-
ditionis nomine summos honoris gradus,
post denique diuturnam in Theologia pro-
fessionem (quæ erat illius ætatis erga stu-
dia literarum conditio) vix commodè La-
tinè loqui posset. Nèque integrum foret ma-
lum, nisi & turpi cum linguarum, tum bona-
rum discendi artium partim ignorantiae,
partim corruptioni, sacrarum literarum blas-
phemus ac planè impius quidam contemp-
tus accessisset. Audivimus ex ipsius pij vi-
ri ore studiorum suorum infœlicitatem, &
seculi illius tenebras deplorantis, ea tum
fuisse

fuisse tempora, ut qui in Complutensi Academia, ubi ipse didicit, quoquo modo attigisset sacras literas, tantum abest ut inter doctos scilicet censeretur, ut probri nomine «bonus Biblista» ab alijs vocaretur, Lombardo, Aquinate, Scoto, Gregorio Arithmetico & alijs eius classis authoribus omne punctum sapientiæ atque adeò sacræ Theologiæ præ ipsis sacris literis ferentibus. Quum Siguençæ Theologiam publice profiteretur, ascitus fuit Hispalim, ut in summo templo esset à sacris concionibus ab Alexandro quodam, qui in eo munere eum præcessit, probitatis ac doctrinæ nomine adeò studiosè commendatus, ut Ecclesiæ Capitulum, contra receptum morem & studia ipsa, nulla prius instituta doctorum oppositione, quam vocant, eum nihil eiusmodi expectantem accersiverint, & suggesto præfecerint. Et Egidius quidem in ea Theologia, quæ tùm in toto Christiano orbe obtinebat, eminentissimus habebatur, at neque publicè concionatus fuerat, nèque attigerat unquam sacras literas. Itaque suggestum conscendens cum ineptissimus ad id muneris præter omnium expectationem deprehenderetur, & sibi ipsi gravis, & alijs, magno

R con-

contemptui esse cœpit: quo in dies magis magisque aucto, & eos qui eum prius minus prudenter accersiverant, & ipsum qui provinciam, ad quam omnino esset ineptus, haud minus imprudenter adijsset, tanta facti poenitudo incessit, ut & ipse de ultro deferenda statione, & illi de eo loco submovendo non semel cogitarint. Post annos aliquot in earum difficultate exactis, Egidius incidit in opportunum monitorem quendam, (divina utique Providentia & illius & totius urbis rebus benigne ita consulente) qui intra paucas horas eum exactè edocuit Christiani concionatoris officium, ad quod fœliciter obeundum, & alijs studiis, & libris alijs, alijsque viæ commonstratoribus quam quibus ad illud usque tempus fuisset usus, opus foret. Obstupescebat primò AEgidius ad inexpectatam illam concionem: in primis verò hominis audaciam vehementer mirabatur, qui unus è media plebe, idiota, neque de mentis sanitate omnino benè audiens, tantum doctorem eundemque antea neque familiarem neque satis notum, tanta fiducia edocere ausus esset. Sed ut erat natura mitis, & sermo erat de officio concionatoris in quo adeo inauspicatò ipse versaretur, faciliè sibi imperavit
ut

ut æquis auribus illum audiret. At fuit divina monenti tanta spiritus Dei vis in dicendo, ut ab ea hora Ægidius in alium virum mutatus, totius anteactæ vitæ studia ac labores omnes inanes ac prorsus incassos iudicaret, ac novam aliam sapientiæ viam sibi fore ingrediendam cuius neque alphabetum ipsum didicisset. Et quando neque ipse monitor ab officio concionatoris absolvebat, vocari se sentiebat intus ad eam provinciam ex qua nihil neque honoris neque commodi in mundo esset reportaturus. Obstupescant fortè multi ad monitoris nomen, qui tanto viro tam brevi temporis spatio & tantæ mutationis author, & veræ sapientiæ magister extiterit: atqui evulgandum omninò nobis est, ut admiranda Dei consilia per mundi fatuos mundanam sapientiam infatuantis impensius celebrentur, atque adorentur. Is fuit Rodericus Valerius pseudo prophetæ ac pseudapostoli & nequissimi impostoris nomine ab Inquisitoribus antè viginti sex annos Hispali publico iudicio damnatus, ac in exilio ob veræ pietatis confessionem mortuus. Huius admirandam sanè vocationem ad veram cognitionem Christi hoc quoque loco paucis recensere, neque

R ij in-

ingratum pijs, neque (quando in eius memoriam incidimus) ab instituto alienum iudicamus. Igitur hic Valerius Nebrissæ civis, (oppidi Bethicæ ob antiquitatem ac precipue ob Antonium Nebrissensem virum doctissimum & latinæ linguæ in Hispania nostra ætate restitutorem in primis clari) ex honesta familia natus, cum neque opes deessent ad tuendam familiæ honestatem, eam tuebatur communi hominum more, non in virtute, sed in equis, in equorum apparatu, in ludis, in vestium luxu, in venationibus & id genus aliis studijs nobilitatem reponentium. Erat enim in ijs exercitijs Valerius iuvenum urbis suæ facilè primus, adeò ut non solum æqualibus & ætate & opibus par esse vellet, verum etiam eos omnes anteire. In medio illorum vanorum studiorum cursu repente divinus quidam furor (qua vero occasione, quo monitore, quo demum modo, ignotum) eum corripit, quo, abiectis in universum pristinis studijs, & quod difficilius videri poterat, contemptis hominum iudicijs, universas tum corporis tum animi vires adeò acriter ad studia pietatis intendit, ut mundanum nihil in eo fuisse reliquum videretur. Admiranda hominis mutatio quæ tum in verbis tum in ipso cultu corporis antea molliculo & splendido,

do, tum vero horrido & sordido apparebat, ab alijs suspiciebatur, ab alijs, atque id quidem à pluribus, ut insania aut etiam ebrietas irridebatur. Sed quemadmodum eiusmodi corrupta iudicia, cum hoc ipsum Apostolis Spiritus Sancti virtute afflatis contigit, ipsa spiritus effecta refellebant, sic serius quidam Dei metus, prioris vanitatis deploratio, ardentissimum iustitiæ desiderium, studiumque indefessum, in primis verò de his rebus, ac de omnibus demum veræ pietatis capitibus iugis sermo ad ipsam sacrarum scripturarum amussim accuratè collimatus, eiusdem Spiritus præsentiam sanioribus iudicijs in Valerio quoque testabatur. Assequutus fuerat in adolescentia nonnullam Latinæ linguæ cognitionem quâ adiutus, sacras literas diu noctuque versabat, quo pertinaci studio fiebat ut bonam earum partem memoria retineret ad usumque miraculosa quadam dexteritate ac promptitudine applicaret. Habebat quotidie cum ecclesiasticis, quos dicunt, viris, clericis ac monachis perpetuas concertationes, quorum causa factum esse asserebat ut non solum ipse ecclesiasticus ordo verum etiam omnes christianæ reipublicæ status tanta cor-

R iij rup-

ruptione laborarent ut nulla aut certè parva spes appareret sanationis: atque hoc nomine acerrimè eos perpetuoque oburgabat. Petebant ab eo, nempe Pharisæorum proles, Undè sibi ea nova rerum sacrarum peritia? Undè illa audacia, qua in sanctos patres, Ecclesiæ lumina atque columnas (siquidem universos Elccesiæ ordines acerrimis suis obiurgationibus percellerat) adeò insolenter inveheretur homo laicus, sine ullis prorsus literis, imo profanis studijs ac maiori ex parte perditis per totam vitam deditissimus? Qua id demum autoritate faceret? Quis misisset? Ecquod vocationis suæ signum? Belli homines cum neque inficiari flagitia, neque iustis rationibus coarguenti eorum tenebras luei, resistere possint, ad ea subterfugia in omnibus ætatibus confugerunt. Respondebat vero ad ea omnia Valerius candidè ac constanter. Constare quidem sibi eam sapientiam non ex suis ipsorum lacunis, quæ corruptissimæ iam essent: sed Spiritus Dei beneficio, cuius tota flumina è corde verè credentium in Christum essent exundatura. Audaciam verò suppeditare sibi tum eum qui mitteret, tum veritatem ipsam. Spiritus Dei, qui nulli ordi-

dini

dini quantumvis ecclesiastico , præsertim corruptissimo esset alligatus, ex laicis olim, eisdemque idiotis piscatoribus Apostolos constituisse, qui eruditam in lege synagogam totam cæcitatibus redarguerent, universum orbem ad salutis scientiam vocarent. Ab eodem Christo se missum, eius nomine atque autoritate agere, generationem vero notham, & quæ à vera filiorum Dei stirpe iam olim degenerarit, signum querere, quàm coruscante luce ac fulgore suo perstringente omnium oculos, tenebræ ipsæ iam sint manifestissimæ. Vocatus demum istis de causis ad Inquisitorum tribunal, disputatum est acerrimè de vera Ecclesia Christi, De ipsius notis, de hominis iustificatione, & de ijs similibus capitibus quorum notitia nullo planè humano ministerio sed pura eademque mirabili Dei revelatione Valerio contigerat. Excusavit illum ea vice apud Inquisitores insania, qua hominem laborare existimarunt, & sic demum exutus omnibus fortunis, ut scilicet ab insania resipisceret, dimiserunt. Resipuit verò nunquam, adeò ut post aliquot annos iterum ob easdem causas accerseretur: atque ad palinodiam adactus, parcitum est vitæ ipsius

R iiij quod

quod adhuc insanire æstimaretur. Dam-natus tamen fuit ad Sambenitum perpetuo gestandum, & ad perpetuos carceres, ex quibus, singulis dominicis diebus cum alijs concaptivis ad audienda sacra ducebatur in templum Sancti Salvatoris quod dicunt: ubi sæpe è sua sede surgens spectante universo populo, concionatoribus falsa docentibus vel captivus contradixit: sed ea omnia inquisitores eo tempore haud omnino mali nomine insanix excusabant. Translatus ex eo carcere Sanctum Lucarum in cœnobium quoddam, obiit quinquagenario maior, vir, eo tempore in prodigium orbi datus, quo monitore ab illo impietatis læthargo excitaretur. Et quoniam inauditi erant Hispali eo tempore illi tituli, ob quos pjissimus vir iniquissimam illam censuram tulit, Sambenito omnium qui ad eam ætatem quisquam gestavit maximo donatus fuit, qui & visitur ob singulare quoddam hæreticissimi hominis monumentum in æde Sacrarij summi templi Hispalensis in loco conspicuo hoc scripto prægrandibus literis insignitus, RODERICUS VALERIUS civis Nebrissensis atque Hispalensis apostata & pseudapostolus, qui à Deo se missum dixit.

Hoc

Hoc monitore expergefactus primò est doctor AEGidius, ut supra dictum est, eoque doctore primò didicit verum Christi Evangelium, quod per multos antea annos neque discipulus nèque magister ne audiverat quidem. Favit ei quoad licuit, dum causa ipsius coram Inquisitoribus agitabatur, cuius opera sanctum esse creditur, ut Inquisitores ad clementiam flexi, iudicium ergà relapsum precipuè, ut ipsi vocant, temperarent. Nec parvo constitit AEGidio illa pietas erga magistrum: contraxit enim indè ingentem tum invidiam, tum suspicionem, apud illud Pharisæorum genus quibus vera pietas usque exosa fuit. Secundum illam salutarem commonefactionem, accessit AEGidio Constantini Fontij viri ad prodigium usque eruditi familiaris consuetudo atque arcta amicitia, qua, communicatis utrinque studijs, AEGidius in melioribus literis institui, & bonos authores legere, ac demùm in vera theologia vehementer proficere, cœpit. In primis verò, ut quibus de rebus iam cum fructu ad populum concionaretur, & melius sapientium communicatione, & præcipuè sua ipsius experientia erat edoctus, tam doctè, tam piè, tanto denique in dicendo ardore

R v cœpit

cœpit concionari, quam frigidè, indoctè, atque ineptè antea. Sentiebant auditores doctrinæ virtutem quæ à tribus iam eximæ authoritatis viris AEgidio, Constantino, & Varquio, magno consensu tradebatur, quo fiebat, ut quo magis ex inveteratis illis ignorantæ tenebris emergebant, eo isti in maiori haberentur pretio, vilesceret verò in dies assidua congressione lucis hypocritarum turba, qui tanto cum dispendio animarum aliter docuissent. Oriebantur hinc apud inquisitores de tribus illis veritatis assertoribus perpetuæ querelæ, in primis verò de doctore AEgidio, qui ut socijs & simplicitate ingenij & authoritate præstabat, ita quoque & apertius & frequentius lucis hostes lacessebat. Atqui tum maximè eorum invidiam in se concitavit summam, cum post aliquot annos in ea functione exactos, ob singularem & doctrinam & morum sanctitatem electus est à Cæsare in Episcopum Dortossensem: tùm enim hypocritæ insignem quampiàm regno suo calamitatem ominantes, si AEgidius Episcopalem sedem conscenderet, iunctis undique viribus, non levioribus ut antea pugnis, eum opprimendum censuerunt. Itaque vocatur

tur seriò ad Inquisitorum tribunal, agitur causa per artifices iniquitatis subtiliores, coniecitur in Inquisitorium carcerem. Primarium quæstionis caput erat de hominis iustificatione, quod & connexa quoque alia sequebantur, videlicet, de hominum meritis, de purgatorio, de adinventis humana industria peccatorum expiationibus, de unico mediatore Christo, de certitudine fidei in iustificatis &c. Iis accedebant quoque alia, videlicet, occasione cuiusdam nefandi idoli divæ Virginis à Sancto rege Ferdinando (ut fertur) miro artificio fabricati, quod in nonnullis feriis divæ Virgini sacris magna cum pompa ostentatur, de idololatria, sive de cultu imaginum. Item occasione cuiusdam lignei fragmenti, quod in summo templo pro ligno crucis in qua pependit Christus prodigiosa quadam superstitione colitur, quam, in cineres redacto ligno, AEgidius aboleri concupiverat, de eo quoque actum est. Item, de invocatione sanctorum mortuorum, de abolendis è Christianorum suggestibus humanis doctrinis, & puro Dei verbo in eis tradendo: & de alijs argumentis in primis necessarijs. Illud quoque appendicis vice fuit additum, studiosè eum favisse Valerio Nebris. &c.

Res-

Respondit ad ea omnia AEgidius, in primis verò circa primarium illum articulum accuratissimam edidit doctrinæ suæ defensionem, qua nullam nèque doctiorem, nèque magis piam, neque pleniorē hactenus vidimus. Ea ipsa responsione latissimam fenestram aperuit adversarijs, scilicet novos alios atque complures errores hæresesque colligendi. Nondum eò audaciæ pervenerant Inquisitores, ut de tanto viro ob illas causas comburendo cogitarent, licet ab adversarijs ad eam sævitiam vehementer urgerentur, iniebantur itaque rationes quibus vitæ ipsius, qui alioqui nullo modo à sententia dimoveri posset, esset consultum, ipso Ecclesiæ Hispalensis Capitulo, ac ipso Cæsare, qui paulo ante amplissimo episcopatu dignum iudicaret, pro illo intercedente. Sublevabat quoque multum illius causam Corranus venerandus senex alter ex Inquisitoribus, cui & ipsius pietas, & hypocritarum, à quibus accusabatur, perversitas perspecta erat, licet adversante impio collega Petro Diazio, qui abiecta veritate, quam & ipse à Valerio Nebrissensi ex D. Pauli epistolæ ad Romanos familiari interpretatione ante didicerat, & cum gratiarum actione
acce-

acceperat, hypocrita nimirum ambitiosissimus ad adversariorum partes apostataverat. Mortuo iam Varquio, & Constantino cum Cæsare, cui erat à concionibus & confessionibus, apud Belgas agente, doctrinæ nimirum inter Hispanos novæ, arbitri utriusque partis nomine quærebantur. Nominauerat pro se AEgidius inter alios Bartholomeum Zamorensem Dominicanæ factionis monachum, virum in primis doctum, & in veritatis cognitione instructum, qui ad archiepiscopatum Toletanum beneficio Cæsaris postea emersit, atque eo ob religionem, sive quod verius existimatur, ob invidiam Archiepiscopi Hispalensis Inquisitoris Pñimarij, amisso, inter acerrimas cum Inquisitoribus concertationes nuper obiit diem. Atqui & hic quoque cum Cæsare agens, causæ examinationi interesse non potuit. Tulit per idem tempus de ea doctrina iudicium Arias, Magister Blancus vulgo dictus, sed quale in ipsius historia retulimus, quod & aliquando fortè cum ipsa AEgidij responsione edetur, atqui an ab ipso AEgidio, an vero ab ipsis Inquisitoribus ad id vocatus, nondum satis comperit. Itaque alijs absentibus, alijs periculo-

sum

sum iudicium detrectantibus, ad Dominicum Asotum Dominicanæ factionis in Academia Salmanticensi sophistam magni nominis, iudicium est devolutum. Is posteaquam diu expectatus magno molimine Salmantica Hispalim venit, calidiore consilio quam alij antea egissent, cum homine alioqui nimis sincero, ne dicam improvido, cœpit agere. Præ se enim ferens omnem benevolentiam atque animi candorem, postquam hominem inexpugnabilis sententiæ, si cum eo apertè foret agendum, esse intellexit, simulato consensu in doctrina, persuasit tandem, «ut ea doctrinæ capita quæ in controversiam erant vocata, ad tollendam publicam illam infamiam qua iam esset apud omnes diffamatus, publicè quoque commoda quadam declaratione exponeret: se verò commodam illam interpretationem præscripturum, qua, si placeret, uteretur: sin minus collatis inter ambos rationibus ea demum ederetur, qua & conscientiæ utriusque & veritati in primis melius foret consultum.» Præscribit Asotus eam declarationis formulam, conferunt de ea inter se, conveniunt demùm citra ullam omnino controversiam. Constituitur
ab

ab Inquisitoribus publicæ illi declarationi dies sollemnissimus, adornantur suggestus duo in summo templo, AEgidio alter, Asoto alter. Convenitur magno totius populi concursu. Concionatur Asotus, atque mox à concione educit è sinu declarationis formulam illi omninò contrariam in qua convenerant, nanque in illa nihil fuerat quod & confessioni AEgidij & veritati ipsi non esset consentaneum: in ista nihil, quo ea omnia, de quibus fuerat accusatus, & quæ tanta animi constantia toto biennio atque in ipsis porrò vinculis defenderat, non apertè revocaret. Distabant longiusculè inter se suggestus; murmur populi de rebus illis diversas sententias ferentis adeo perstrepebat, ut quæ Asotus diceret, AEgidius non posset intelligere. Itaque homo nimis credulus, Asoto ad singula fraudulentæ illius revocationis capita assensum nutibus & sublata altius voce, quo exaudiri ab incauto posset, petente, nutu quoque testabatur ex ipsius esse sententia, quæ Asotus ex scripta formula legisset. Condemnatus ibi fuit ad triennem carcerem (eam sibi gratiam conciliaverat perditissimus ille monachus)

con-

concionibus, lectionibus, & scriptione per decennium interdictus, quo etiam iuebatur, nè Hispaniæ finibus excederet: ac ne sic quidem intellexit actioni illi fraudem subfuisse, licet multas illas miraretur, quousque demum in pristinum carcerem reductus ex expostulantibus secum amicis propter abnegatam veritatem, fraudem apprehendit. Ea omnia haud aliundè, quam ex ipsius ore, atque etiam in ipso carcere didicimus. Vidit, dum in eo carcere esset, trium præcipuorum hostium suorum obitum Sbarroyæ dominicani sophistæ, Petri Mexiæ hominis philosophi nomen absque ullis bonis literis ridiculè sibi arrogantis, & Petri Diazij Inquisitoris, quem à veritate impiè apostatasse, supra diximus: neque enim citra speciale quoddam iudicium Dei accidisse videbatur tres acerrimos veritatis hostes, innocentis ac pij viri oppugnatores intra alterum annum quo ipse esset in carcere & de causa ipsius ageretur, è medio tolli, & alium post alium rapi, neque sine rumore decessus parum tranquilli. Vixit AEgidius post illam fraudulentam revocationem quatuor aut quinque annos piæ illi Ecclesiæ venerabilis, neque minus utilis quàm cum integra illi

illi erat libertas concionandi. Invisit per illud tempus occasione legationis fratres qui Valleoleti sub Doctoris Cacallæ disciplina, Evangelio Christi, abnegata impietate nomen dederant: atque eis consolatis & confirmatis Hispalim rediens ex itineris longiusculi agitatione, qua à multo tempore non erat assuetus incidit in adversam valetudinem ex qua intra paucos dies è laboriosa vita migravit ad æternam quietem. Relinquit in Genesim, in Epistolam Pauli ad Collosenses, in Psalmos aliquot, in Cantica Canticorum commentaria hispanicè longè doctissima atque Christianam pietatem & pectus quoddam spiritu Dei plenum undique spirantia, quæ ut singulares quædam Ecclesiæ delitiæ in ipsius usum à fidis viris asservantur. Ea omnia & si pijssima atque doctissima sint, tamen quæ in ipso carcere atque adeò inter ipsa vincula conscripsit, adeò singulari pietate & affectibus ab ipso Dei spiritu excitatis alia præcellunt, ut videre quivis possit, ad eximie de divinis rebus sentiendum ipsam Crucis præsentiam pijs ac renatis animis maximo adiumento esse. Post duos aut tres annos à pijssimi viri obitu, visum fortè est novis Inquisitoribus,

S eos,

eos, qui de illius causa iudicarunt, mitius cum eo egisse quam pro inquisitoria truculentia : & quando sanctos illius manes ab interpellabili illa requie ad suum tribunal revocare non possent, in inane cadaver & sicca ossa esse sæviendum. Ergò eductum è sepulchro & in theatrum allatum, suffecto in illius & locum & nomen simulachro stramineo, supplicio afficiunt, quo à dextris

Dei cum Christo consedente in terris captum affecissent. Sed, qui habitat in cœlis irridet eos.

DOC-

DOCTOR CONSTANTINUS
 FONTIS IN SUMMO TEMPLO HIS-
 palensi Canonicus Concionator.

f
 œlicissimis illius Ec-
 clesiæ auspicijs, ni
 ad maiorem sui con-
 demnationem contigis-
 set, pijssimo concio-
 natori AEgidio Con-
 stantinus successit, per
 quem ille & in pie-
 tate & in doctrina solidiore permagnos
 brevi progressus fecerat. Sed quando viri
 dignitas eò nos iure vocat, nonnihil al-
 tius erit nobis ipsius historia repetenda: in
 qua nihil profecto magis veremur, quàm
 quòd infantia nostra viro de pietate adeò
 bene merito de ipsius laude multum dece-
 dat. Nànque quibus laudibus te ornavero
 virum omnium sacris studijs addictorum,
 quos nostra vidit ætas, ornatissimum, quem
 rarissimis, & vix in uno homine antea visis,
 tot dotibus divina munificentia adeò accura-
 tè adornavit, ut suspici quidem possint, æsti-
 mari pro dignitate nunquam. Mendacio
 potius, quam prodigio simile, quod dicturi

S ij iam

iam sumus, meritò quis iudicaret, in compluribus hominum millibus testari possemus, neminem fere viri istius perspexisse doctes, quem ad mediocrem aut invidiam, aut benevolentiam excitarent. Itaque vir ad summum odium & ad summam pariter dilectionem, ut videbatur, natus, inimicos acres complures, idemque haud pauciores amicos habuit. Amicos sanè non intelligo, quos ipse modò amaret, sicut neque inimicos eos, quibus ipse malè vellet: sed à quibus, sibi fortè ne cognitis quidem, ipse ex animo amaretur, suspiceretur, coleretur. Quos enim ipse pro veris amicis coleret, humani ingenij instabilitatem apprimè noscens, unum aut alterum vix habuit in tota vita, nèque id obstabat, quo minus, quos ob virtutem benevolentia sua dignos iudicaret, quibus poterat humanitatis officijs sincere prosequeretur. Iuventutem quidem transegit pro studiosorum iuvenum libera educatione non admodum laudatam, sed quæ, quo minus, quod ætatis subsequutum est, quàm laudatissimum extiterit, haud impedimento fuerit: Probatos enim satis mores, ut erat ingenio mirè festivo, & in iocis peracuto, una subindè iocandi licentia vel in provecti-

ore

ore ætate corrumpebat: at id apud unos adversarios, quos, ni iocaretur, nihilo secius communi gravitate tanquam Curiana, aut Catoniana austeritate offendisset. Circumferuntur lepidissima complura ipsius dicta, quæ si extra iocum pensentur, prudentissima apophthegmata, quam iocosa dicteria rectius dixeris. Ea in aliam transfundi linguam integro lepore omnino non possunt. Nèque salsius nèque frequentius unquam est iocatus, quàm in hypocritas monachos aut clericos sanctitatis opinione turgidos, quàm tamen in rebus flocci collocarent. In primis verò ridebat ineptos concionatores, quorum nulla ætas fuit unquam sterilis, vilissimum hominum genus ex sacrarum literarum æstimatione, ut pote qui infatuato sali nullis profuturo usibus, cæno ipso viliores, comparentur. Nemo satis unquam admiretur ingenij illius acumen, quod vel inde apparet, quòd in barbaro natus seculo, bonis tùm literis tùm disciplinis penè è memoria hominum iam olim sublati, in communi errore aut unus, aut certè inter paucissimos, saperet, tribus linguis Latina, Græca, & Hebraica nullo magistro adeò exactè perdoctus, ut vel solus eas pos-

set restituere. Atqui omnes alias disciplinas, quæ ad absolutum oratorem constituendum requiri solent, non tam didicisse quam perdidicisse videbatur. His adminiculis aggressus est sacrarum literarum studia, in quibus vel in ipsa iuventute usque adeò eruditus evasit, ut eo de sacris aut rebus aut verbis seriò ferente censuram, nihil, nisi fortè inscitiæ fœcundæ morbo laborantibus, relinqui videretur, quod in illius dicto desiderare quis posset. Accesserat ea hispanicæ linguæ peritia & facundia quæ quibuscunque illius studiosissimis miraculo esset. His in primis præclaris dotibus suggestum adiit, atque in ea functione & prioris & nostræ ætatis clarissimos quosque citra ullam controversiam antecelluit. Eminebat in illo inter cæteras doctes mira quædam prudentia ad iudicandum, ex multa illa eruditione, & ex longa rerum experientia, (videbatur enim, veluti à specula quadam, humana omnia negotia contemplari) in primis verò ex exacta illa sacrarum literarum cognitione parta, in quibus, ceu in speculo quodam, res omnes tum divinas tum humanas certissimè contemplabatur. Cùm concionandum illi erat, (concionabatur verò ut plurimum, octava hora)

hora) lantus erat populi concursus, ut quarta, sæpe etiam tertia noctis hora vix in templo inveniretur commodus ad audiendum locus. Atqui ex summa illa gratia, quam apud omnes (unis malignis hypocritis demptis) sibi comparabat, præter frugalem victum & bibliothecam mediocriter instructam, nullas omnino opes retulit homo nimirum ab illis pestibus, quæ Ecclesiam Dei semper devastarunt, avaritia & ambitione prorsus alienus. Quum ad pinguem canonicatum in Ecclesia Toletana vocaretur, ad conditionem, quam complures sui ordinis ipsam felicitatem existimarent, adeo non accurrit, ut eam potius contemnendo nè è suis quidem iocis abstinerit. Mortuo enim episcopo Uticensi, qui in summo templo fuerat à concionibus, Capitulum Constantino eum honorem citra ullam controversiam, oppositionem vulgo vocant, decernens, Hispali eum honorifica legatione accersebat. Respondit ille haud multa deliberatione, se quidem ingentem ipsis habere gratiam quod tanto se honore dignum aestimaverint, daturumque operam ne in ingratum collocasse videantur. Cæterum parentum avosque suorum ossa ante multos annos sepulta conquiescere, se vero nolle quicquam

S iij ad-

admittere occasione cuius à sancta illa quiete interturbarentur. Ea fuit responsionis sententia, nèque pluribus (credo) verbis. Inciderant eo tempore acerrimæ controversiæ inter ipsum archiepiscopum Siliceum, piæ scilicet memoriæ, & Capitulum. Namque archiepiscopus, publicis etiam inustis notis, primoribus ex Capitulo, quòd è Iudæis originem alicundè ducerent, erat infensissimus: illi contrà acerbæ iniuriæ impatiētes (ut erant alioqui viri honesti atque opibus clari) stolido episcopo, qui ex aratro & glebis nèque virtute, nèque eruditione, sed (si ita dici licet) fortunæ potius temeritate ad summam totius Hispaniæ secundum regem ipsum, dignitatem convolarat, publicæ pacis turbatori ditissima quæque moliebantur. Ea occasione nèque à centum annis sepultis parcebatur, inquirente malo archiepiscopo, & quidem sub prætextu religionis, in parentes, avos, atavos, canonicorum, eosque ad originum rationes pessimè è suissepulchris revocante. Eas non minus impias quam stultas contentiones, ex sua ipsius vocatione occasione arrepta, Constantinus tempestivè admodum illo conciso Laconismo perstringebat. Eadem propemodum ratio-

ratione & canonicatum Guenguensis Ecclesiae, opulentum, honorificum, in propria patria paulò antè contempserat. Quùm primus omnium veræ pietatis notitiam in-
 xisset Hispalim, tanta dexteritate veritatem proponebat, hypocritas religionis cau-
 pones subindicabat, urgebat, premebat, ut cum exitialem etum & sibi & regno suo adver-
 sarium persentiscerent, tamen, qua citrà su-
 um eximium pudorem illum accusarent, nulla videbatur ipsis iusta relicta occasio. Ode-
 rant sanè hominem odio ingenti atque acer-
 bo, sed illo telas eorum omnes, qua polle-
 bat, mira dexteritate præcidente, nulla
 apparebat opportunitas, quâ virus suum
 omne in illum evomerent: neque tamen ob
 perpetuas illas insidias studium propagan-
 dæ lucis, quoad licebat, unquam remisit.
 Contigit, haud dubiè Dei providentia fœ-
 licitati illius urbis benignè consulente, ut
 eodem tempore tribus viris doctissimis Con-
 stantino, AEgidio, Varquio, qui & Com-
 pluti antea simul didicerant, magno con-
 sensu, imò verò conatu uno pietatem pro-
 pagantibus, Ecclesia illa frueretur. Varquius
 in Ecclesiae cathedra prælegebat Evange-
 lium Mathæi, quo absoluto; accepit Psal-

S v mos

mos Davidicos. AEgidius assidue concionabatur, Constantinus minus quidem frequenter, sed haud minore cum fructu: atque in eo cursu perseverarunt, quousque tandem Deus duriora tempora ad ædificij cuiusquam explorationem adducere constituit, ut Varquius quidem inter ipsas iam cum Inquisitiones concertationes obiret supremum diem: Constantinus à Cæsare & filio Philippo ascitus Hispali discedere cogeretur: AEgidius vero solus in luporum dentibus relictus, tragediæ à nobis supra recitatæ argumentum dederit. Reversus è Cæsare & aula Hispalim Constantinus post doctoris AEgidi obitum ad interpellatum propagandæ lucis cursum, & prudentia & doctrina auctus, ex illa professione redijt, quem sane tanto animi ardore arripuit, quanto nunquam antea: nèque populi universi studium erga illum & illius conciones merito suo erat minus. Contigerunt ei ex Capituli decreto conciones in summo templo secundâ quaque feriâ alterius à reditu suo quadragesimæ, quas quum nondum ex adversa quadam valetudine confirmatus, imò adhuc ægrotus admisisset, munus illud implere coactus est, delatus in templum viribusque

busque adeo exhaustus, ut in medio concionis flo uno atque altero limphati vini haustu vires ad pergendum in concione reficeret, novam nèque unquam antea visam licentiam summa viri tùm gratia tùm auctoritate, qua pollebat, excusante. Prosperiorem nactus valetudinem rationem inijit pij instituti promovendi omnium commo-
dissimam neque à quoquam unquam antea tentatam. Nàmque magister Schobarius vir & doctrina & sanctitate in ea urbe conspicuus, cui ex Senatus decreto collegij puerorum (domum doctrinæ vulgo vocant) cura erat commendata, communicatis cum Constantino consilijs publicam sacrarum literarum prælectionem in eodem collegio instituit, translatis in victum prælectoris ad annos singulos eis proventibus, quos, se mortuo, impius quispiam sacellanus fuisset devoraturus. Ad id munus delectus est Constantinus, qui rei in primis saluari eximia sua illa eruditione auspicatum initium daret. Accepit primò Salomonis libros, Proverbia, Ecclesiasten, & Cantica canticorum, atque his mirabili eruditione explicatis, librum Iobi est aggressus, quem ultrà medium interpretando perduxit. Extant ipsius in hos libros prælectiones omnes manu scriptæ opera Bab. diligentissimi cuius-

cuiusdam ex auditoribus exceptæ, quas cum vulgaverimus, deprehenso quanto intervallo post se relinquat eos omnes, qui hactenus in eos libros quippiam ediderunt, de summa viri eruditione certius iudicari poterit. Invidit demùm urbi illi tantam foelicitatem pessimus quispiam genius, qui spetiosa amplioris pietatis larva contactus ab illo salutari cursu hominem alioqui mirè circumspectum primum avocavit, deinde eis difficultatibus implicuit ex quibus nunquam postea, nisi una morte, emersit. Vacabat per eos dies canonicatus concionalis seu (ut vocant) magistralis summi templi Hispalensis, post obitum doctoris AEgidij, ad quem Capitulum libenter Constantinum admisisset, cui uni ob spectatissimas dotes, & ab ipso Capitulo, imò & ab universa urbe, in suo vetere concionandi curriculum à longo tempore satis exploratas, deberi videbatur: at nèque id licebat citrà oppositionem (Capitulum enim post errorem electionis doctoris AEgidij, ut in ipso diximus, decreto caverat nè citrà consuetam & in omnibus Ecclesijs usitatam oppositionem, cuiquam in posterum illud munus deferretur) & Constantinus eiusmodi opposi-

sitiones concionatorum, ut quæ circulatorum aut citharædorum concertationibus non admodum essent absimiles, semper irriserat. Intercedebat præterea Archiepiscopus Hispalensis Valdesius, homo curialis, & ob secretiores quasdam causas Constantino, ab eo in primis tempore quo in aula regia fuerat concionatus, & Cæsari familiaris, vehementer infensus, qui, Capitulo de decreto illo ob Constantinum rescindendo cogitante, decretum acriter urgebat. Igitur indicta est oppositio, qua per celebriores Hispaniæ urbes divulgata, mox veluti vultures ad pingue cadaver nonnulli concionatores accurrerunt: sed sanioribus gratia atque authoritate Constantini ab illius congressu absterritis, unus Majuelus Complutensis canonicus, & alter quidam Malaccensis, pinguioris prædæ avidi in congressu perseverarunt. Sed & ille, saniore recepta mente, Complutum paulo post est reversus, Malaccensi Archiepiscopi favore in odium Constantini pro virili sublevato, pertinaciter in congressu perseverante. Victus tandem authoritate Capituli Constantinus, nullum adhortationis genus erga eum omittentis, in primis verò importunis tum suasioni-

sionibus tum precibus amici cuiusdam, cui utinam nunquam tantum detulisset (quod ni fecisset, fortassis adhuc in vivis extitisset) in animum induxit, ut, consueta oppositionis forma canonicatum peteret, qua una cæremonia, decreto integro, Malaccensis excutebatur, & eo promotus, Capitulum adversus Archiepiscopum flebat voti compos. Decepit Constantinum tum zelus, nè doctrinæ sedem loquutuleius quispiam occuparet, qui doctrinæ salutarī perpetuò ex alto obganniret, tum species quædam amplioris spei instituti doctrinæ cursus commodius ex eo loco promovendi, potius quam representatæ in eo honore opes, quas generoso animo sæpè ante contempserat. Igitur competitor & eruditione & autoritate & ipsa demum gratia Capituli Constantino nullo modo comparandus ad exceptiones personales conatus omnes convertens suscitavit ei ineptias omnes inventutis suæ, contracta videlicet antequam sacris initiaretur, matrimonia, neque ritè sacris initiatum, nèque rectè atque ordine Magisterij & doctoratus insignia accepisse. Premebat ex alio latere hypocritarum cohors, veteres hostes, quorum ut ex illa
inaus-

inauspicata promotione invidiæ ulcus recrudescerebat, ita etiam, renovatis omnibus veteribus de doctrina quæstionibus, in ius, seriùs quam unquam antea, vocabant idque apud inquisitorium tribunal, in quo Archiepiscopus Valdesius novus iam hostis summa autoritate præsidebat. Inter eas acres controversias conscendit demum cathedram Constantinus Capituli favore innixus, atque eisdem maximè gliscentibus, exorta est sæva illa tempestas in illam Ecclesiam, occasione librorum Parvi Iuliani, de qua supra sæpe mentionem fecimus. In ea tempestate qui abscondi poterat Constantinus? Itaque raptus ad inquisitoriam arcem, etsi ex controversijs præcedentibus omnium adversariorum animos habebat vehementer exulceratos, tamen acutissimis suis responsis omnes eorum cavillos facili, more suo, eludens, ad apertam fidei confessionem, ex qua periculum, ut ipsi exoptabant, crearetur, trahi non poterat: atque evasisset tandem, ut sæpe antea, ipsorum manus, ni mirabili quodam Providentiæ suæ artificio rotundam confessionem veritatis suæ Deus ab invito & modis omnibus tergiversante extorsisset. Capta fuit per eosdem sanè dies vidua quædam pia
atque

atque honesta & in primis opulenta Isabella Martinia, apud quam Constantinus selectionem librorum suorum suppellectilem, eos videlicet, qui citrà præsentissimum periculum haberi in Hispania non possunt, propter Inquisitorum insidias absconderat. Quùm opes illius viduæ sequestrabantur, pro more inquisitorio, filius ipsius Franciscus Bertramus ex universa matris suppellectili opulenta valdè, subduxerat nescio quot arceas rebus pretiosioribus plenas, nè universæ opes in illo Inquisitionis gurgite inexplibili absumerentur. Indicavit illud Inquisitoribus perfidus quidam servus post aliquot dies. Itaque Inquisitores per alguazilium suum Ludovicum Sotellium res illas petitum miserunt. Is quùm primum ad Bertrammum venit, ut cœpit legationem suam modestis verbis exponere, Bertramus arcarum forte oblitus, propter Constantini libros eum venisse ratus, illius sermonem antevertens, « Scio, inquit, domine Ludovice quid velis: quòd si bona fide pollicearis, ijs acceptis, ob quæ venisti, me missum futurum, mox ea tibi ostendam.» Alguazilius de arcis intelligens, (libros enim Constantini neque quærebat, neque de eis quicquam audivit

diverat, pollicetur se id facturum: atque illico Bertramus introducto eo in secretissima amplissimarum ædium parte, ac diruto tenui quodam latericio muro, ostendit illi Constantini thesauros papyraceos quidem, sed qui cuivis auro præstarent. Alguazilius eo inexpectato eventu stupefactus, dicit se quidem ea quæsitum non venisse, sed arcas aliquot quas è Sequestro maternarum opum subduxisset: neque se data teneri fide, quominus & ipsum Bertrammum & libros ad Inquisitores trahat: atque ita demùm scripta omnia Constantini, quæ aliquis erant momenti, præter suam & adversariorum expectationem, qui prædam illam multo auro alioqui redemissent, è latetris illis in mediam lucem ad manus Inquisitorum pervenerunt. Repertus est inter alia multa ingens liber, propria Constantini ipsius manu totus conscriptus, in quo apertè & veluti sibi ipsi modò scribens de istis præcipuè capitibus (ut ipsi inquisitores in sua sententia in theatro postea pronuntiata retulerunt) agebat, nempe De statu Ecclesiæ, De vera Ecclesia, & de Ecclesia Papæ, quem appellabat Antichristum. De Eucharistiæ sacramento, & de Missæ in-

T ven-

vento : qua de re asserebat orbem fascina-
tum propter sacrarum literarum ignoran-
tiam. De Iustificatione hominis. De Pur-
gatorio, quem appellabat lupinum caput,
& monachorum inventum ob ventrem. De
Bullis, & Indulgentijs Papanis, De meritis
hominum. De Confessione & de omnibus
alijs demum Christianæ religionis capit-
bus. Viso hoc libro Constantinus interroga-
tus ab Inquisitoribus, an propriam manum
agnosceret, quàm per multos dies, conqui-
sitis undique subterfugijs, conatus illorum
elusisset, agnoscens porrò Dei voluntatem,
quæ omnem tergiversandi amplius occa-
sionem sibi præcidisset, agnosco (inquit)
manum meam, ac proindè fateor me ista
omnia scripsisse, quæ & vera esse ingenuè
profiteor. Neque est quod in conquirendis
contra me alijs testimonijs ultra laboretis:
habetis hîc iam apertam atque copiosam
sententiæ meæ confessionem, agite ergo,
de me iam, pro ut magis libet, constitui-
te. Egît postea in carcere biennium inte-
grum, ubi ex pessima illa totius victus ra-
tione homo alioqui ea in parte sui negli-
gentissimus, in primis vero ingenti ac plæ-
nè inconsolabili mœrore confectus tot tam-
que

que diurnos suos & piorum sociorum labores pijssima illa Ecclesia adeò truculenter devastata perire videns, ægrotare primum leviter cœpit, deindè, cùm vehementem in illis fornacibus Solis ardorem ferre non posset, ad interulam usque nudus diu noctuque esset, dysenteria correptus intrà quindecim dierum spatium in medijs illis sordibus fœlicem animam, & tali omnino dignam vitæ exitu, quam in strenuè promovenda Christi gloria erogaverat, Christo reddidit. Adfuit & ægrotanti & morienti pius quidam juvenis monasterij D. Isidori Hispalensis monachus ob religionem captivus, qui ei fuerat datus carceris comes Ferdinandus nomine. Insipientium quidem oculis visus est mori, at illè degit in pace. Atrocia illa tormenta, quibus alij ibi excarnificari solent, nunquam vidit, non quòd truculentos illos cyclopes ullus subiret tanti viri respectus, quorum in primis iram duris suis obiurgationibus vel captivus sæpè in se concitaverat: sed aut quòd in illorum perpetuum metum ac sollicitudinem, qui ipsius doctrina quoquo modo profecerant, eum diutius captivum asservare constituentes tormenta distule-

T ij rant:

rant: aut certè quod tam citò è manibus sibi eripiendum non cogitarunt. Ad eum, quem diximus, metum discipulis incutendum, quo perciti se ipsos proderent Inquisitoribus, antequam ab ipsis accerterentur inquisitoria scilicet misericordia freti, sparserant rumores, dum viveret, eum vehementer tortum complures ex discipulis inter quæstiones indicasse: atque in hoc ipsum, qui dicerent clamores & eiulatus torti se audivisse, nonnulli ex arcis vicinia subornati. Eo autem mortuo & ex ipsorum manibus Dei Providentia erepto, quàm vivum in quem sævirent, non haberent, in optimam sancti viri existimationem sævire decreverunt frequentibus sparsis rumoribus, vitreis fragmentis scisa vena ut dolorem atque ignominiam supplicij effugeret, mortem sibi conscivisse. Decantata quoque fuere passim à pueris turpia atque ignominiosa carmina, post eius obitum, in ipsius vituperationem, an ab ipsis Inquisitoribus sive eorum asseclis studiosè procurata, an ab stolido & vario populo malitiose edita, nescitur. Illud sane verisimilius. Triumphi die exhumatum cadaver est eductum, & in demortui locum suffectum

fectum simulacrum stramineum suggesto impositum, altera manu erecta, altera suggestum tenens, tanto artificio fabrefactum ut Constantinum eo habitu quo concionari erat solitus ad vivum repræsentaret. Neque dubium quin inanis illa statua multorum animis æque efficaciter eo die concionata sit, atque is olim vivus quem ad ludibrium referebat. Quum publicanda fuit illius sententia, ad quam unam audiendam complures ex diversis ac remotis Hispaniæ locis Hispalim venerant, iusserunt Inquisitores nè ea è suggesto ubi aliorum sententiæ legebantur, vulgaretur: Sed allato ad ipsorum tribunal simulachro, ibi quoque sententia legeretur: locus erat sublimis neque populus quæ legebantur audire poterat. Id fraudulentum aut certè iniquum visum est Calderonio Prætori curiali: quare sublata voce admonuit Inquisitores ut sententia illa alte ac consueto loco legeretur, ut constaret populo quibus de causis eum virum damnarent. Quum eo contempto, Inquisitores in instituto nihilominus pergerent, exortum est ingens populi murmur eam iniuriam non admodum æquo animo patientis, neque omnino tulisset, ut videba-

T iij tur,

tur, ni Calderonio rursus severiore voce commonefaciente officij Inquisitores, simulachrum illi in priorem locum restituis-
sent, & sententiam iussissent legi altè ac consueto loco, quo universo populo id pe-
tenti fieret satis. Duravit sententiæ lectio amplius sesqui hora in qua illud erat pre-
cipuum quod ex libro Constantini supra re-
tulimus. Addiderunt tamen Inquisitores multa se consulto & bono scilicet consilio prætermis-
sis adeò horribilia, impia & stupenda, ut neque vulgari neque audiri qui-
dem possent citra piaculum. Consuluerunt (credo) bonæ existimationi illius. Ex-
tant illius scripta typis edita multoties, Par-
va doctrinæ Christianæ Summa. Item Ma-
gna, sed dimidia sui parte imperfecta: du-
obus enim tomis constituerat tradere uni-
versum doctrinæ christianæ corpus: in pri-
ore agebat de Fide: in altero æturus erat
de Symbolis, De operibus, ac demum de
universo Christiani hominis officio. Pri-
mam partem iam ante annos aliquot edi-
derat, qua, quòd in materia de fide Lu-
theranas hæreses non apertè fuisset insecta-
tus, insuper neque Romano Pontifici nihil
attribuisset, derogasset præterea potius In-
dul-

dulgentijs, Purgatorio, Meritis hominum, & alijs eiusmodi nugamentis, quam detulisset, multum sibi & invidiæ & suspicionis hæreseos apud doctorum & sanctorum vulgus sibi conciliavit. Ipse verò ea querentibus solebat respondere ad alterum promissum tomum ea omnia pertinere, ibi se de eis rebus copiosè tractaturum. Hic tomus nunquam exijt, nisi is fortassis fuerit quem inquisitores reppererunt cuius præcipua capita ab ipsis vulgata supra meminimus. Edidit præterea Cathechismum haud magni momenti in locis liberioribus: at sub illa plusquam Babylonica tyrannide & in illis tenebris AEgyptijs multum attulit lucis. Extant & sex illius conciones in totidem versus Psalmi primi Davidis ex quibus & raram viri doctrinam cum summo dicendi artificio coniunctam eruditiores deprehendunt. Sed in his omnibus licet omnium quæ hactenus Hispania legit eruditissimis ac pijs lucubrationibus, nihil est quod cum una hominis peccatoris Confessione duorum aut trium foliorum, sive pietatem, sive sacrarum rerum peritiam, sive flumen illud Christianæ eloquentiæ Christianis affectibus pro argumenti na-

T iiij tura

tura exæstuans quis consideret. Sistit enim hominem ad Dei tribunal, ministerio Legis apertis oculis fœditatem ac turpitudinem suam meditantem, ac vivis affectibus deplorantem : rejicientem deindè quicquid humanis aut etiam creatis viribus aut industria ad tam turpem nuditatem contegendam adducere solent hypocritæ, sibi in sua iustitia blandientes. Dùmque illud agit per universa legis capita singillatim dicta accusatione sui, tum dilucidam, luculentam atque copiosam legis totius brevissimo illo compendio explanationem edit, ut tam parvo editam molimine (quod citra cuiusquam invidiam dictum volumus) dilucidiorum hactenus non viderimus. Vestit eum tandem nuptiali illa veste iustitiæ Christi per fidem, quâ unâ illum coram Deo eò reddit animosiorum, quò deiectionem eundem antea depinxerat ex vera illa atque penitissima cognitione sui. Denique nullus est Christianæ doctrinæ locus, quem in illa perbrevis tabula non attigerit ad usumque reduxerit : nullus Christiani hominis affectus ab ipso primo legis officio ad postremos usque cœlestis domi gustus, quem ad vivum non expresserit : neque ingenium quam-

tum-

tumvis mirabile cum exquisito artificio ad id effingendum unquam fuisset satis, nisi ipsa quoque earum rerum frequens experientia accessisset. Eos libros omnes æterna sanè memoria dignos à se, incautis licet, antea probatos damnarunt tum Inquisitores, non quod quicquam in eis deprehenderint, ut in sua sententia testati sunt, damnatione dignum, sed ne quicquam extet quod execratam per eos scilicet hominis memoriam honestiore quopiam monumento à se relicto in posterum cohonestet. Sæviturum deinde in sicca & exhumata sancti viri ossa & in inane illud simulachrum, Inquisitorio more. Ipse verò è catenis & iniquissimo illo iudicio ad Deum sublatus, præter insignia atque immortalia illa quæ iam diximus monumenta, ijs, qui eum proprius agnoverunt, inconsolabile quoddam reliquit desiderium sui. O millies detestanda Barbaries, quum restituere unquam non possis, ecquid tandem orbi pendes pro tot clarissimis luminibus à te extinctis !

FINIS.

Heydelbergæ excudebat Michael
Schirat, M. D. LXVII.

ERRATAS

EN LA EDIZION DE HEIDELBERGA 1567, CORREJIDAS
EN ESTA.

EN EL PREFAZIO.

<u>HOJA.</u>	<u>RENGLONES.</u>	<u>DEZIA.</u>	<u>SE HA CORREJIDO.</u>
2. ^a vta.	21	Inducat	inducat
3. ^a	18	degerunt,	degerunt.
4. ^a vta.	23	vetutissimi	vetustissimi
6. ^a	12	servire.	servire?
6. ^a	15	salutem ;	salutem :
7. ^a	5	fassiculis	fasciculis
11. ^a vta.	8	no	noti-
12. ^a vta.	10	ant	ani-
id.	13	celiberri	celeberri-
14. ^a	7, 8.	protestantur	protestentur (?)

EN EL CUERPO DEL LIBRO.

PÁGINAS.	RENGLOS.	DEBIA.	SE HA CORREGIDO.
8	penúlt.	agnossi	agnosci
13	9	mittuntque	mittuntque
19	13	ab	ob
20	16	veteritatem	veritatem
22	19	exercitijs	exercitijs
24	18	<i>ab</i>	<i>ob</i>
27	11	addut	addunt
27	26	exipit	excipit
29	27	barathum	barathrum
30	10	oport	opportuné
31	Epigr.	ASTES	ARTES
34	12	cerre	certé
35	1	molestia	lestia
38	12	macerendum	macerandum
39	últ.	supplicio	supplicio
45	22	accupibus	aucupibus
49	Equivocada la pajinatura en todo el pliego D, en la edizion antigua.		
54	26	fierit	fieri
56	2	nimis	minis
61 [62]	26	im-	in
63 [64]	18	<i>sequitur</i>	<i>sequuntur</i>
68	24	offi-	offici-
70	4	commit.	comitantibus
76	9	intercertis	intersertis
80	12	oportunitatis.	
		Se dejó de cor- rejr.	importunitatis

<u>PÁGINAS.</u>	<u>RENGLONES.</u>	<u>DEBIA.</u>	<u>SE HA CORREGIDO.</u>
82	16	primó	primo
83	21	diderat	derat
93	24	mærorealæ	mærore, ac la
95	6, 7.	pro more invi- sente	pro more invi- sentem,
96	8	numeris	muneris
97	3	do&trinæ	doctrinæ
108	2	anonæ	annonæ
id.	3	quoqui Se dejó sin correjir, es	coqui
id.	últ.	cruelit	crudelitatis
118	12	miserias	miseria
119	1	plum	exemplum
129	19	ni sancto	in sancto
130	10	pelah	pesah
133	27	zumumm	summum
135	25	clasces	classes
137	27	altere	altera
152	1	inectum,	injectum
154	14	ipsis.	ipsis.
159	25	tuas	tuos
163	24	incertis	insertis
165	4	sentia	sententia
169	14	decisc.	desciscentibus
172	12	nisi	misi
176	21	insumptis	insumptos
184	5	nunciarunt	nuntiarunt
185	15	uno	una
168	5	oport	opportunum
188	20	hoc	hac

PÁGINAS.	REGLONES.	DEZIA.	SE HA CORREGIDO.
201	12	queretur	quereretur
204	14	desyder. (bis)	desiderio
205	10	comstus	combustus
217	11	ma unt	ma sunt
218	26	crudelissime	crudelissime
223	18	incomodo	incommodo
224	27	comitatibus	comitatibus
227	12	ivitæ	tuitæ
231	24	Losodam	Losadam
232	18	caruernis	cavernis
233	9	observata. Lat.	observata, lat.
240	11	syncerius	sincer
243	4	synceré	sinceré
id.	8	circunv	circumventus
id.	10	relinques De-	
		bió corregirse,	relinquens
245	16	presenti	præ-i
id.	18	concilatos	conciliatos
246	16	nullo	nulli
256	14	encycloped	encyclopæ-
			diam
262	últ.	Spiritus	Spiritus
263	6	universam	universum
id.	11	corru	coruscante
276	19	syncere	sincere
277	10	saltius	salsius
286	4	isset	tisset
287	6	Wald.	Valdesius
295	3	suspitionis	suspicionis

« In ea tempora incidimus,
in quibus vel noxia et mani-
festa errata probare cogimur,
vel si reprehendamus, istas
scilicet admodum Catholicas
et Ecclesiasticas voces, Hære-
tici, Schismatici, Seditiosi,
Hostes, Ecclesie desertores,
audire cogimur. » (Steph. Lin-
dii epist. ad Dordrac.)

LECTOR:

Publiqué este libro, en nuestra lengua, con el título: *Artes de la Inquisizion Española. Primer traduccion castellana de la obra escrita en latin, por el español Raimundo Gonzalez de Montes. Año de 1851.*

I, por quanto yo sepa, esa es la primera *im-
presion* en romanze, de esta obra de REGINALDO GONZALEZ MONTANO, dada a luz en Heidelberg el a. 1567. El tomo castellano tiene 18 pá-
ginas de prólogo, 330 con el traduzido texto de

Montano, i 96 de notas. Lleva además una tabla de nombres i cosas notables, que ocupa 9 pájinas inclusa la fé de erratas.

La tal edizion tiene muchos defectos. La traduczion es mazorrall, i la revisé, en parte con un si es no es de indolenzia; i en parte con temor de faltar a la integridad del texto, si no la dejaba así tan minuziosa i literal. I como por economizár costo, tiempo i trabajo, la presenté sola; haze la pobre peor figura, i causa menos buen efecto, que si hubiera salido, en sus verdores, autorizada con la honrosa compañía de esta su madre. Porque en esto casi nada me aparto de la opinion ó sentenzia de un antiguo obispo de Albarrazin, de: *No haber cosa mas lejos de la traduczion, que lo traduzido.*

Como se echa bien de ver, por estar (segun entendemos) los conzeptos i verdaderos sentidos de lo escrito tan apegados a la fragua i sentido del que los escribió, que como de la miel vazuada de una vasija en otra se queda pegado algo en la vertida; así en lo traduzido de una lengua en otra, no hai duda, sino que siempre se desea algo que se quedó en la primera. En tanto, que ni la eleganzia de la lengua, ni el bien rodeado estilo de una traduczion, basta para llenar este deseo.

Con todo, así como está, créi, i creo, que una version castellana del Montano, nunca hecha, o dada a luz, i fiel por lo que mira al todo; era cosa de mas perentoria utilidad, que la

reimpresion del texto latino. Porque son contados ya en España, los que gustan leer obras latinas de este jaez, por importantes que sean, como lo es la de Montano: i muchos son los que no pueden leerlas, por no entender el latin, apesar de que prueben ser latinos sobresalientes, con los zertificados de Seminarios conziliares, i Universidades. I por no usar de jactanzia al pedir de nuevo aquí, aquel *templado juicio*, que para la version reclamé en su Prólogo; i porque asimismo el orijinal mereze, i obtiene, por mi parte, un respeto mezclado de no sé que triste afecto; le reimprimo ahora, página por página.

Antes de notar varias cosas relativas a esta reimpresion, ocurre advertir (por juzgarla observacion de moral e instructiva importancia) que nuestros reformadores religiosos, no me parece atendieron a descuajar la verdadera raiz o fundamento de la Inquisizion en España: aquella anticristiana violencia, digo, que presenta como un puro zelo de relijion, a la irreligiosa intoleranzia.—Montano ahí, en su Prefazio, muestra como plausible el invento de la Inquisizion, i de buena ensenanza, para Judíos i Moros: I con él conviene Francisco de Enzinas, o quien fué el Autor, en la pág. 74 de su *Informazion al Emperador*, como se puede ver en el t. de esta Coleccion que tiene el n.º XII. Solamente reprueban del todo la Inquisizion para cristianos antipapistas.

:

Mas considerándolo bien, tal parzialità de doctrina, o, si no eran parziales, semejante ambigüedad; dejó intacta i con todo su vigor la raiz de la Inquisizion entre nosotros. Pues debemos convenzernos, de que los que apoyan, a sabiendas, de cualquier modo, el dominio de la fuerza sobre los entendimientos i conzienzas de los hombres; los que contribuyen a privarles del uso de sus propios entendimientos; los que les impiden expresar sus pensamientos con toda sinzeridad, cuando no piensan como ellos mismos; los que, finalmente, perseguirian de buena gana a su prójimo por cosas de conzienzia, o de hecho le persiguen; esos no pueden llamarse cristianos verdaderos, porque ni tienen, ni aun conozen el espíritu que debe mover a un cristiano. I semejante espíritu faltaba al pueblo español, quando a fines del siglo XV se establezió como tribunal, el llamado Santo Ofizio, cuya sola ocupazion consistia en atormentar, robar i quemar, a los que él mismo designaba por herejes: i semejante espíritu le falta, por desgrazia, aun hoi dia, si bien algunos españoles dicen que desaprueban ya la persecuzion religiosa.

Mas si el pueblo español, en jeneral, no se hubiera apoderado con gran gusto suyo, de las casas, ganados, viñas, i demas bienes, de los infelizes moros i judíos, que con su trabajo é industria los habian adquirido; los Reyes, i los clérigos i frailes, que entonzes constituian el Gobierno, i Gobernantes, no hubieran podido

establezer la Inquisizion, ni arraigarla i fundarla, con tan espantosa i firme solidez. El pueblo se aunó con los Sazerdotes, i los Reyes, valiéndose de la voz de Relijion, como de una capa, para encubrir su codizia: i como todos, a una, partiziparon del botin, en el robo hecho a moros i judíos; resultó, que luego no tuvieron ni manos, ni voluntad, ni *razon*, para oponerse al yugo afrentoso de la Inquisizion, cuando se hizo sentir sobre ellos a pretexto de herejias. Consintieron, interesados, en que ese yugo tiránico i anticristiano, pesase primero tan inicuaamente sobre los moros i judíos; i luego vieron i sintieron, que se les imponia a ellos, tan sin piedad ni miramientos, como se habia impuesto a los otros, consintiéndolo todos. El pueblo que por el llamado *derecho de conquista*, adquirió casas, tierras, i todo jénero de riquezas, pertenczientes a una porzion de personas a quienes se quemó, desterró, o esclavizó; ese pueblo puede llamarse el verdadero fundador de la Inquisizion. La Bula, o burla, de un Papa, i el Decreto de un Rei, partizipes del botin, (i mas, cuando se ha visto, por vezes, puesta la corona de España, en frentes bien viles), son meros instrumentos de Canzilleria, que dan fé de la voluntad popular. I estas observaciones, explicativas del porqué, i como afincó la Inquisizion entre nosotros; abonan al mismo tiempo, como razon de mucho peso, la reimpression de estas nuestras antiguas olvidadas obras. Como el

Gobierno de un pais, le forma i le produze el mismo pais; los malos Gobiernos de España, los producen i componen los naturales de ella. I en semejante situazion, no pareze cosa inútil, que los actuales españoles, puedan tener a mano, para examinarlos despazio, unos escritos, en los cuales, a mi juicio, se marcan bien terminantemente, las prinzipales, si no las únicas causas del mal-estar inveterado de España. Solo es lástima, que tal reimpresion se haga por una persona de ánimos i proporziones mas del caso, que lo son, sus dotes literarias.

Lo que antezede, sirve tambien para explicarnos, el por qué subsista, aun hoi dia, el sistema i ofizio de la Inquisizion en España, apesar de haberse abolido legalmente el diabólico Tribunal. Modificada, i adaptada a las zircunstancias actuales, la Inquisizion subsiste ahora: aunque su fuerza de autoridad, i sus persecuciones, tienen que ser intermitentes. Todo lo vijila i dirige todavía entre nosotros, un poder jesuítico i secreto, que para comprimir a eclesiásticos i monjas, tiene pronta i ejecutiva la mano de los Obispos, i Vicarios eclesiásticos, que prenden i enzierran a los que designa, bajo el pretexto de enviarlos a ejerzizios: i que para cortar los vuelos de los seglares, escoje entre sus adeptos, los *autores* i *ejecutores* de las leyes sobre imprenta, i dispone, como a la sordina, de la autoridad zivil, i judicial, cuando se le presenta ocasion favorable. De suerte, que, sin

el nombre, tenemos todavía en España Inquisición. I muchos, desean su legal restablecimiento. Haze pocos años, que, si mis noticias son exactas, el Fiscal de un Tribunal supremo, le solicitó oficialmente. La prueba mayor que ahora me es dable presentar de esto; es el no atreverme a zitar aquí casos que probarian la existencia de la actual Inquisición sin nombre. Si los zitase comprometería a los mismos que ya fueron, o son perseguidos por ella. Esta *Inquisición sin nombre*, ha ganado con el incógnito, pues así innominada, i sin las casas i el estado que daban a sus negocios de persecución i de sangre, notoriedad de derecho; ya no espanta a la jeneralidad: i como, por el disfraz, ha tenido que desechar la aparienzia de sus arterias antiguas, i adoptar modales de mayor señorío i cultura; su existencia no aterra, ni repugna, sino que atrae i cautiva. Para mas seguridad, ha interesado en su causa al moderno Liberalismo, le ha hecho partízipe de sus ganancias, i le ha persuadido de la bondad de sus tretas: i hablando como él, i como él prozediendo, ha dispuesto las cosas de tal manera, que ha de ser mui sagaz i ha de estar mui sobre aviso, el que en la multitud de jesuitas de corbatín, que se llaman a boca llena demócratas, liberales, sozialistas, i protestantes; descubra serviles, fautores del SANTO OFIZIO. Con esto, i con infamar de mil modos solapados, a los que senzillamente se oponen a toda clase de violenzias i tiranías: a

los que claramente, i sin ambages ni rodeos, quieren la completa libertad relijiosa, la de imprenta, i la de comerzio; la Inquisizion sin nombre logra ahuyentar a todo el que no la sirve, i le marca ante la pública opinion con un Sambenito mas afrentoso, que el que en sus AUTOS de antaño hizo vestir a los que asaba. Ahora, el que aspira a ser Cristiano verdadero, el que se atenga con senzillez de corazon a instruirse a solo guiarse por las acciones i las palabras de Jesu Cristo; pasa en España por una clase de idiota, nulo, incapaz, i enemigo del verdadero progreso. I así tiene que ser: porque no llama *religion, ni libertad*, un cristiano, a las cosas que se denominan tales en España. Con un clero asalariado, que tiene autoridad compulsiva, i que de continuo vende por miles, millones de misas, de sufragios, de induljencias, i otras estafas, i que además ha sorbido el seso de casi todas las mujeres de la Nazione: con la iniquidad degradante de las quintas: con loterias i estancos: con la roedora polilla de innumerables lójias loyolistas, que se intitulan cofradias, juntas, i soziedades benéficas, i que monopolizan la enseñanza: con motines i barricadas, i jesuitas inzendiarios, i tráfico de esclavos, i fiestas de toros, i ejércitos de soldados, o patriotas, que no sirven mas que para matar, o estar oziosos: en fin, con toda esa monstruosa maquinaria de errores, que llaman en nuestra Peninsula, *religion i libertad*; mui bien se compadeze (porque

se nezesita), la existencia de la *Inquisizion sin nombre*: mas no la existencia del Cristianismo. I éste no se conozerá entre nosotros; mientras no se eviten cuidadosamente las miras de religion parziales i exclusivas, que siempre son, como vemos, las nodrizas del error. Mas, sin embargo, no se le repetirán, por mí a un español cristiano las palabras del toscano Poeta, *lasciale ogni speranza*: porque bien he leído, que los prinzipios falsos, i los prozederes malos, tienen, por un tiempo, sus abogados; pero que, para su mejor refutazion, quedan las vidas sin mancha de los fieles. I espero que haya algunos en España.

Ahora, dejando aparte la actual Inquisizion sin nombre, pues solo trata nuestro Montes de la que conozió, cuya remembranza sobra, de por sí, para comprimir el alma; me ocuparé de esta nueva reimpression de su libro, i sobre ella notaré lo que me pareze puede chocar a un lector medianamente atento, advirtiendo además página por página, algo relativo al asunto, i que no se exprese, o esté mal expresado, en el Prólogo i Notas de la version castellana impresa el año 1851.

Desde luego observo en el Montes españolizado, o hispanizado, que hize mal en dejarme llevar (porque pienso que así fué) del Inquisidor D. Juan Antonio Llorente, i denominar *Raimundo*, en vez de *Reinaldo*, o *Rejinaldo*, al ignoto Autor, o escritor del libro latino. I pienso

qué hubiera hecho mejor en conservar, el que se lee en la Portada latina, de, *Reginaldo Gonsalvo*, o Gonzalo *Montano*, sin variar mas que las desinenzias. Aun no sabemos de fijo el nombre i apellido propios del Autor de las **ARTES INQUISITORIAS**. Esos latinizados, con que ahí se le designa, admiten varias interpretaciones: Cabe tradúzirlos v. g. *Gonzalez de la Sierra*, o *Serrano*; *Montes* o *Montañés*; o con otros apellidos equivalentes, i todos bien españoles: i en cuanto al nombre *Reginaldo*, puede tambien ser una especie de anagrama. Zipriano de Valera nos dize, que *Benito Arias*, por ser *natural* de *Frejenal de la Sierra*, se llama *Montano*. I si Casiodoro de *Reina*, nazió en algun lugar de Sierra, pudo ser él; quien escribiese, o trasladase al latin este libro, i se intitulase *Reginaldo Montano*; i la voz *Gonsalvio*, aludir al Liz. Zafra, o al que primero le escribiese en castellano. Porque mui posible me parece, que no una, sino dos personas, i ambas españolas, i prófugas de las cárzeles Inquisitorias de Sevilla formaron este libro: escribiéndole una, primero, en castellano; i luego trasladándole otra, o preparándole, en latin: pues habiendo de publicarse en Alemania, i para dar a conozer a todos *la abominacion de la desolazion* inquisitoria, era indispensable se imprimiese en latin desde luego, o en las dos lenguas si se queria conservar el orijinal castellano: pero esto último era costoso, inusitado entonzes, i, para el ob-

jeto, innecesario, que se lograba, con solo imprimirle en la única lengua jeneral i conozida a todo lector de aquel tiempo. Se imprimió, pues primeramente, solo en latin.

Bueno será poner ahora aqui las ediciones, i traducziones de que tengo notizia, por el orden de fechas en que se publicaron :

- * I. Latina, en Heidelberg en 8.º . . . 1567.
- * II. Trad. inglesa, por Vizente Skinner, Secretario del Consejo,
4.º 1568.
- * III. En franzés. Pero rehecha i mutilada. s. l. Anónima, 8.º . . . 1568.
- * IV. La 2.ª ed. de la tr. inglesa de Skinner, 4.º 1569.
- V. La Holandesa. Londres, 8.º . . . 1569.
- VI. Otra traduczion holandesa. Amsterdam, 8.º 1569.
- VII. Traduczion alemana. Heidelberg, 4.º 1569.
- * VIII. Compendiada, *en latin*. Heidelberg, 8.º 1603.
- * IX. En latin: por J. Beringer, o Ursino, reimpresion fiel. Amberga, 8.º 1611.
- X. En alemán, por el mismo J. Beringer, 8.º Amberga. 1611.
- XI. La tr. holandesa del n.º VI, 4.º Seravenhage. 1620.
- * XII. La traduczion inglesa, 4.º Londres. 1625.

- * XIII. En latin. *La reimpresion literal, solo de las páginas 173 hasta el fin*, tomo 4.º *Miscellan. Groningana*, 4.º, Groninga. . 1755.
- * XIV. La traducción española, 8.º Española. 1851.
- * XV. Esta primera reimpresion latina hecha en España. 1857.

De todas ellas, las que llevan *, son las que he visto: i de las dos últimas soi editor. De las demás, me dió noticia Benjamin B. Wiffen, el cual posee un ejemplar de todas ellas, menos de las dos holandesas, i de esta, n.^o xv. De la ediz. I., tiene ahora el ejemplar que poseyó J. Mendham. A la muerte de este exzelente conocedor i juez de clérigos i de libros, le heredó su hijo R. R. Mendham, quien se le regaló á Wiffen. Del citado ejemplar, así como de la ediz. n.^o ix., di cuenta en las pájs. viii-x., de la n.^o xiv. i en el Apéndice de la misma, pájs. 10, 15, donde juntamente se mencionan las dos primeras ediciones inglesas, así como en la páj. 72 se da razon de la del n.^o viii, corrijiendo una equivocacion notable que hai en ella. De la edizion ingl., n.^o xii, tengo á la vista un ejemplar [Las 16 hojas primeras sin foliar, i luego 198 páginas] i hallo que se diferencia de la n.^o iv. en la portada que es nueva del todo, i no traducción de la de Montes; en el prólogo del traductor, bastante variado aunque es el mismo; i en haber omitido los 7 útiles registros que hai en

la del a. de 1569. La ediz. señalada con el n.º x que es la version alemana de Joaquin Beringer [Ursino], contiene, en su prólogo, ó advertenzia al lector, el siguiente paso: «*von welcher Inquisition gegenwertiges Büchlein, durch einen Gottseligen führnemen Mann Reginaldum Gonsalvium in hispanischer Sprach trewlich beschriben, deres selbst en mit augen angesehen, und durch glaubwürdige Zeugen darvon berichtet worden.*» etc., que traducido literalmente dice: «de cuya *Inquisizion*, fuè verdaderamente escrito en lengua española el librito presente, »por un piadoso i distinguido varon, *Reginaldo Gonsalvio*, de las [cosas] que vió él mismo con »sus ojos, i de las que fuè informado por testigos »fidedignos.» Ahora, de lo que ya se aseguró en el Prólogo i Apéndize puestos á la version castellana, i de lo que se observa en varias notas de este tomo; se deduze naturalmente que Beringer sabia mui bien, quanto conziérne al Autor de este libro, i asegurándonos él, que *verdaderamente fuè escrito en lengua española*, casi no nos deja lugar á la duda. Mas, para mí, tampoco es dudoso, que únicamente vió la luz, puesto en latin, conforme á esta reimpresion: pues al registrarle en su *Bibliotheca Nova* Don Nic. Antonio, entre los escritores anónimos, solo dize: «*REGINALDUS GONSALVIVS MONTANUS*, »ignotus alias homo, scripsisse dicitur libellum: »*De Inquisitione Hispana*, Heidelbergæ editum. »Alfonsus Ciaconius in schedis, qui jure suspi-

»catur hæretici hominis opus esse.» I si con *scripsisse dicitur*, parece, indicar, que él no habia visto el libro; es probable lo contrario, i que por temor á la Inquisizion no lo manifestase. I quando él no menziona, ni aun refiriéndose al Dr. Chacon, el Montes en castellano; i quando no se descubre en los Indizes expurgatorios, rastro de haberse publicado mas que en latin; parece seguro que la edizion orijinal es la reimpressa ahora. No invalida esto el aserto de Beringer, pues, como queda dicho, el libro se escribiria primero en castellano, i luego le trasladarian al latin, ó su autor, ó algun paisano i compañero suyo. Me inclino á esto último, por lo que se lee en la páj. 174, renglones 17, y 18. [Véase, i la Nota á dicha página]; i por ziertas erratas, que muestran fué español quien escribió la obra en latin: p. e. páj. 30, r. 10, *oportunè*, en vez de *opportunè*: páj. 108, r. último, *crue-litatis*, en vez de *crudel-s*; páj. 184, r. 5, *nun-ciarunt*, en vez de *nuntiar-t*, i otras.

Como el *Prefazio* no tiene páginas, para anotar algo en él, hai nezesidad de zitarle por hojas: las cuales, siendo 14, componen 28 caras, ó llanas, segun se las designó con números marginales en la traduccion española.

Hoja 9, renglones 6, 12, Eiusmodi, etc., el *ea sine fine*, aunque no está claro, parece referirse á la Inquisizion.

Hoja 11 vuelta, r. 3, *inficari* por *inficiari* es errata del antiguo ej.-i aquí en la trad. espa-

ñola se invirtió un poco el orden adrede.—Esto en el *Præfatio*: En el cuerpo de la obra nótese:

Página 31. Varié la puntuazion del impr. antiguo en los 4 renglones últimos.

P. 32, renglon 13. Tal vez debe dezir *singulis his*, i no *bis*: pero la traduccion española, respetando el orijinal, traslada la voz *bis*, con *doblemente*: adverbio que se puede suprimir si la voz latina se tiene por errata de *his*.

Páj. 41. Véase en ella á merzed de quienes ponian los Inquisidores la libertad i vida de los hombres, ocultando los nombres de los delatores.

P. 46, r. 19 i sigs. Este paso lo varió un poco Ursino en su reimpression, p. 69, poniendo: «Si quidem de eadem re contestes ad eum de ea re damnandum, etc.» Pienso que lo hizo para aclarar el concepto, un tanto oscuro. Véase la trad. castellana, páj. 47.

P. 47, r. 4, 7. Aqui, en la tr. castellana, las voces *torturae periculum*, se tr. *sentenzia de tormento*, en la misma acepcion que usa la voz Corn. Nepos. vit. Epamin. cap. 8.º véase.

P. 49 i sigs. Todo este pliego D tiene la pajinatura equivocada en la ed. orijinal.

Páj. 51, [52]. Sobre F. de Zafra, v. la tr. cast. i en la misma el Ap. n.º 1.º-I para la páj. 53, [54], r. 5, véase el Prólogo de la misma páj ix., Ursino, en su reimpression, páj. 74, enmienda variando así: «*Is recipit in se accusationes, et actorem agit, et is, qui accusat, loco testis*

inservit, etc. » No he tocado la ediz. orijinal, que dize otra cosa, á mi ver, de lo que entendió Ursino. La ediz. orij. alude, creo, al Fiscal, i al oculto delator: á los dos: no al primero solamente. Trad. cast. páj. 54.

Páj. 58, [59], r. 24, i en la tr. cast. páj. 60, r. 16: *maledictis*, etc., está creo mal traducido: pienso que debe dezir: con estos malditos-i condenados medios, ó designios, etc.

Páj. 62, [63], r. 17. Ursino varia en su reimpression, p. 82: *Dira quidem*, en l. de *Dura*.

P. 68, r. 5, i sigs. En la tr. cast. se ha tomado *deerat*, en la azeption de *licet*, i en el renglon 13, *undique*, puede ser errata, por *utique*, como corrigió Ursino: pero ahí se dejó segun la ed. orij.

P. 69, r. 2. Debe dezir *trochleæ*. La errata es de la ed. orij.

P. 75, r. 20 *supra*, se refiere á la página 69, renglones 2, 3.

P. 76, r. 24 i 25: *nisi quod huic*. Así tambien reimprimió Ursino, páj 94, copiando el orijinal hasta en la abreviatura *nisiq; huic*. Pero hai errata, me parece, por *nisi quod his*. Véase la tr. cast. páj. 81. Nota a.

Páj. 80, r. 12, *oportunitatis* es clara la errata por *importunitatis*, la cual no corrigió Ursino ni yo tampoco ahora: pero véase la nota en la tr. cast. páj. 85.

Páj. 89. Véase en ella cómo imitaban los Inquisidores á Juliano Apóstata.

Páj. 92, r. 5, *atque*: la creo errata por *utque*, i en tal sentido se lee en la tr. cast. páj. 97; donde puede verse en la Nota, quien era este Obispo tan *solerte* i listo. Ursino reimprimió *atque*.

P. 97, r. 7. En prueba de lo que ahí asegura Montes, ya se apuntó algo en la páj. 78 *del apén-dize* a la trad. castellana. Véase además la página 465 del t. xxvi de *Documentos Inéditos*, donde el Embajador Cuadra, aparece como uno de estos espías inquisitorios fuera de España.

Páj. 108, r. 3: *Tertio quoqui*. Véase la tr. cast. páj. 115, donde quedó sin traducirse la voz *quoqui*, mal escrita, por *coqui*, de *coquus* o *cocus*, cozinero. Aquí se pasó el corregirla, i allí debió trasladarse. «En terzer lugar, al cozinero que prepara las viandas» etc.

Páj. 114. La bastardilla en esta página (i en otras por toda la obra) se ha dejado, ateniéndose estrictamente al orijinal, pero en particular en las dos últimas voces, i media; no haze al caso. En la páj. 123 de la trad. castellana, hai justamente una *Nota* a esas últimas voces, en la cual aseguré, que D. Juan Van-Halen, preso en la Inquisizion de Madrid el año de 1817, se encontró con *Ramona*, mujer mui semejante a esta, de que nos habla Montes. Tomé la notizia, porque la tuve por fidedigna, de la obra siguiente: «*Narracion de D. Juan-Van Halen, Mariscal de Campo de los Ejércitos nacionales y teniente general del Ejérxito belga. Escrita por él*

mismo, su cautividad en los calabozos de la Inquisizion, su evasion, i su espatriacion. Madrid: 1842. Establecimiento tipográfico, calle del Sordo, n.º 11. 2. vol. 8.º dando fé a esta misma obra, aseguré, o mas bien, atestigué con ella, que al militar Van-Halen le dieron tormento en la Inquisizion (Véase la páj. 75 del apéndice a la zitada trad. castellana del Montes). Ahora, callando razones, simplemente diré: que no creo ninguna de ambas cosas. Ni creo que al señor militar le *dieron tormento* en la Inquisizion de Madrid, ni que debia a la criada del Alcaide Ramona, su evasion: mas bien la deberia al *mismo Alcaide*. I no solo dejo de crecer esto del Sr. Van-Halen: sino que tampoco pienso, que por aquel tiempo, llegase la barbarie e inhumanidad de los Inquisidores a usar el tormento. Así es, que no creo que atormentasen, por entonzes, a otros, como a D. J. J. Yandiola, aunque lo aseguran. Desde los últimos años del reinado de Carlos IV hasta el año de 1820, en que el maldito SANTO OFIZIO dejó de existir como tribunal; no pienso que ya diese tormentos. Atormentaba a muchos, prendiéndolos, i vejándolos de mil maneras, dentro de sus cárzeles, i con prolongados encarzelamientos, atormentaba a otros, espiándolos i calumniándolos, aunque no los prendiese, como al Sr. Van-Halen: pero sin valerse de la polea, o grua, i otros martirios de que usaba tiempos atrás. Estos últimos 60 años, se ha ido acomodando la Inquisizion a la índole,

o digamos, a la malizia de los tiempos: se ha ido tornasolando, para su incognita existenzia actual, arriba indicada: arrumbó, pues, la vieja manera de prozeder, i la guarda, i, segun la bella aplicazion de Montes (Præf. hoja 6.ª) *manet alta mente repostum*, para una reaparizion que con redoblados esfuerzos prepara. Los jesuitas no han menester hoi de aquellas tremendas artes del antiguo Santo Ofizio: mas finas i proficuas les son ahora sus incontables Cofradias, sus colejos de educazion, sus infinitos adeptos, i adeptas, en todas las casas i familias. No sabemos, si la Crisálida que esperan, les parecerá tan bella como la imaginan, o saldrá mas al gusto de los filósofos i niveladores. De mí sé dezir, que deseo, i prefiero el triunfo de los prinzipios de Moral i Política que amaban Juan de Valdés, Jorje Fox, i Jonatas Dymond: i miro como un lastimoso i funesto error los de Ignazio de Loyola, Bálmes, i Mazzini.

Páj. 120, r. 25. Xenodochium. Alude al *Hospital de San Hermenegildo*, fundado por el Cardenal D. Juan de Zervantes, Arzobispo de Sevilla. Probablemente, cuando el inglesito fué llevado a ese hospital, era su Administrador, el Canónigo D. Franzisco Pacheco, tio del famoso pintor i escritor Franzisco Pacheco, el cual nació el año de 1571, diez o doce años despues del suceso que refiere Montes.

P. 136, r. 25, *aut theatini*, etc. Teatinos, son Jesuitas. Garibai, en su *Compendio Histo-*

:

rial, explica bien esta confusion de nombres. Entre otras cosas dize: « *En Castilla, i tambien en Italia, a estos religiosos llamados de la Compañía de Ihesus, llaman Theatinos, los cuales son tambien religiosos, pero de diferente Orden, que esta, siendo la causa, por donde las jentes vinieron a rezibir el engaño esta.* » I en seguida explica Garibai la causa, i adelante dize: « *Habiendo onze años, que estos religiosos Teatinos, residian alli [en Venezia], llegaron en la misma Ziudad, el padre beato Iñigo [Ignazio Loyola] i sus santos compañeros en el año arriba señalado [1524], con deseo de pasar en romería a la tierra Santa. Cuyo viaje escusándose, como el padre beato Iñigo, i compañeros tornaron a Roma, vinieron las jentes a creer i tener por zierto, que estos religiosos, que despues fueron llamados de la Compañía de Ihesus, i los que antes se llamaban Teatinos, eran unos mesmos, sin asignar distinzion i diferenzia alguna, primero en Roma, i despues en el resto de Italia, de donde cundió lo mesmo a Castilla. De esta manera incongrua i indebidamente son llamados Teatinos los religiosos de la Compañía de Ihesus, i no solo ellos, mas aun los mesmos, que se dizen Teatinos, NO QUIEREN OIR ESTE NOMBRE.* »—I luego un poco mas adelante añade Garibai: « *Ninguno debe pensar, que este nombre, de llamarse esta santa religion, de la Compañía de Ihesus, tomó esta Orden por algun jénero o espezie de arroganzia, sino por de-*

vozion, i mayor humildad,» ect.—Véase a Garibai: de quien copio ahi esas líneas, no para explicar la causa que él explica, sino para observar, que en España no se aclimataron nunca los *Quietinos* [*Chietini*] o *Teatinos*, i que con este nombre se llama siempre a los *Jesuitas*, por la razon, pienso yo, indirectamente indicada por Garibai: por lo mismo que *ellos no quieren oirle*. I ahora me parece del caso reproducir *íntegros* los *diez Mandamientos de los Teatinos* o Jesuitas, de los que imprimí en el Apéndice al Carrascon zinco únicamente, aplicados a los zinco de la Iglesia.

Los siguientes existen en la Lib. del Museo Británico, *Arundel MSS. Plut.* CLXI. F. fol. 42, 59 en castellano i traducidos al italiano. Pongo el orijinal español.

Los Mandamientos de los Teatinos,
mas humanos, que divinos.

- El primero, manejar mucho dinero.
- El segundo, mandar el mundo.
- El terzero, dejar la vaca, i comer el carnero.
- El cuarto, dormir un poco, despues de harto.
- El quinto, agüar el blanco, con el tinto:
- El sexto, lo que mandan, [i. e. los Jesuitas]
se cumpla presto.
- El seteno, vestir paño veintidozeno.
- El octavo, tener al penitente por esclavo.

El noveno, no andar de noche al sereno.

El dezeno, desear lo ajeno.

Todos estos diez mandamientos se enzierran en dos:

Todo para mí: i nada para vos.

[Aquí sigue en el MS. la *Translatio* italiana: i luego la firma, que dize:]

Ex Hispania secum portabat Henr. Schultetus et Londini lib. cupiens Prestantissimo. Isaaco Casaubono oferebat 16, VIII, k, 1613. [16 Octubre 1613].

Debo advertir, que sacó la copia B. B. Wiffen: i que este *Decálogo*, en mi conzepto, no es tan satírico como a primera vista parece, porque me temo que todos sus artículos los observan los jesuitas de sotana i levita, con mas puntualidad que el Decálogo verdadero. Véase Exodo xx, Deuteron V. 1 para mas zerrziorarse de que los teatinos, o jesuitas, a que alude Montas son los *Loyolinos*, recuérdese al jesuita San Francisco de Borja, i el trozo de la carta, que escribió por entonzes a Ribadeneira, en que le dize: « *en estas nezesidades ha puesto la Compañia su cornadillo, en ocasion i tiempo, i de manera, que han conozido los señores del Santo Ofizio no haberles sido su * ayuda de poco momento: i así lo dan a entender con mucha satisfazion. Aunque no ha faltado quien ha echado fama en esta*

* Tal para cual: para los buenos señores del Santo Ofizio, la ayuda jesuítica.

misma Corte [Valladolid], i en Castilla, que los Teatinos (así nos llaman por acá) eran causa de estos errores.»

Páj. 150, r. 5. «Excussisse» — «se sacuden de enzima. »En la trad. castellana páj. 163 se cometió una errata, que se apuntó en la fé de erratas: i de nuevo se avisa aquí.

Páj. 154, r. 14, *ipsis*. El orijinal dize *pisís*, que creo errata. En la páj. 167 de la trad. castellana, la Nota *b*, que puse en ella, es un *lacónico desatino* de mi propia cosecha. I lo que en esa páj. se dize, prueba la candorosa buena fé del escritor, i la inmerecida honra que haze a los monarcas de España.

Páj. 157, 70. En estas páginas se haze referenzia a las *Relaciones de Autos de Fé*, impresas por órden de la misma Inquisizion. Véase la Nota puesta en la página 28 del Apéndize a la traduccion castellana, donde zité los ejemplares de dichas *Relaciones*, que se conservan en la librería Bodleyana de Oxford, de los cuales me dió notiziá Benjamin B. Wiffen, quien posteriormente, me remitió una *Lista de los Autos de Fé* contenidos en un tomo en fóllo, que se vendió en la almoneda de los libros de Lord Stuart de Rothsay, por 14 L. st., el a. 1855, por Sotheby.

Dicha lista es la siguiente:

Relacion del Auto de Valladolid de			1559
Id. Id.	Sevilla		1559
MS. Contemporáneo. Catálogo de las víctimas.			
Auto de	Córdoba	30 de Noviembre.	1625
Id.	Córdoba		1627
Id.	Toledo	25 de Noviembre.	1691
Todos los sobre dichos en MS.			
Auto de	Lisboa	8 de Agosto.	1683
Id. de	Coimbra	14 de Marzo.	1723
Id. de	Lisboa	16 de Octubre.	1729
Id. de	Lisboa	21 de Junio.	1744
Id. de	"	26 de Setiembre.	1745
Id. de	Evora	20 de Junio.	1756
Estos 6 en portugués.			
en 4.º de	{ Madrid		1724
	{ Valladolid	23 de Junio.	1743
en I.	{ Granada	9 de Mayo.	1728
	{ Sevilla	9 de Mayo.	1728
	Coimbra	9 de Mayo.	1728
	Sevilla	9 de Marzo.	1648
MS. 20 pajs.	Logroño	29 de Setiembre.	1658
MS.	Madrid	18 de Mayo.	1672
	Sevilla	14 de Diciembre.	1721
	"	5 de Julio.	1722
	"	30 de Noviembre.	1722
Relacion del Auto de Granada 30 de Enero.			1723
(impresos juntos)	{ Valencia	24 de Febrero.	1723
	{ Toledo.	24 de Febrero.	1723
	{ Barcelona	31 de Enero.	1723
	{ Cuenca	21 de Setiembre.	172

Córdoba	13 de Junio.	1723
Llerena	26 de Julio.	"
Sevilla	5 de Junio.	"
{ Toledo	28 de Octubre	"
{ Sevilla	10 de Agosto.	"
{ Murcia	30 de Noviembre.	1724
{ Murcia	9 de Noviembre.	"
Evora	26 de Marzo.	"
{ Valencia	2 de Abril.	"
{ Córdoba	23 de Abril.	"
Sevilla	11 de Junio.	"
Granada	25 de Junio.	"
Córdoba	23 de Julio.	"
Mallorca	"	"
Cuenca	"	"
Granada	13 de Mayo.	1725
Coimbra	10 de Junio.	"
{ Valencia	1 de Julio.	"
{ Valladolid	8 de Julio.	"
{ Granada	25 de Agosto.	"
{ Llerena	26 de Agosto.	"
Sevilla	30 de Noviembre.	"
{ Barcelona	9 de Setiembre.	"
{ Murcia	21 de Octubre.	"

EL TITULO DE ESTE ÚLTIMO ES COMO SIGUE:

Relacion de los Autos particulares de Fé, que el Tribunal del Santo Oficio de la Inquisicion de Barcelona, celebró en la iglesia del convento de Santa Cathalina Mártir, orden de Predicadores, el domingo 9 de Setiembre de este presente año de 1725. Y la de Murcia, el día de 21 de Octubre del dicho año, en el convento de San Francisco de dicha Ciudad.

Véndese en Sevilla, en casa de Manuel de los Rios, en calle de Génova, 4.º 4 hojas contiene una Lista de los Autos, que se han impreso desde 18 de Mayo del año 1721 hasta 30 de Noviembre de este año de 1725 que se hallarán en Libro juntos en la Plazuela de la calle de la Sarten, en la librería de Isidro Joseph Serrete, son las siguientes:

AÑO DE 1721.

Madrid	18 de Mayo.
Granada	30 de Noviembre.
Sevilla	14 de Diciembre.

AÑO DE 1722.

Madrid	22 de Febrero.
Sevilla	24 de Febrero.
Toledo	15 de Marzo.

Córdoba	12 de Abril.
Múrcia	17 de Mayo.
Mallorca	21 de Mayo.
Cuenca	19 de Junio.
Sevilla	5 de Julio.
Múrcia	18 de Octubre.
Santiago	21 de Setiembre.
Cuenca	22 de Noviembre.
Sevilla	30 de Noviembre.
Llerena	30 de Noviembre.

AÑO DE 1723.

Granada	30 de Enero.
Poema Heroico al dicho auto.	
Valencia	24 de Febrero.
Toledo	24 de Febrero.
Barcelona	31 de Enero.
Cuenca	24 de Febrero.
Coimbra	14 de Marzo.
Múrcia	13 de Mayo.
Sevilla	6 de Junio.
Valladolid	6 de Junio.
Zaragoza	6 de Junio.
Córdoba	13 de Junio.
Granada	20 de Junio.
Llerena	26 de Julio.
Sevilla	8 de Agosto. }
Toledo	28 de Agosto. }
Valladolid	24 de Octubre.
Granada	19 de Diciembre.

AÑO DE 1724.

Madrid	20 de Febrero.
Valladolid	12 de Marzo.
Valencia	2 de Abril.
Córdoba	23 de Abril.
Sevilla	11 de Junio.
Granada	25 de Junio.
Córdoba	2 de Junio.
Mallorca	2 de Junio.
Cuenca	23 de Julio.
Múrcia	30 de Noviembre.
Santiago	9 de Noviembre.
Sevilla	21 de Diciembre.

AÑO DE 1725.

Cuenca	14 de Enero.
Llerena	4 de Febrero.
Cuenca	4 de Marzo.
Valladolid	5 de Marzo.
Granada	13 de Mayo.
Toledo	1 de Julio.
Valencia	1 de Julio. }
Valladolid	8 de Julio. }
Granada	24 de Agosto.
Llerena	26 de Agosto.
Barcelona	9 de Setiembre.
Múrcia	21 de Octubre.
Sevilla	30 de Noviembre.

Los que van inclusos con { están impresos
juntos.

Páj. 168. En prueba de lo que se dize ahí en los siete renglones primeros, véase el prozeso de Fr. Luis de Leon, del que se hizo mérito en la trad. castellana. I ya que nombro dicho prozeso, no es de omitirse una Nota, que en el t. I, páj. 401, de la *Historia de Valladolid*, impresa 1851, 2 vol. 4.º: dize: «Los prozesos orijinales formados por la Inquisizion de Valladolid contra Fr. Luis de Leon, i Franzisco Sanchez de las Brozas, se hallaron pocos años ha, en el baul de un presidario que murió en el canal de Castilla. El comandante de aquel establecimiento [*probablemente querrá dezir*, el Com. del *Presidio*], conociendo la importancia de estos documentos, los remitió á Madrid al Señor Salvá, quien los publica hoi en la *Coleccion de Documentos inéditos para la Historia de España*.» Esa es la Nota, que siento no sea un poco mas larga, informándonos azerca del nombre, i demas zircunstanziyas del presidario, que quando tenia *baul*, i dentro, *tales papeles* (que no sabemos, por qué se los apropió el Comandante del Presidio, i se los regaló al actual Obispo de Mallorca) no debia de ser del vulgo de presidarios. Haze pocos años que murió en el Presidio de Valladolid el infeliz D. N. *Fandiño*, Notário, que creo habia sido en la Audiencia de la Coruña. Por qué fué condenado á presidio, no lo sé: pero sé, que estuvo veinte meses, ó mas, preso en la carzel de dicha ziudad, i (segun él escribe), *arrempujado en ella*,

por la intriga i por la iniquidad, mas bien que por la desgrazia. Como era hombre de ingenio, i de ideas libres, segun se colije por su mui ingeniosa *Historia de la Real Carzel de la Coruña*, papel de 32 pájinas en 8.º impreso suelto, presumo, que tal vez pudo ser él, dueño del baul donde se hallaron los Prozesos. Estos, efectivamente se han impreso donde la Nota arriba copiada indica: pero algunas inexactitudes que en ellos se notan, dan motivo á temer, si la dezenzia, miramiento i decoro clericales, no les han permitido á sus editores, publicarlos en un todo conformes á los MSS., que al cabo se conservaron en un presidio, mejor que muchos compañeros suyos se guardaron en las principales Bibliotecas de España. *Habent sua fata libelli.* Volviendo á la pájina del Montes, nótese en su r. 12: *mutuò se scalpentes*, por la fuerza i vivacidad de la expresion, apenas sombreada en la traduczion castellana páj. 183, r. 2.

Páj. 169. Se corrije en ella una errata del orijinal en el renglon 14; i en el 24 donde dize *nonnullos*, puede que sea errata por *nonnullis*.

Páj. 171, i 172, en los últimos de la una i primeros renglones de la otra, el orijinal está confuso. Consúltese la trad. cast. i el texto de Malaquias.

☞ Páj. 174. Léase toda ella con atenzion, i en particular los renglones 16, 18, quizá no bien traduzidos, por la idea prévia, i equivocada de juzgar el libro, como obra de *uno solo*, i no de

dos. Debió traducirse así [Véase la trad. cast. páj. 189 rns. 19, 21.]: « *unicamente fué dado á los que esto escriben, conozer los misterios, i aun experimentarlos, en su mayor parte, en sí mismos.* »—Así, poco mas ó menos, la traducción es literal, i conforme al mismo tenor del libro, cuyas variadas i mui particularizadas noticias de lo ocurrido en las cárzeles inquisitorias de Sevilla, parecen revelar, que un solo preso en ellas, no era capaz de conozerlas todas tan á fondo. Es pues mas natural, que uno sea el que escribió este libro en castellano, i otro el que le vertió al latin: i ambos á dos, quizá, individuos del convento de San Isidoro, aunque los que se ocuparon de esto, aseguran con Limborch, que Montes fué fraile dominico, lo cual no me parece.

Páj. 177, r. 25. *Reversam*. Véase la trad. cast. en la nota páj. 193, i parece baste corregir *Reversum iubent*, etc.—Sin embargo, Ursino, un poco mas libremente, ha corregido en su reimpression páj. 176, *Reversum mandant*, etc. lo que se atribuiria á *hispanismo*, si la corrección la hubiese hecho un español.

Páj. 179, r. 4. *Phrontomo*. Geddes le llama *Frampton*.

Páj. 182, r. 5, *puellam*. Para mí es dudoso á quien se refiere esta voz *puellam*, pues, si bien al pronto, parece que se refiere á la donzella, luego en la páj. siguiente, parece deduzirse, que designa á la rezien parida. La voz se

aplica igualmente á una donzella, i á una casada, jóvenes. Véanse en la p. 183, las voces *in facto huius fœminæ*, etc.

Páj. 185, r. 15, *ex una Hisp.* Parece debe traducirse: de sola una ciudad *de la provincia* de Sevilla: • i no de *sola Sevilla*, como en la tr. cast. páj. 202.

Páj. 198, r. 8. De buena gana podria corregirse *infamarunt*, si no estuviera conforme *infamarint*, con lo dicho en la Portada orijinal de la obra.

Páj. 203, r. 7, *concessione*, puede ser errata por *confessione*, como creyó, i corrigió, Beringer: pero yo prefiero la voz del orijinal, i la entiendo, segun se traduze en la tr. cast. páj. 222.

Páj. 204, r. 9, i sig. De aquí se infiere, como observa muy bien Geddes, que las doctrinas por las cuales sufrieron el martirio estos españoles fueron: 1. *Que el culto prescrito por la Iglesia de Roma, es idolátrico.*—2. *Que el Papa era Anti-Cristo.*—3. *Que los hombres son justificados por fé, i no obras.*—En la reimpression de Ursino, páj. 197, último renglon, faltan por errata, *siete palabras*, ó sea, parte de los renglones 9, i 10 de esta ed. Véase.

Páj. 207. Véase la trad. castellana sobre el número del Salmo citado, i que Ursino tambien puso 106.

Páj. 210, r. 11. *Vaenia, Viroesia*, etc. Gerdes, editor de la *Miscelanea Groningana*, al reimprimir esto [t. iv, páj. 609], varió así: *Væ-*

nia, *Virasia*, separándose de Ursino; á quien sigue siempre, i el cual dejó los apellidos azertadamente, conformes á su orijinal: i esta pequeñez tiene para mí su importancia, pues me prueba, con otras semejantes que hai en su reimpression, que de estas cosas, le habian enterado verbalmente los mismos españoles, que trataria en Heidelberga el año de 1567. Véase el Apéndice á la tr. cast. pág. 14.—Azerca de estas mujeres, i de otras que fueron quemadas en Valladolid, (i cuya suerte creo motivó el refran: *mujer que sabe latin, no tendrá buen fin*), en su mayor parte nobles i prinzipales, no ocurre ahora dezir mas, sino que ellas hazen fê, de que habia entonzes, otras muchas como ellas, pues claro es, que si la Inquisizion pudo *ahuyentarlas*, no así, *á todas cojerlas*. Otras españolas de alta clase, seguian por entonzes fuera de España, el camino de las martirizadas en Sevilla i Valladolid. Tanto que esto movió al Inquisidor Luis de Páramo, á declamar luego en su obra, contra las mujeres que leen la Biblia: i para desgrazia de España, hoi en dia casi todas nuestras paisanas, parece que se han aprendido de memoria la doctrina de Páramo. Con tales Páramos ajesuitados tratan ellas de continuo, en casa i en el confesonario.

Págs. 218, 219. Como en estas pájinas se pondera el número de amigos que la reforma religiosa tuvo en su tiempo en España; para que á nuestro autor no se le tenga por *ponderativo*,

copiaré aquí unas pocas palabras escritas por el ya citado Páramo: «*Nisi enim*, dize, *Doctoribus illis hac religione imbutis magna cura Inquisitores obstitissent, religio ista haud dubie vehementis instar flammæ totam pervagata fuisset Hispaniam: Etenim populus omnis loci, sexus, ordinis et dignitatis mirifico in eam ferebatur amore ac studio.*» Que no deja de ser confesion bien señalada i perpetuada, por la mano i pluma de un tal Inquisidor.

P. 226, r. 1.º, *in portu quodam Zelandiæ*. Debí ser, como observa Geddes, en Middelburg, ó Metelburg, cabeza entonzes del Condado de Zelanda, i perteneziente al Rei de España. Juan de Leon, i Juan Sanchez [Fernandez], iban sin duda á embarcarse para Inglaterra.

P. 246, r. 22, *iudicaverit*. No creo acertada la correccion de Ursino, páj. 229, *indicaverit*, que repitió la Groningana.

P. 255. Este final del capítulo, es de suma importancia para nosotros: pues aunque parece una verdad trivial é incontestable, la jeneralidad de los españoles no quiere dejar de ser intolerante: i todavía el papismo, que llaman catolizismo, es tiránico i exclusivo dominador legal en España, donde por unos (véas. s. Luc., vi, 46) apenas *de nombre* se conoze la relijion, i donde á juzgar por los efectos *la mas completa incredulidad*, es el *credo* de millones.

P. 257, r. 5, *ab aliis*. No sé porque Ursino, páj. 237, suprime la prep: *ab*.

Páj. 260, r. 10, *tuebatur*. Como la ediz. original dize *tuebat*, creo con Ursino, que la raya sobre la *t*, indica la variante adoptada.

Páj. 268, *Corranus*. Este seria (i por mucha edad venerable seguramente), D. Antonio del Corro, que el año 1512, se hallaba ya de Inquisidor en Cuenca, á tiempo que la Inquisizion andaba pesquisando si los aszendientes de uno que nazió quinze años despues, de Fr. Luis de Leon, habian sido, ó no, judíos i moros. Véase el t. x, de *Documentos inéditos* páj. 157. Si la Providenzia me permite continuar estos mis pobres estudios, otro ANTONIO DEL CORRO, no Inquisidor, ocupará un lugar con sus obras en esta coleccion.

Páj. 272, r. 13. *Petri Mexia*, etc. A pesar de que, en el dia, puede sacarse alguna utilidad leyendo *parte* de lo que escribió Pedro Mejia, porque nos revela varias costumbres i maneras de vivir, i pensar en su tiempo; el juizio que haze ahí *Montes*, me pareze exacto, i aun puedo dezir que antes de leer este juizio, pensaba lo mismo. I un exzelente antiguo crítico nuestro abona el parezer de Montes. Juan Fernandez Franco, en una de sus Notas á las Epístolas de Jinés de Sepúlveda, acota: « A Pero Messia caballero sabio de Sevilla, el qual alaba mucho á este autor [*á Sepulc.*] en su libro. A este [*A Mejia*] le escribia el Comendador Griego (Fernando Nuñez Pinziano) que no imprimiese cosa alguna, i dezia de él mucho mal, i no sé por-
:

«que.» Lo que diría el Comendador, no sería *mucho mal*, i por lo que Franco anota, era consejo de amigo. Nuñez, *facetus, emunctæ naris*, era, á la par, hombre de integridad i sinzeridad: i Fernandez Franco, al poner esa Nota, no sé si anduvo tan sinzero, pues Sepulveda no dejaria de reirse de muchas de las cosas que hai en los escritos de Mejía, al cual no le valió ser pania-guado de Soto, para contribuir al aturdimiento del Dr. Juan Jil (*Ejidio*), en la Catedral. Muerto ya Mejía, expurgaron uno de sus libros los Inquisidores: I disimúlese que recuerde aquí una particularidad. Pedro Mejía publicó sus Diálogos ó Coloquios el año 1551, en un vol. 8.º, i el Colofón de la obra dize así: «Fueron impresos los presentes Diálogos, en la muy noble, y muy leal ciudad de Sevilla: por Christoual alvarez; Acabáronse á tres dias de Enero. Año de mil é quinientos y cincuenta y un años +.» I el mismo año, i con el mismo impresor, i con idénticos tipos i papel, i en igual tamaño, se imprimió la *Suma de Doctrina* del Doctor Constantino. El Colofón dize: «Fin de la Summa de doctrina christiana, compuesta por el doctor Constantino: impressa en Seuilla por Christoual alvarez: a. xxviii, de marzo año de 1551.»= Así subsanaron, en la primavera las prensas de Alvarez, con uno bueno, el fruto insípido que habian dado en el invierno del año.

Páj. 275, r. 2. *Fontis*. La ediz. de Heidelberg dize, *Fontjos*: i bastaba con que yo hubiera

reimpreso *Fontius*, pero cometí la errata, como adrede, porque leyendo la prueba, me aferré, en que siendo el nombre, Constantino *de la Fuente*, era el jenitivo *fontis*, el que ahí me hacia al caso, i la erré.

Páj. 276, r. 4, *quem ad mediocrem*. Ursino, páj. 252, ha corregido: *quem non ad mediocrem* etc. Pero, a mi ver, sin nezesidad. Véase la Nota *b*, en la trad. castellana, páj. 304.

Páj. 282, r. 13. *Reversus è Casare et aula*. Ursino, páj. 257, corrige así: «Reversus à Cæsare, et *ex* aula», que pienso, no era menester: pues el Dr. Constantino volvía, *de donde estaban el Zésar i su Côte*; pero no *salía* de ningun *Palazio* imperial.

Páj. 285, r. 4, 9. Lo dicho ahí, tiene buen fundamento: no solo porque en sus enemistades, i despechos, los hombres se amparan hipócritamente de máscara religiosa, para dañar a sus contrarios; sino porque entonzes fué usada i frecuente esta cautelosa conducta contra los desventurados, o venturosos, reformistas españoles. La superioridad de ellos, respecto a sus contrarios en instruccion i zienza, i quizá, la muestra o alarde poco modesto de esa superioridad, exzitó al *ódio teoldjico* de sus contrarios, quienes, sin un triunfo completo, veían que ya les era imposible mantener su posizion. Los jesuitas, sobre todos, todo lo perdían en su minero de España, si en ella radiaba de una vez la luz del Evangelio. De esto da varios indizios

Montes, por todo el libro. Además, estaban los Padres ofendidos, de que nuestros reformistas les hubiesen aventajado en los estudios.—D. M. Portilla, en su *Historia de la ciudad de Alcalá*, imp. el a. 1728, (i alegando al Rev. P. Alcazar en su *Cronohistoria* imp. el a. 1710), dize, en la páj. 21, del t. 2.º: «Ni omitiré yo lo que »escribe el P. Alcazar, tom. I, zitado, fól. xxx, »que vino Diego Lainez a esta Universidad de »edad de 15 años a estudiar filosofia, siendo su »Maestro... etc., salió *segundo* en la Lizenzia de »Artes (*primero* el Doctor Cazalla, quemado en »Valladolid). Graduóse de Médico [el Lainez] el »año de 1530.» Asimismo dize Portilla, que con Lainez, se graduó *Alonso Salmeron*, que fué jesuita. I como en Alcalá estudiaron tambien otros jesuitas, al mismo tiempo que Cazalla, Constantino, i Ejidio; se infiere que desde allí salieron ya los *quemadores*, i los *quemados*, preparados a ésa lucha, en que de nezesidad el bando mejor habia de sucumbir, como les suzedió a los segundos. Sabido es, que Cristóval Calvete de Estrella, en su *Viaje de Felipe II por Flandes*, menziona con elojio, a *Constantino i Cazalla*. I como en la mayor parte de los ejemplares de este libro, que no es mui comun, está borrada, e ilejible dicha menzion, la copio aquí. Al fóllo 5 vto. dize: *El doctor Constantino mui gran Filósofo, i profundo Teólogo, i de los mas señalados hombres en el púlpito i elocuencia, que ha habido de grandes tiempos acá, como lo*

muestran bien claramente las obras que ha escrito dignas de su ingenio.» I al fol. 325 vto. dize: «*Pasóse la Cuaresma [la del a. 1549.] en oír sermones de los grandes predicadores, que en la Corte habia, en espezial tres, los cuales eran, el Doctor Constantino, el Comisario Fr. Bernardo de Fresneda, el Doctor Agustín de Cazalla, Predicador del Emperador exzelentísimo teólogo, i hombre de gran doctrina i elocuencia.*

Páj. 292. Lo verosímil es lo que refiere aquí Montes sobre la muerte de Constantino, i no la vulgaridad, que da pena ver acogida por D. Nicolás Antonio, i copiada por Pellizer, de que él se quitase la vida. Cuando murió, podría tener como 50 años: era hombre de gran saber, i de cristiana piedad: estaba ya preparado al peligro de caer en manos de los crueles amigos del Santo Ofizio, pues entregó sus libros a Isabel Martínez (véase la páj. 288): fué su enfermero, i testigo de su muerte, el jóven preso a quien nombra Montes en la páj. prezedente: todo esto prueba, que su decantado suizidio, es una mera calumnia de los Inquisidores, por otra parte, mui usual i corriente entre ellos. Además, el gran cuidado, i continúa vijilancia, que con presos, como Constantino, tenia la Inquisizion corrobora lo que Montes asegura.

Páj. 294, r. 26, *insuper neque*, etc. Ursino, páj. 268, suprime *neque*, corrijiendo: *insuper Romano Pontifici* etc. Me parece innecesaria enmienda, pues aquí no se trata de dos negaciones

Páj. 296, r. 1, *exastuans*, en lugar de esa voz, Ursino, páj. 268, pone *astimans*, enmienda que no creo azertada. I al renglon 10, *singillatim*, Ursino, páj. 269, la trueca por *sigillatim*, innezesariamente.

I al renglon 14, *molimino*, el propio Ursino corrije, *volumino*. I al r. 25, *domi gustus*, pone Ursino, *doni gustus*, que significa otra cosa.

Otras notas, que pudieran añadirse, se omiten por amor de brevedad. De ellas, se ocurrirán á los que lean el libro; i de ellas, ya se pusieron en el Apéndice de la traduccion castellana, i sería impertinente repetirlas.

La reimpression presente (queda ya dicho) sigue página por página, á la orijinal. Solo le faltan, i se deja su vazío, las letras mayúsculas floreadas que adornan los prinzipios de Capítulo en la de Heidelberg: é igualmente los hierros, de ornato al concluirse los Capítulos. Era cosa que no valia la pena de mandar grabar otros semejantes, solo á fin de imitar con nimiedad al orijinal. El grabadito que va á la vuelta de la página 297 es copia exacta del antiguo, como se advirtió en la traduccion castellana donde se reprodujo primero. La letra que le orla, tomada de los Proverbios xxvii, 17, la usó antes Constantino, en la *Suma* citada. La Vulgata dize, *Ferrum ferro exacuatur*.

Ampliando ahora, aunque con noticias sueltas, las que sobre AUTOS DE FÉ se pusieron en el Apéndice á la traduccion castellana; consignaré

aquí las dos Listas de mártires en los dos Autos de Valladolid, según se leen en la Historia últimamente publicada de dicha ciudad, cuyo autor asegura haberlas formado, á vista de varios mss. del tribunal de la Inquisición, que se conservan en la Biblioteca de Santa Cruz. En el Auto de 21 de Mayo de 1559, pone por este orden, los nombres. Los 15 quemados fueron: Doctor D. Agustín Cazalla, D. Francisco de Vivero, Doña Beatriz de Vivero, Doña Leonor de Vivero, El maestro Alonso *Perez*, Juan García, Cristóval del Campo, Fr. Antonio Herrero, N. Padilla, Doña Catalina de *Ortega* (viuda del capitán Loaisa), Lizenziado N. Calahorra, Catalina Roman, Isabel Estrada, Juana Blazquez, Gonzalo Baez. Los reconciliados: Juan de Vivero, Doña Constanza Vivero, Doña Franzisca de Zúñiga, D. Pedro Sarmiento, Doña Menzia Figueroa[a], D. Luis Rojas Enriquez, Juan de Ulloa Pereira, Doña María de Rojas, Doña Franzisca de Silva, Antonio Dominguez, Leonor de Zisneros, María Saavedra, Antonio Begon (de nazione inglés), Isabel Rodriguez, Daniel de la Cuadra.

En el Auto del 8 de Octubre del mismo año 1559. Los 14 quemados, vienen, por este orden: D. Carlos de Sesse, Fr. Domingo de Rojas, Pedro de Cazalla, Liz. Diego Sanchez, Juan Sanchez, Doña Eufrasia de Mendoza, Juana Sanchez, Doña María de Guevara, Doña Magdalena de Reinoso, Doña Margarita de Santisteban, Francisco de Almarza, Doña María de Miranda, un Mahometano,

Pedro Sotelo. Los reconziliados: Doña Isabel de Castilla, Doña Catalina de Castilla, Doña Francisca de Zúñiga, Doña Felipa de Heredia, Doña Catalina de Valcazar, Margarita Hernandez, Ana de Mendoza, Ana de Castro, Doña Teresa Dedoipa, Francisco de Coca, Leonor de Toro, Amador de Miranda, Isabel de Pedrosa, Catalina Bezerra, Antonio Gonzalez (testigo falso en materia de fé), Pedro Aguilar (alguazil falso de la Inquisizion.)

Todos los de ambas listas, menos el judío Baez, el *Mahometano* ó Morisco, el testigo Gonzalez, i el alguazil Aguilar, fueron condenados por Luteranos. Una diferencia esenzial hallo solo entre estas listas, i las puestas en el Apéndize á la trad. castellana, i es: que *N. Padilla*, en estas listas, viene como mujer, vezina de Zamora.

En punto á *Juan Garcia*, hai una nota que dize: «Es tradizion, que en la calle de la Platería, i en la casa n.º 13, vivia Juan Garzia, de ofizio platero, uno de los iniziados en el Luteranismo, que concurría a los conventículos, que se celebraban en casa del Doctor Cazalla. Su mujer, advirtiendo muchas noches, que despues de recojerse su marido, volvía este a salir de casa, movida de curiosidad, le siguió disfrazada, i observó, que llegando a una casa de la calle que es hoy la del doctor Cazalla, llamó a la puerta, i que habiendo pronunziado una persona desde lo interior la palabra *CHINELA*, i contestando su marido con la de *CAZALLA*; le

»franquearon el paso. La mujer permanezíó en
 »aquel sitio por algun tiempo, i habiendo visto
 »llegar a otras personas, i que pronunziadas las
 »mismas palabras, se les habia permitido la en-
 »trada, hizo ella lo mismo, i se introdujo con
 »gran recato entre los Luteranos. Persuadida
 »ésta mujer, de que todo lo que allí se trataba,
 »i aconsejaba, era contra la fé católica, denun-
 »zió estas nocturnas reuniones a su confesor,
 »para que lo pusiese en conozimiento del Santo
 »Ofizio: mas, sea que este sazerdote partizipase
 »de las nuevas doctrinas, o porque no quisiese
 »tomar parte en un negozio de suyo tan delica-
 »do, se negó a ello: mas la mujer del platero,
 »llevada de su ardiente zelo por la religion, dió
 »parte al Inquisidor mayor, quien habiendo dado
 »las oportunas disposiciones, consiguió prender
 »al Doctor Cazalla, i sus secuazes. En la facha-
 »da de la casa donde vivió esta mujer, se colo-
 »có, para perpétua memoria de este suzeso, una
 »estátua que la representaba: en el dia ha des-
 »aparecido, habiendo quedado únicamente la
 »urna o arco [debió dezir *nicho*] donde se dize
 »que estuvo colocada. »

Esa es la Nota *tradicional*: que en su mayor
 parte me parece bien inverosímil. I, *si hai ver-
 dad en el fondo* de semejante tradizion, i de se-
 mejante rasgo de fidelidad conyugal (digno, sin
 duda, de perpetuarse con estátuas por los que
 achicharraban hombres); tal vez los jesuitas an-
 daban de por medio. Cazalla vivia contiguo á

ellos: interviene una mujer, que se confiesa, i que delata: hai cuento *tradicional* sobre el caso: tales circunstancias despiertan 'en mí esa idea.

Podría copiar aquí las cuatro inscripciones, *fragmentarias*, que se dice existen, *entre muchísimas*, en los calabozos de la Inquisición de Valladolid (Hoi academia de Artes, calle del Obispo), i que se copian en dicha Historia: pero lisamente diré: que aun examinándolas yo mismo, sin tener otro fundamento, no creería, en que son lo que se cree, por verlas en aquellas paredes. Inscripciones en las mazmorras Inquisitorias de España, zinzeladas ó escritas en sus paredes, por los aherrojados en ellas; son cosa bien rara. ¿Con qué las habian de hazer? Ahora, si un extranjero, i en particular de los que filosóficamente se apellidan aquí herejes, visitan á Valladolid; la *curiosidad* puede interesarle.—Otros son, al parezer, los prinzipios de crítica literaria del escritor de esa Historia, que los del que esto escribe. Llamar á Lutero, *nazido mas bien para destruir, que para organizar*: dezir, *que Felipe II, i su grata memoria, no se borrará del corazon de los Vallisoletanos* (cuando no hizo mas, que nazer en Valladolid, asistir á ver quemar á varios de sus moradores, i quitar de ella la Côte): asegurar, que *la perniziosa secta (!) conozida con el nombre del Protestantismo ha causado muchos males á la sociedad*: eso no podría dezirlo, porque no concuerda con mi manera de ver en estos asuntos.

En el Auto de Sevilla del a. 1559, repetidas veces mencionado por Montes, apareció: « Luis de Obregon, escritor *de Libros de Iglesia*, natural de Niebla, vezino de Sevilla, i fué quemado por Luterano, i rezeptador de muchos libros heréticos, E defendióse, que enseñaba las herejías luteranas: i porque en su casa se hizieron conventículos, derribada su casa, i sembrada de sal.» Tómase esta notizia, de una antigua lista de víctimas del Auto, contenida en un volúmen fólio, que se vendió con los libros, ya citados, del Lord Stuart de Rothsay. Copióla B. B. Wiffen.

A la Inquisizion, i á sus Artes, se debió tambien, el que cuando España contaba, á lo mas, siete millones de poblazion, se expeliesen de ella, el año de 1492, ochozientos mil judíos: i el a. 1502, quinientos mil moros: i luego en los años 1610 i 1612 Felipe III, *el santo* expulsó novezientos mil moriscos. I así, en los felizes tiempos de Carlos II, su nieto, se dudaba que hubiese ya tres millones de poblazion. De modo, que bien podemos dezir con Gonzalo Ayora, *que en lo de la Inquisizion el medio que se dió* [en España cuando se la puso] *fué confiar tanto* [de ella] *que* [los Inquisidores] *infamaron todos estos reinos, i destruyeron gran parte de ellos sin Dios i sin justizia, matando, i robando, i forzando donzellas i casadas en gran vituperio i escarnio de la religion cristiana.*

Por último remate de estas notas pondré aquí

á la letra copia de una hoja de pergamino, la que contiene un nombramiento orijinal de **COMISARIO DEL SANTO OFIZIO**, que siendo moderno, pues es del a. 1681, es una curiosa muestra del espantoso i soberano poder, que todavia conservaba la Inquisizion, la cual aparece en tal diploma como un soberano absoluto.

AÑO 1681.

NOMBRAMIENTO DE COMISARIO DEL STO. OFIZIO.

Nos los Inquisidores Apostólicos contra, la Herética pravedad i Apostasia, en los Obispados de Cartajena, i Orihuela, Arzedianato de Alcaráz, Abadía de Oran y su partido, etc. Por quanto en la villa de Molina, del distrito de esta Inquisizion, suzeden muchos negozios tocantes á este Santo Ofizio, que no se pueden expedir en él, sino es con muchas costas de las partes i Fisco Real de S. M. i por otros respectos, conviene nombrar persona ante quien pasen. Por tanto, confiando de la persona i recta conziencia de vos D. Jaime de Córcoles Pascual, Presbítero, vezino de la ziuudad de Murcia, i Cura propio de la Parroquial de Santa Catharina Martír de dicha ziuudad; i que concurren en vos las partes de limpieza nezesarias; i que bien i fielmente hareis lo que por nos os fuere cometido i encargado. Por el tenor de la presente os nombramos, creamos, i diputamos por Comisario de este Santo Ofizio en la dicha villa de Molina: i os damos

poder i facultad , para que de **todas** las cosas, delitos i casos, que os fueren denunciados, y con conózimiento pertenezca á este Santo Ofizio, podais hazer i rezibir informazion, conforme al estilo de este Santo Ofizio, ante el Notario, que para ello fuere nombrado ; i no le habiendo, ante otro que sea fiel, i legal, christiano viejo, pudiendo ser habido, i jure de guardar secreto. I os damos poder i facultad, para que podais hazer las demas cosas, que por nos os fueren cometidas i encomendadas, tocantes al Santo Ofizio de la Inquisizion : que para todo ello, i lo á ello anejo i dependiente, os cometemos nuestras vezes. I 'exortamos i requerimos á todas i á cualquier Justizias, asi Eclesiásticas como seglares que os hayan i tengan por tal Comisario de este Santo Ofizio, para la expedizion de los dichos negocios, i os den, i hagan dar todo el favor i ayuda, que de nuestra parte les pidieredes ; i que no se entrometan á conozer, ni conozcan, á juzgar, ni juzguen de vuestras causas criminales, antes nos las remitan, como á Juezes competentes, que de ellas somos : i os guarden i hagan guardar, todas las demas exempziones, libertades i preeminenzias, segun i como se guardan i se suelen guardar á los tales Comisarios de este Santo Ofizio, ó que en otra cualquiera manera os competan, para ocuparos en el dicho ministerio. En testimonio de lo cual mandamos dar, i damos la presente, firmada de nuestros nombres, i sellada con el

sello de este Santo Ofizio, i refrendada de uno de los secretarios dél. Dada en el Santo Ofizio de la Inquisizion de Murzia, á veinte dias del mes de Febrero de mil seiscientos i ochenta i un años. = Ldo. D. Baltasar de Pla. = Juan Martinez de Figueroa. = Por mandado del Santo Ofizio de la Inquisizion. = D. Bartolomé de Mari-gorta.

Murió dicho D. Jaime de Córcoles, siendo Razonero de la Santa Iglesia de Cartajena dia 8 de Noviembre de 1713, á las siete y media de la noche, i el dia 9 se enterró en ella, i en dicho año otorgó su testamento i cobdizilo, ante Phe-lipe Oliver Escribano. Fundó vinculo. * [Esta nota pareze del D. Marcos Sanchez.]

Marcos Sanchez de Espadaña, Córcoles Gar-zia i Bustamante: faciebat. **

* (Esto, alude á la hoja de pergamino escrita i adornada con rasgos i floreos de tintas de colores, por este Marcos Sanchez.)

** Ambas Notas escritas por el mismo que escribió el título.

ERRATAS EN ESTA EDIZION.

EN EL PREFAZIO.

HOJA.	LÍNEAS.	DIZE.	DEBE DEZIR.
2. ^a vta.	24	corruptos	corruptos
5. ^a vta.	4	præsentem	presentem
7. ^a	25	cancionatorem	concionatorem.
11. ^a	26		prudentiam atti-
11. ^a vta.	3	inficari	inficiari

EN EL CUERPO DE LA OBRA.

7	20	quæstionibos	q bus
21	23		sibi
28	27	acus	accusationis
31	3	aucc	accu-
56	14		intercesserunt

<u>PÁJINAS.</u>	<u>LINEAS.</u>	<u>DIZE.</u>	<u>DEBE DEZIR.</u>
* 69	2	trochelœ	trochleæ
* 80	12	oportunitatis	importunitatis
90	7		mundi
* 97	1	circunvenientes	circumvenientes
104	8		orbi
id.	18		clamorem.
* 103	3	quoqui	coqui
111	14		Benna vidius
115	20	commonvit	commovit
118	9		colloquuti
121	25	obiurata	abiurata
199	1	incastos	incassos
* 243	10	relinques	relinquens
262	8	Elccesiæ	Ecclesiæ
274	10	consedente	consedentem
275	2	Fontis	Fontivs
282	8	sitiones	sitione
294	4	se n	sententiam

NOTAS. Las erratas con * son de la impresion antigua.

Las planas en el ~~Profato~~ tienen 26 renglones cada una: i en lo demas de la obra 27 renglones jeneralmente: pero las hai de 28, i aun 29, i tambien solo de 26. Conforme al antiguo impresso.

De

APR 16 1948

